

T.C.

**SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİM BİLİM DALI**

**EBEVEYN GÖRÜŞLERİNE GÖRE ÖĞRENCİ KİŞİLİK
ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ; BİR ÖLÇEK GELİŞTİRME
ÇALIŞMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Cengiz AĞLAR

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Tuncay DİLCİ

SIVAS-2022

EBEVEYN GÖRÜŞLERİNE GÖRE ÖĞRENCİ KİŞİLİKLERİNİN BELİRLENMESİ; BİR ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI

Cengiz AĞLAR

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı,
Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı İçin Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Tuncay DİLCİ

SİVAS
Ekim 2022

KABUL VE ONAY

Cengiz Ağlar'ın hazırlamış olduğu “Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi; Bir Ölçek Geliştirme Çalışması” başlıklı bu çalışma, 06/10/2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı'nda, Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Bahadır KÖKSALAN (Jüri Başkanı)

Prof. Dr. Tuncay DİLCİ (Danışman)

Doç. Dr. Mustafa ERSOY (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

...../...../.....

Prof. Dr. Murat BURSAL

Enstitü Müdürü

ETİK SÖZÜ

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün safhalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığı beyan ederim.

Cengiz AĞLAR

ÖNSÖZ

Lisansüstü eğitimimin her aşamasında engin bilgi ve tecrübesiyle beni eğiten, bilgilendiren, yoğunluğuna rağmen her daim değerli vaktini ayıran, bugünlere gelmemde büyük katkısı olan hocam, aynı zamanda tez danışmanım Sayın **Prof. Dr. Tuncay DİLCİ**'ye,

Lisansüstü eğitimimde bana bildiklerimi öğreten ve öğrenmeme sebep olan, desteklerini benden esirgemeyen **Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı**'nda görevli olan hocalarıma,

Uzman görüşlerini aldığım değerli öğretim elemanları ve arkadaşlarıma,

Veri toplama sürecinde desteklerini esirgemeyen değerli meslektaşlarıma,

Bugüne kadar bana bir tane dahi harf öğreten eğitim camiasına mensup tüm öğretmenlerime,

Bu zorlu ve emek dolu süreçte, beni alttan alan, ses çıkarmamak için gerekirse işlerini erteleyen, stresimi ve yoğunluğumu gidermeye çalışan tüm aileme,

Bu satırları yazarken nişanlım olan, yayınlandığında bu satırları okuyacak olan sevgili eşime,

Sonsuz teşekkür ve saygılarımla...

Cengiz AĞLAR

ÖZET

Ağlar Cengiz, Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi; Bir Ölçek Geliştirme Çalışması, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2022.

Günümüzde, bireysel farklılıkların varlığı ve bireyin biricikliği eğitim çevreleri tarafından kabul edilmesine rağmen, bireyler arasındaki farkların ortaya çıkarılması eğitim ortamlarında ekonomik olarak uygulanamamakta veya mümkün olamamaktadır. Kişilik özelliklerine göre bireyleri ayırt edebilme ve bunun sonucunda bireylere ait istedik davranışları oluşturmada onlara yol gösterebilmek adına bireylerin kişilik özelliklerinin farkına varılması önemlidir. Öğrencilerin kendi kişilik özelliklerini bilmesi sayesinde potansiyelinin ayrıntıları ile farkına varmasına, kendini gerçekleştirebilmek adına; aile ve okul ile öğrencilerin ulaşabilecekleri hedefler koymalarına ve böylelikle kendilerini geliştirmelerine yol açacaktır. Bu durum eğitim ve öğretimin sürekliliği esas alındığında hayat boyu öğrenme süreçlerini de kapsayarak bireyin bütün hayatını etkisi altına almaktadır.

Bu çalışmayla eğitim programları uzmanlarının ve eğitimcilerin hedef kitlesi olan öğrencileri, ebeveynlerin ise kendi çocuklarını daha yakından tanıyabilmelerini, onlarda var olan yönlerin güçlendirilmesi, varsa yeterli olmayan yönlerinin geliştirilmesi için bireysel farklılıklarının farkına varabilmeleri amaçlanmaktadır. Yapılan alanyazın taramasında öğrenci kişilik özellikleri ile ilgili Türkiye ve dünyada geliştirilmiş, geçerliği ve güvenilirliği ispatlanmış bir ölçeğe rastlanmadığından böyle bir ölçeğin geliştirilmesine çalışılmıştır.

Araştırmada nicel yöntemle birlikte tarama deseni kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini 2020-2021 eğitim öğretim yılında MEB'e bağlı okullarda öğrenim gören 6-18 yaşları arasındaki 16 milyon 505 bin 271 öğrencinin ebeveyni oluştururken, araştırmanın örneklemini uygun örneklem yöntemi ile erişilen 2750 ebeveyn oluşturmaktadır.

Alanyazın taraması sonucunda elde edilen verilerle hazırlanan 356 maddelik soru havuzu, 3 uzmana danışılarak 185 maddeye düşürülmüştür ve 5'li likert tipinde oluşturulan taslak ölçek soru formları hem elden hem de Google Form ile hazırlanarak whatsapp üzerinden 2750 ebeveyne ulaştırılmıştır. İlk ölçeğe tam yanıt veren 2229 ebeveynden elde edilen veriler SPSS 26 programına aktarılmış ve açımlayıcı faktör analizi (AFA)'ya tabi tutulmuştur. AFA sırasında, madde yükleri en az (0.30) olarak

belirlenen maddeler analize dahil edilmiştir, ardından binişik maddeler en az (0.10) olacak şekilde madde yükü düşük olanın analizden çıkarılarak, analiz sonlandırılmış ve güvenilirliği (.942), Cronbach Alfa değeri (.948) olan “Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi Ölçeği” adlı 61 maddelik ölçek elde edilmiştir.

AFA analizi sonucu elde edilen ölçeğin yeni bir veri setiyle doğrulayıcı faktör analizi (DFA)’ya tabi tutulmasının daha geçerli bir sonuç vereceği gerekçesiyle, ölçek için ikinci veri toplama sürecine geçilmiştir. İkinci veri toplama sürecinde ise 916 ebeveyne ulaşılmıştır, elde edilen veriler AMOS 24 programına aktarılarak DFA’ya geçilmiştir. DFA sürecinde veri setinde yer alan 122 ebeveyne ait verinin normallikten saptığı için analize dahil edilmeyerek erişilen örneklem grubunun sayısı 794’e düşürülmüştür ve DFA analizi sonucunda “Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi Ölçeği” χ^2/sd (4.615), CFI (0.937), NFI (0.921), NNFI/TLI (0.925), AGFI (0.86) ve RMSEA (0.052) değerleri ile kabul edilebilir, RMR (0.043) değeri ile de iyi uyum değerleri arasında olduğu görülmektedir. Ölçek maddelerinin faktör yükleri 0.37-0.82 arasındadır. Sonuç olarak, “Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişiliklerinin Belirlenmesi Ölçeği” 46 maddeden oluşan, 16 alt boyutlu geçerli ve güvenilir bir ölçme aracıdır.

Çalışmanın test-tekrar test güvenilirliğinin farklı bir örneklemle sınanmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Ölçeği uygulayacak olan araştırmacıların, örneklem sayısının az olduğu durumlarda ilk uygulamadan 2 hafta sonra tekrar dağıtılarak, test-tekrar-test güvenilirliğinin hesaplanmasını yapmaları önerilmektedir. Araştırmacıların, bu ölçekle ilgili yapacakları veri analizlerinde madde yükünü 0.60 ve üzeri belirlemeleri halinde daha kararlı, geçerli ve güvenilir sonuçlar alacakları düşünülmektedir. Söz konusu ölçeğin uluslararası geçerliliğinin düzeyini göstermesi açısından yurtdışında da uygulanması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Öğrenci Kişilik Özellikleri, Ebeveyn Görüşü, Ölçek Geliştirme

ABSTRACT

Ağlar Cengiz, Determining Student Personality Traits According to Parents' Views; A Scale Development Study, Master Thesis, Sivas, 2022.

Today, although educational circles accept individual differences and the uniqueness of the individual, it is not economically workable or possible to reveal the differences between individuals in educational environments. Being aware of the personality traits of individuals to distinguish them according to their personality traits and, as a result, to guide them in creating the desired behaviors of individuals is crucial. On the understanding that students know their personality traits, they realize their potential, to realize themselves. It will lead the family, school, and students to set goals they can reach and thus improve themselves. This situation affects the whole life of the individual, including lifelong learning processes, based on the continuity of education and training.

With this study, we aimed that education program specialists and educators can get to know the target audience of students, and parents can get to know their children more closely, to be aware of their differences to strengthen their existing aspects and to develop their insufficient aspects, if any. Since we couldn't find any scale in the literature review regarding student personality traits developed in Turkey and the world, we tried to develop a scale that has proven validity and reliability.

In the research, we used a scanning design with the quantitative method. The research population comprises the parents of 16 million 505 thousand 271 students between the ages of 6-18 who are studying in schools affiliated with the Ministry of National Education in the 2020-2021 academic year. The research sample comprises 2750 parents, accessed with the appropriate sampling method.

With the data got at the literature review, we prepared a 356-item question pool, by consulting three experts we reduced it to 185 items, and we prepared 5-point Likert type draft scale questionnaires and delivered to 2750 parents both by hand and with Google Form via WhatsApp. We transferred 2229 parents' data, who fully responded to the first scale to the SPSS 26 program and subjected to exploratory factor analysis (EFA). During the EFA, we included the items with a minimum (0.30) item load in the analysis, then we excluded the items with a low item load from the analysis with the overlapping

items at least (0.10), and we ended the analysis, and its reliability (.942), Cronbach Alpha value (.948). We got A 61-item scale named “Scale for Determining Student Personality Traits According to Parents’ Views”.

We started the second data collection process for the scale because subjecting the scale obtained from the EFA analysis to confirmatory factor analysis (CFA) with a new data set would yield a more valid result. In the second data collection process, we reached 916 parents, transferred their data to the AMOS 24 program and started CFA. Since the data of 122 parents in the data set in the CFA process deviated from normality, we reduced the number of the sample group to 794. NFI (0.921), NNFI/TLI (0.925), AGFI (0.86) and RMSEA (0.052) values are acceptable, and RMR (0.043) values are in good agreement. The factor loads of the scale items are between 0.37-0.82. As a result, the “Student Personality Determination Scale According to Parents’ Views” is a valid and reliable measurement tool comprising 46 items and 16 sub-dimensions.

We recommend to the researchers who will apply the scale to test the test-retest reliability of the study with a different sample and by redistributing it two weeks after the first application, where the sample size is small. We think researchers will get more stable, valid, and reliable results if they determine the item load of 0.60 and above in the data analysis they will make about this scale. We recommend that you to apply the scale abroad to show the international validity level of the scale.

Keywords: Personality Traits, Parents’ Opinions, Scale Development

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	iii
BEYAN	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZET	iv
ABSTRACT	vii
TEŞEKKÜR	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
TABLolar LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ	xv
I.BÖLÜM	1
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Önemi.....	2
1.3. Araştırmanın Problem Cümlesi.....	3
1.4. Sayıtlar	4
1.5. Sınırlılıklar	4
1.6. Araştırmanın Kavram Tanımları	4
II. BÖLÜM	5
2. ALANYAZIN TARAMASI VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	5
2.1. Kişilik Kavramı	5
2.1.1. Kişiliğin Özellikleri	6
2.1.2 Kişilik Psikolojisinde Beş Temel Teorik Perspektife Genel Bakış	8
2.2. Kişilik Kuramları	8
2.2.1 Psikanalitik Kuram	9
2.2.2. Davranışçı Kuram.....	11

2.2.3. Bilişsel ve Sosyal Bilişsel Kuram	13
2.2.4. İnsancıl ve Varoluşçu Kuram	14
2.2.5. Ayırıcı Özellik Kuram.....	15
2.2.6. Biyolojik Kuram.....	16
2.2.7. Nörobiyolojik Kuram	17
2.3. Kişiliğin Değerlendirilmesi (Ölçülmesi).....	20
2.3.1. Özbildirim Ölçekleri.....	20
2.3.1.1. Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri	21
2.3.1.2. Ahlak Testleri	22
2.3.1.3. Kişiliğin Üç Boyutlu Ölçümü.....	22
2.3.1.4. Q Yöntemi	23
2.3.1.5. Uyumlu ve Uyumlu Olmayan Kişilik Yönleri Listesi.....	24
2.3.1.6. Kişilik Bozukluğunun Boyutsal Değerlendirmesi.....	24
2.3.1.7. Diğer Öz Bildirim Ölçekleri	24
2.3.2. Projektif Testler	25
2.3.2.1 Rorschach testi.....	26
2.3.2.2. Tematik Kavrama Testi	26
2.3.3. Görüşme Yöntemi	26
2.3.3.1. Tanıda Prototip Eşleme Yöntemi	27
2.3.3.2. Iowa Kişilik Bozukluğu Taraması.....	27
2.3.3.3. Uluslararası Kişilik Bozukluğu Değerlendirmesi.....	27
2.3.3.4. Standardize Kişilik Değerlendirmesi.....	27
2.3.3.5. DSM-III-R Kişilik Bozuklukları için Yapılandırılmış Klinik Görüşme	28
2.3.3.6. Kişilik Değerlendirme Çizelgesi	28
2.3.4. Gözlemsel Teknikler	28

2.3.5. Özellik Yaklaşımı.....	29
2.3.5.1. Cattell 16 Kişilik Faktörü Anketi (16PF Questionnaire).....	31
2.3.5.2. Eysenck Kişilik Anketi	32
2.3.5.3. Büyük beşli/Beş faktörlü model (Big Five/Five Factor Model).....	33
2.4. Kişiliğin Boyutları.....	35
2.4.1. Karakter ve Mizaç	35
2.4.2. İletişim.....	36
2.4.3. Yetenek/Beceri	37
2.4.4. Zeka	39
2.5. Alanyazına Dair	40
III. BÖLÜM.....	44
3.GEREÇ VE YÖNTEM.....	44
3.1. Araştırmanın Yöntemi.....	44
3.1.1. Araştırmanın Deseni.....	44
3.1.2. Araştırmanın Evreni	44
3.1.2. Araştırmanın Örneklemi.....	44
3.1.3. Veri Toplama Araçları.....	45
3.1.3.1. Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi Taslak Ölçeği.....	45
3.1.3.2. Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi Ölçeği	46
3.1.4. Veri Toplama Araçlarının Uygulanması ve Toplanması	46
3.1.5. Verilerin Analizi.....	50
IV. BÖLÜM.....	52
4.BULGULAR VE YORUM.....	52

4.1. Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi; Bir Ölçek Geliştirme Çalışması Süreci ve Geçerlik Güvenirlik Çalışmasına Yönelik Bulgular	52
4.1.1. Ölçek Maddelerini Oluşturma (Madde Havuzunu Oluşturulması)	52
4.1.2. Yüzey ve Kapsam Geçerliği	52
4.1.3. Yapı Geçerliği	52
4.1.3.1. Açıklayıcı Faktör Analizi	53
4.1.3.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi	58
BÖLÜM V	61
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	61
5.1. Sonuç.....	61
5.2. Öneriler	62
KAYNAKÇA.....	63
EKLER	76
Ek-1: Etik Kurul Onay Belgesi	76
Ek-2: Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi Ölçeği	77

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1.** Freud'un yapısal zihin modeli (Burger, 2006) 10
- Şekil 2.** Ölçeğe ait yamaç grafiği..... 55

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Kişilik psikolojisinde beş temel teorik perspektif (Plotnik, 2009)	8
Tablo 2. Alanyazın taraması ile elde edilen MMPI-2 soruları (Gençtanırım-Kurt ve Çetinkaya-Yıldız, 2017; Plotnik, 2009; Smith vd., 2015)	22
Tablo 3. Gözlem yaklaşımındaki farklı yaklaşımlar (Fraenkel ve diğerleri, 2012).....	29
Tablo 4. Gözden Geçirilmiş Eysenck Kişilik Anketinde yer alan rastgele seçilmiş 10 madde (Eysenck vd., 1985).....	33
Tablo 5. Cattell 16 PF ölçeğinin boyutlarının Büyük Beşli ölçeğindeki yeri (H. E. P. Cattell ve Schuerger, 2003)	34
Tablo 6. Beş Faktörlü ölçeğin faktörleri ve faktörlerin tanımladığı özellikler (McCrae, 2009; Mccrae ve Allik, 2002; Mccrae ve Costa, 2003; Somer et al., 2002).....	35
Tablo 7. Kerr ve diğerleri tarafından yeteneklerine ve beş faktörlü modele göre özellikleri belirlenmiş kişilik grupları.....	38
Tablo 8. TOAD'a (2022) göre kişilik ile ilgili hazırlanmış ölçekler (<i>Erişim Tarihi 4/7/2022</i>).....	40
Tablo 9. 2-30 Mayıs tarihleri arasında taslak ölçek sorularını yanıtlayan 2229 kişiye ait demografik özellik bilgileri	47
Tablo 10. 5-30 Temmuz tarihleri arasında DFA öncesi ölçeği yanıtlayan 916 katılımcıya ait demografik özellik bilgileri	49
Tablo 11. DFA sürecinde normallikten saptığı tespit edilen 122 katılımcıdan arındırılmış 794 ebeveyne ait demografik özellikleri.....	50
Tablo 12. KMO örneklem yeterlik ve Bartlett küresellik testi bulguları	53
Tablo 13. Ölçeğe ait özdeğer ve açıkladığı varyans oranı	54
Tablo 14. Döndürülmüş Faktör Yükleri.....	56
Tablo 15. Ölçüm modeli uyum ölçüleri	59

KISALTMALAR LİSTESİ

AFA	: Açımlayıcı Faktör Analizi
AGFI	: Adjusted Goodness of Fit Index (Düzeltilmiş Uyum İndeksi)
AMOS	: Analysis of Moment Structures
CFI	: Comparative Fit Index (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi)
DFA	: Doğrulayıcı Faktör Analizi
KMO	: Kaiser-Meyer-Olkin örneklem yeterlilik testi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
NFI	: Normed Fit Index (Normlaştırılmış Uyum İndeksi)
NNFI	: Non-Normed Fit Index (Normlaştırılmamış Uyum İndeksi)
p	: İstatistiksel anlamlılık düzeyi
RMR	: Root Mean Square Residuals (Ortalama Hataların Karekökü)
RMSEA	: Root Mean Square Error of Approximation (Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü)
SPSS	: Statistical Package for Social Science (Sosyal Bilimler için İstatistik Paket Programı)
TLI	: Tucker-Lewis Index (Tucker-Lewis İndeksi)
TOAD	: Türkiye Ölçme Araçları Dizini
TDK	: Türk Dil Kurumu
χ^2/d	: Chi-Square/Degree of Freedom (Ki Kare/Serbestlik Derecesi)

I.BÖLÜM

1. GİRİŞ

Bu bölümde tez ile ilgili problem durumuna, araştırmanın önemine, araştırmanın problem cümlesine, sayıtlara, sınırlılıklara ve araştırmanın kavram tanımlarının hangi anlamlarda kullanıldığına ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

1.1. Problem Durumu

Eğitim için genel olarak yapılan tanım, bireyi tüm yönleriyle istendik ve kasıtlı bir şekilde geliştirmeye çalışan sistemler bütünüdür (Cüceloğlu, 2006; Erden, 2011). Bu sisteme dahil olan bireyler arasında elbette büyük farklılıklar mevcuttur, bu farklılıkların sebebi olarak; kalıtım, çevre, farklı yaşantılar ve yetenekler dahil edilebilir. Bireylerin bireysel farklılıklarının farkında olmak ve farklılıklara saygı duymak toplum olarak yaşamın yazılı olmayan bir kuralıdır ve toplumsal yaşamın güçlü kılınmasını dolayısıyla birlikte daha mutlu ve huzurlu yaşanmasını sağlamaktadır. Toplumsal yaşamı güçlendirmek ise bir takım davranış biçimlerini yerinde ve doğru olarak sergilemekle mümkündür, bu noktada karşımıza kişilik kavramı çıkmaktadır (Dilci, 2014).

2020 yılında başlayan Covid-19 pandemi süreciyle birlikte hızlıca hayatlarımızın merkezine aldığımız televizyon, internet ve sosyal medya gibi farklı değişkenler sağlam bir karakterin oluşmasına engel durumlar olarak kabul edilmektedir (Kazaz, Dilci ve Ağlar, 2022). Birden fazla değişkenin devreye girmesi sonucunda ise farklı bireylere ait farklı kişilik özelliklerinin ortaya çıkması kaçınılmaz bir gerçektir.

Kişilik özelliklerine göre bireyleri ayırt edebilme ve bunun sonucunda bireylere ait istendik davranışları oluşturmada onlara yol gösterebilmek adına öğretmenler ve idare tarafından öğrencilerin kişilik özelliklerinin farkına varılması önemlidir. Öğrenci kişilik özelliklerine yönelik bir ölçek yerli ve yabancı alanyazında yoktur. Okul paydaşları olan öğretmen ve idare tarafından öğrenciler kolay tanınmamaktadır, tanınabilmeleri için uzun zaman gerekmektedir. Bu durum, öğrencide var olan eksik yönlerinin veya olumlu yönlerinin kısa sürede tespit edilememesine sebep olmaktadır. Bu durum sonucunda eğitimin tüm paydaşları zaman, para ve emek kaybına uğramaktadır.

Yaşam boyu öğrenme kavramı açısından, öğrencilerin kendi özelliklerinin farkında olmaları daha da önemlidir, kişilik özelliklerinin neler olduğunu tam olarak bilemediklerinden dolayı eksik yönlerini fark edemeyen öğrenciler, aynı zamanda

potansiyellerinin de farkında değildirler. Bu durum sonucunda ise gerçekçi hedefler koyamamaktadırlar ve sonuç olarak öğrenci kendisini, aile ve eğitimin diğer paydaşları öğrenciyi başarısız olarak görmektedir. Hatta bu sorunun ileri safhalarında, eğitimde vazgeçme maliyetine dönüşmektedir.

Eğitimin uzak hedeflerinden olan öğrencilerin kendini gerçekleştirebilmelerine katkı sağlamak adına; aile ve okul ile öğrencilerin ulaşabilecekleri hedefler koymaları gerekmektedir, böylelikle öğrencilerin kendilerini geliştirmelerine yardımcı olabileceklerdir. Kişilik özellikleri belirlenen bireylerin veya öğrencilerin mevcut olan eksik yönlerini geliştirmekte veya mevcut olumlu yönlerini güçlendirmekte onlara yardımcı olunabilecektir. Okullarda öğrenciye görelilik ilkesinin işe koşulmaması bir problem durumu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her bireyin farklı bir kişiliğinin olduğu konusunda birçok psikolog, eğitimci, araştırmacı ve ebeveyn hem fikirdir. Bu durum birçok kimse tarafından kabul edilmesine rağmen, eğitim-öğretim çağındaki tüm öğrenciler kendilerinin kim olduklarını, öğrencilerle ilgilenen eğitimciler öğrencilerinin nasıl daha iyi öğrendiklerini uzun süre içerisinde anlamaya çalışmakta, fakat bu süreçte öğrencileri tam anlamıyla tanımadan kısa gözlemlerine dayanarak bireye özel ders planı, çalışma programı ve içerikler hazırlamaya çalışmaktadırlar. Diğer taraftan öğrencilerin hangi zeka alanlarında daha güçlü olduğunun farkına varmakta yaşanan zaman kayıpları da bir problem durumu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öğrenci kişilik özellikleri üzerine yapılacak olan bu araştırmanın veri toplama sürecinin dolaylı olarak ebeveynlerden toplanan veriler ile yapılacak olması bir problem durumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat, bu durum öz bildirim ölçeklerinde yer alan bireyin kendisine sorulduğunda ortaya çıkan sosyal kabul edilme ve beğenilme isteği dezavantajlarının önüne geçilmesi için yapılmaktadır, bu anlamda araştırmada kullanılmak üzere öğrenciler hakkındaki veriler, öğrencileri en iyi tanıdığı düşünülen ebeveynlerden toplanmaktadır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Kişiliğin belirlenmesi adına bütüncül bir şekilde ayırıcı özellik kuramına ait özellik yaklaşımından faydalanılarak hazırlanmış, öğrenci kişilik özelliklerine yönelik bir ölçek yerli ve yabancı alanyazında yoktur. Öğrenci kişilik özelliklerinin kolay ve etkili bir yöntemle kısa sürede öğrenilebilmesi sayesinde, eğitimin tüm paydaşlarının zaman,

para ve emek kaybına uğramasının önüne geçilmesi adına geliştirilecek olan ölçek, alanyazın için önem arz etmektedir.

Ölçeğin uygulanması ile elde edilecek sonuçlara göre öğrencilerin kendilerini, öğretmenler öğrencilerini daha yakından tanıyabilmelerine fırsat sağlarken, çocuklarını bütüncül olarak daha sağlıklı bir şekilde değerlendirecek olan ebeveynler ise çocuklarıyla ilgili farkındalıklarının artacağından, böyle bir ölçeğin geliştirilmesi ve alanyazına kazandırılması önemli görülmektedir.

Günümüzde ilerlemecilik yaklaşımına göre dizayn edilen eğitim sistemlerinde, bireyin biricikliği konusunda birçok eğitimci hemfikirdir. Bireyin biricikliğinin ortaya çıkarılması için bireyin birçok yönden bilinmesi gerekmektedir. Geliştirmeye çalıştığımız bu ölçek ile eğitimde bir sorun olarak karşımıza çıkan, bireysel ders planı, bireysel çalışma programı ve kişiye özel içeriklerin hazırlanma sürecinin ölçek yoluyla sağlanacak verilerle daha kısa zamanda yapılabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, zeka türlerinin belirlenmesi sayesinde bireye özel farklı öğrenme modellerinin ve farklı etkinliklerin işe koşularak, bireyin daha hızlı, kalıcı ve kolay öğrenebilecekleri düşünülmektedir. Bireyselliğin ön plana çıktığı eğitim sistemlerinde ölçeğin sağlayacağı veriler önemli olarak görülmektedir.

Bireye ait bilgiler sağlayan bu ölçek ile bireyin güçlü yönlerinin yanında sınırlılıkları ile ilgili bilgiler de sağlayacağı düşünülmektedir. Bu açıdan öğrenci ile ilgili gerçekçi hedefler belirlenerek hem öğrencinin başarı duygusunu tatması sağlanacak hem de öğrenciye özel güçsüz yönlerin güçlendirilmesine çalışılacaktır. Bu avantajları öğrencilere, ebeveynlere ve öğretmenlere sağlaması açısından araştırma önemli olarak kabul edilmektedir.

Bu çalışma ile alanyazındaki benzer çalışmalardan farklı olarak, geliştireceğimiz ölçek ile çocuk davranışlarını ve kişiliği tüm yönleriyle ele almaktayız, elde edilecek veriler sonucunda sosyal yaşamda da bireyin ilgi, yetenek, kabiliyet ve güçlü yönleri ortaya çıkarılırken, bireyin bütüncül bir şekilde kişilik ihtiyaçları da belirlenebilmektedir, bu yönüyle çalışma alanında tek olma iddiasını taşımaktadır.

1.3. Araştırmanın Problem Cümlesi

Bu araştırmanın problem cümlesi “Ebeveyn görüşlerine göre öğrenci kişilik özelliklerini belirleme tespiti amacıyla geliştireceğimiz olan bu ölçek geçerli ve güvenilir bir veri toplama aracı mıdır?” olarak belirlenmiştir.

1.4. Sayıtlar

1. Araştırmanın örnekleminin evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.
2. Araştırmaya katılan ebeveynlerin sorulara gönüllü ve doğru bir şekilde cevap vermişlerdir.
3. Ebeveynlerin ölçeğe vereceği cevaplar öğrencilerin kişilik özelliklerini ortaya koyacağı varsayılmaktadır.
4. Araştırmada kullanılan bilgi toplama araçları, araştırmanın amacına uygundur.
5. Yapılan literatür taramasının araştırmanın geçerliliği açısından yeterli olduğu varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma, 2020-2021 eğitim öğretim yılında Sivas ilinde bulunan 2 ilkokul, 1 ortaokul, 1 lise ve Türkiye genelindeki resmi ve özel okullarda öğrencisi olan ebeveynler üzerinden yapıldığından; araştırma bulguları Türkiye’de yaşayan ebeveynlerden elde edilen veriler ile sınırlıdır. Araştırma ayrıca Türk kültür ve coğrafyası ile sınırlıdır.

1.6. Araştırmanın Kavram Tanımları

Kişilik: Çevreyle etkileşim sonucu edinilen alışkanlıklar ve davranışların bireye özgü olan özellik, manevi ve ruhsal niteliklerin bütünü, şahsiyet olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2021). Kişilik ile ilgili bir başka sözlük tanımında ise temel özellikler, ilgi alanları, dürtüler, değerler, benlik kavramı, yetenekler ve duygusal kalıplar da dahil olmak üzere bireyin hayata benzersiz uyumunu içeren kişisel özelliklerin ve davranışların kalıcı biçimi olarak tanımlanmaktadır (American Psychological Association [APA], 2021).

Ebeveyn: Anne ve baba olarak kısa bir şekilde tanımına rastlanmaktadır (TDK, 2021). Ayrıca ebeveyn, çocuğun doğumuna sebep olan insanlar olarak da tanımlanmaktadır (Cambridge Dictionary, 2021).

II. BÖLÜM

2. ALANYAZIN TARAMASI VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde kişilik ile ilgili kavramlar, kuramlar, kişilik ölçekleri, kişiliğin boyutları ve alanyazına dair bilgilere yer verilmektedir.

2.1. Kişilik Kavramı

Kişilikle ilgili fikir birliğine varılmış veya psikologların kullandığı bir tek kişilik tanımından söz etmek oldukça zordur (Burger, 2006; Cüceloğlu, 2006; Taymur ve Türkcapar, 2012). Aynı konu üzerinde çalışmalarına rağmen, kişilik ile ilgilenen bilim insanlarının yaşantıları, akademik geçmişleri, yaklaşımları, buldukları çevre ve yaşadıkları tarihsel dönem farklılıklarından dolayı her bir bilim insanı kişilikle ilgili kendi bakış açısını geliştirmiştir. Mayer (1998) bu durumu kişilik psikolojisinin, tutarlı bir çerçeveden yoksun olduğuna dayandırmaktadır. Öyle ki, kişilik kuramlarını ortaya çıkaran psikologlar sık sık birbirleriyle çelişkili, birbirlerinin fikirlerini çürütebilecek iddialar ortaya atmışlardır. Köknel (1985) ise kişilik yapısına etkili olan etkenlerin tam anlamıyla anlaşılamayacağını ve gün geçtikçe de güçleşeceğini, günümüz insanlarının kişiliğinde geçmişten gelen birikimlerin de hesaba katılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu durumların hepsi formal bir tanıma ulaşmaya çalışanlar için olumsuz bir durum gibi görünse de aslında herkesin kuramları ve fikirleri karşılaştırarak kendine bir yol çizebileceği, doldurulması gereken bir boşluk ve karşımıza bir fırsat olarak çıkmaktadır. J. Feist ve G. J. Feist'e (2006) göre farklı yaşantılara sahip olan kişilik kuramcılarının oluşturduğu benzersiz kuramlar sayesinde bir zenginlik oluşmuştur. Engler (2014) kişiliğin tanımlanma çabalarını, tarih boyunca felsefe, din, sanat, siyaset ve bilim gibi çeşitli yapılarca yapılmaya çalışıldığını, fakat bizlerin kimlik arayışındaki bir çocuk gibi diğer benlik arayışında olanlara katıldığımız bir serüven olarak açıklamaktadır. Ewen'a (2014) göre ise bu meydan okumayı göze alan meraklı kişiler için kişilik son derece ödüllendirici ve tatmin edici olabilir. Kişilikle ilgili alanyazında birçok tanıma rastlamak mümkündür, bu tanımların bazıları şu şekildedir.

Kişilik, istikrarlı davranış kalıplarını veya bireyi belirli (az ya da çok tutarlı) bir şekilde davranmaya hazırlayan özellikler olarak tanımlanabileceği gibi (Chamorro-Premuzic ve Furnham, 2005). Aynı zamanda, kişilik bir kişinin dış dünya ve sosyal ortamıyla etkileşimini tanımlayan duygu, düşünce ve davranışın ayırt edici ve karakteristik örüntüleri olarak da tanımlanabilir (Smith, Nolen-Hoeksema, Fredrickson

ve Loftus, 2015). Köknel'e (1985) göre kişilik bir bütündür, bedensel özelliklerin, içgüdülerin, dürtülerin, eğilimlerin, kazanılmış deneyimlerin, gelişim evrelerinde gerçekleşen bağlantıların, bireyin çevresiyle uyum içinde yaşamasına olanak tanıyan, bireye özgü ve ayırt edici davranışlar bütünüdür. Cüceloğlu'na (2006) göre ise kişilik, bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, kendisini biricik kılan, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimidir. J. Feist ve G. J. Feist'e (2006) göre kişilik, bir kişinin davranışına hem tutarlılık hem de bireysellik veren nispeten kalıcı ve benzersiz özelliklerden oluşan bir kalıptır. Kişilik, çevreye ve koşullara nasıl tepki verdiğimizizi ve nasıl uyum sağladığımızı simgeleyen, tutarlı davranış, düşünce, güdü ve duygular bütünüdür (Plotnik, 2009). Atak (2013) alanyazında kişiliğin örgütlenmiş duygusal, bilişsel, toplumsal ve fiziksel özellikler bütünü olarak ele alındığından bahsetmiştir. Engler (2014) kişiliği bireyin imajı diye tanımlamaktadır. Allport ise (1961) kişiliği, bireyin içinde karakteristik davranış ve düşünceye yol açan gerçek bir şeydir şeklinde tanımlamaktadır (Akt. Engler, 2014). Kişilik, bireyin tutumlarını, yeteneklerini, ilgi alanlarını, fiziksel görünümünü ve çevre ile etkileşimini içermektedir (Karaman, Doğan ve Çoban, 2010).

Her biri kişiliği tanımlayan bu tanımların birbirinden farklı özellikleri olduğu gibi, ortak özellikleri de bulunmaktadır.

2.1.1. Kişiliğin Özellikleri

Kişilik özellikleri fikri, insan dilinin kendisi kadar eski olabilir, milattan önce dördüncü yüzyılda "Etik"i yazan Aristoteles, kibir, alçakgönüllülük ve korkaklık gibi eğilimleri ahlaki ve ahlaksız davranışın temel belirleyicileri olarak görmektedir. Ayrıca bu eğilimlerdeki bireysel farklılıkları tanımlayarak ve genellikle her birinin fazlalığı, kusuru ve ara seviyelerine atıfta bulunmaktadır (Matthews, Deary ve Whiteman, 2003). Aristoteles'in öğrencisi olan Theophrastus otuz "karakter" veya kişilik tipini anlatan bir kitap yazdı, bu kitapla ilgili bir çevirmen Theophrastus'un başlığının "özellikler" olarak çevrilmesinin daha iyi olabileceğini belirtti (Rusten, 2005).

Kişilik tanımlarında ortak şekilde yer alan kavramlardan birisi kişiliğin ayırt edici olmasıdır (Cervone ve Mischel, 2002; Cüceloğlu, 2006; Engler, 2014; Emmerich, Rock ve Trapani, 2004; Hogan, Johnson ve Briggs, 1997; Mischel ve Shoda, 1998). Bir kişiyi tanımlarken onu diğer insanlardan farklı kılan özelliği ile söylersek o kişinin kim olduğu hakkında yanılsamalara yol açmayız. Örneğin, "O, her gördüğü insanla konuşur ve hemen kaynaşır." veya "O, kalabalıklar içinde dahi ortaya atılarak kendini hemen belli eder." bu

davranış şekilleri herkeste aynı olmayan bir durumdur ve bahsedilen kişinin kişiliğinin ayırt edici bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yapılan tanımlamalarda ortak olan kavramlardan birisi de tutarlılıktır. Kişilik özellikleri tutarlılık göstermektedir (Burger, 2006; Cüceloğlu, 2006; Özsoy ve Yıldız, 2013). Bir kişinin bugün hava kapalı diye karamsar hissetmesi, yarın hava güneşli diye iyimser hissetmesi durumunda bu kişinin kişiliği hakkında yorum yapmakta zorlanırsınız, kişilik özelliklerinin farklı durumlarda ve olaylarda benzer davranış kalıplarında davranması durumunda o özelliği kişilik özelliği olarak sayabiliriz (McCrae ve Costa, 2003). Tutarlı davranışları her zaman ve durumda gözlemleyebiliriz, bugün iyimser olanların yarın da iyimser olmasını bekleriz, aynı zamanda iyimser bir insanın akademik hayatında, işinde veya aile hayatında da iyimser olmasını bekleriz.

Tanımlarda vurgulanan diğer bir öge ise bireylerin sürekli ilişki halinde bulunduğu kişilik içi ve kişilik dışı süreçlerdir (Cüceloğlu, 2006). Kişilik dışında meydana gelen aile, eğitim, sosyal ve teknolojik çevre gibi süreçlerde kişiliğin oluşmasında önemli bir etkidir. Bireylerin yetişme tarzı, çevresinden aldığı dönütler ve çevreyle etkileşimi kişiliğin oluşumunda etkilidir ve insan aynı zamanda çevresinin bir ürünüdür (Hogan vd., 1997).

Kişilik dışı süreçler kadar kişilik içi süreçlerde önemlidir (Burger, 2006). Birey, kişilik dışı oluşan durumları kendi süzgecinden geçirerek kişiliğinin oluşmasında aktif olarak kullanır. Kişilik içi süreçlere gelişen bütün duygusal, güdüsel ve bilişsel süreçler dahildir. Bireyin seçimleri, olayları algılama düzeyi ve olaylarla başa çıkma tarzı da kişiliğin biçimlenmesinde önemli bir role sahiptir (Özsoy ve Yıldız, 2013).

Var olan tanımlardan yola çıkarak kişiliği, bio-psiko-sosyal olan bireyin doğuştan getirdiği ve çevresiyle etkileşim sonucu yaşantılar yoluyla algılanarak şekillenen ve kişiden kişiye değişebilen, bireye özgü, tutarlı, duygu, düşünce ve davranışlar bütünü olarak tanımlayabiliriz.

İnsanoğlu yer yüzündeki en karmaşık varlıktır, dolayısıyla kişilikle ilgili süreçler ve temel boyutlarda karmaşıktır (Cüceloğlu, 2006; Engler, 2014; O. Özdemir, P. Özdemir, Kadak ve Nasıroğlu, 2012; Özsoy ve Yıldız, 2013). Bu karmaşıklığın sebeplerinden biri olarak kuramcıların kişilik psikolojisi ile ilgili farklı perspektiflere sahip olmaları gösterilebilir. Bu perspektifler; psikodinamik, insancıl-varoluşçu, özerklik, biyolojik-evrimsel ve sosyal-bilişsel olmak üzere Tablo 1’de açıklanmaktadır.

2.1.2 Kişilik Psikolojisinde Beş Temel Teorik Perspektife Genel Bakış

Tablo 1. Kişilik psikolojisinde beş temel teorik perspektif (Plotnik, 2009)

Bakış Açıları	Varsayımları	Anahtar Kelimeler	Kuramcılar
<i>Psikodinamik</i>	Kişilik ilk 5 yılda şekillenir, Bilinç dışı güçler çok önemlidir, Nevrotik durumlar sağlıklı bir şekilde bağlanmalardan kaynaklanır.	<i>Bilinçdışı, Erken anılar, Kolektif bilinçdışı, Bilinçaltındaki imgeler ve düşünceler, Nesne ilişkileri, Kimlik krizleri,</i>	Freud Adler Jung Klein Horney Erikson Fromm
<i>İnsancıl-Varoluş</i>	Kişiler psikolojik iyi oluş ve gelişmeden motive olurlar ve mutlu bir hayat için çabalar, Seçme özgürlüğü kişiliği şekillendirir.	<i>Anlamlı yaşam, Psikolojik iyi oluş ve gelişme.</i>	Maslow Rogers May
<i>Özellik</i>	İnsanlar tutarlı ve benzersiz davranma eğilimindedir, Kişilik “Büyük Beşli” den oluşmaktadır.	<i>Özellikler, Güdüler,</i>	Allport, McRae ve Costa
<i>Biyolojik-Evrimsel</i>	Düşünce ve davranışların temelinde biyolojik ve genetik güçler vardır, İnsan davranışlarının düşünceleri vardır ve cinsel güçler tarafından şekillendirilir (doğal evrimsel seleksiyon)	<i>Beyin yapıları, Nörokimyasallar ve genler, Uyum sağlama mekanizmaları</i>	Eysenck Buss
<i>Sosyal-Bilişsel</i>	Koşullar davranışı şekillendirir, Öğrenme çağrışım veya kendi davranışlarının sonuçlarına göre olur, Öğrenme başarma veya başarısız olma yoluyla, ayrıca başkasının davranışlarının sonuçlarını izleyerek olur, Kişilik, bir kişinin iç ve dış özellikleri arasındaki etkileşimle gelişir, Dünyayı algılamak için geliştirdiğimiz bilişsel yapılar ve başka insanlar kişiliğimizi şekillendirir.	<i>Edimsel koşullanma, Şekillendirme, Pekiştirme, Gözlem yoluyla öğrenme, Model alma, Öz yeterlilik, Bilişsel-Duygusal birimler Yapılar</i>	Skinner Bandura Rotter Mischel Kelly

Tablo 1’de gösterildiği üzere kişilik, farklı perspektife sahip olan araştırmacılar tarafından günümüze kadar psikanalitik, davranışçı, bilişsel ve sosyal bilişsel, insancıl ve varoluşçu, ayırıcı özellik, biyolojik kuramlarla açıklanmaya çalışılmıştır.

2.2. Kişilik Kuramları

Kişilikle ilgili tanımlarda vurgu yapılan özellikleri açıklayabilmek ve anlayabilmek için farklı kişilik kuramları ortaya çıkmıştır. Kuram, bir konu ile ilgili düşünce sistemi ve kavramlar bütünüdür (Köksal ve Atalay, 2016). Kuram, bilimsel

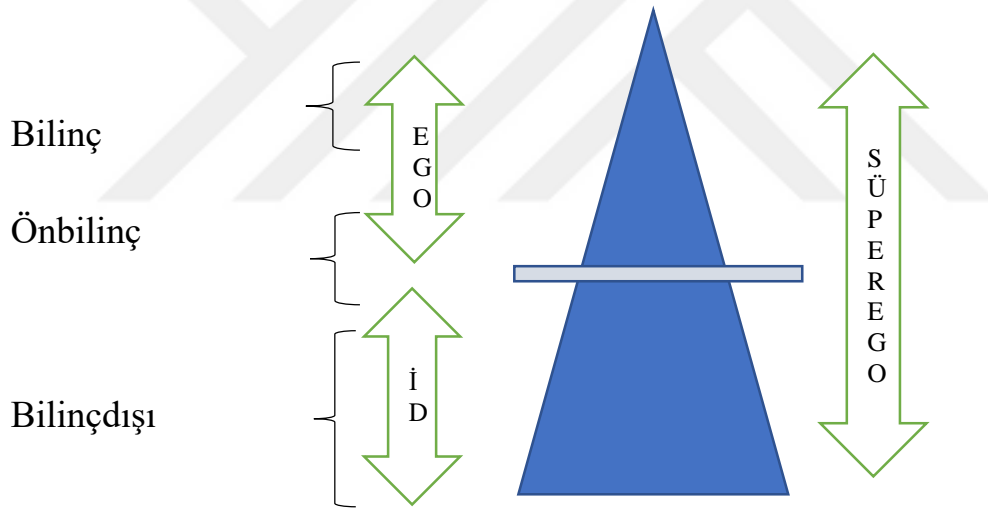
anlamda ise gerçekleri ortaya çıkararak yapılacak çalışmalara yön veren gözlem ve deneylerle doğrulanmış, sistematik bilgiler bütünü ve varsayımlar olarak tanımlanır (Yazar ve Karataş, 2019). Plotnik'e (2009) göre kişilik kuramları kişiliklerin nasıl geliştiğine ve bireysel farklılıkların nedenlerini açıklamaya çalışan sistemli bir girişimdir. Kuramlar duygu, düşünce ve davranışların olumlu yönde değiştirilmesine yardımcıdır. Kişilik ile ilgili iyi bir şekilde tasarlanacak olan kuramın kapsamlı olması (kişilik bağlamında insan davranışlarını geniş bir şekilde açıklayabilmeli), insan hayatını olumlu yönde etkileyebilmesi, öneriler sunabilmesi, kendi içinde tutarlı olması, gerçekliğinin kanıtlanabilmesi ve yalın olması beklenmektedir (Gençtanırım-Kurt ve Çetinkaya-Yıldız, 2017).

2.2.1 Psikanalitik Kuram

Psikanalitik kurama katkıda bulunan başlıca isimler ve kuramlarının isimleri şu şekildedir; Freud: (Psikanaliz), Adler (Bireysel Psikoloji), Jung (Analitik Psikoloji), Horney (Nevrozlar ve İnsan Gelişimi), Fromm (Özgürlükten Kaçış), Sullivan (Kişiler Arası İlişkiler Kuramı), Erikson: (İnsanın Sekiz Çağı) Psikanalitik kuram, günümüze kadar oluşturulmuş en kapsamlı ve etkili kuram olarak geçerliliğini halen korumaktadır ve birçok yönüyle sanatı, sosyal bilimleri ve insan bilimini etkilemiştir (Mayer, 1998; Smith vd., 2015). Psikanalitik kuramın kurucusu olan Freud, büyük çoğunluğu klinik gözleme dayanan, modern kuramla kişiliği açıklamaya çalışan ilk bilim insanıdır (G. J. Feist, Roberts ve J. Feist, 2021). Freud “Büyük Kuram” ile tüm insanların kişiliğini tanımlamaya çalışmıştır. Bilinçdışı kavramını ilk ortaya atan bilim insanı olmamasına rağmen bu konu üzerinde en yoğun çalışmaları yapan kişidir (Burger, 2006). Freud'a göre kişilik, bilinçdışında yer alan gizil, bilinmeyen bir bütündür (Eryılmaz ve Öğülmüş, 2015).

Kişilik ile ilgili kuramların birçoğu, referans noktası olarak psikanalitik kuramı baz alır. Psikanalitik kişilik teorileri, bireyin rüyalar, dil sürçmeleri ve fanteziler gibi dolaylı kaynaklardan çıkarsanması gereken bilinçdışı güdülerini vurgular. Freud'cu kişilik kuramı kişiliği üç bölümde ele alır ve bunları bilinç (o anki farkındalığımız), bilinç öncesi (hatırlayabileceğimiz bilgiler) ve bilinçdışı (arzuların ve ulaşamayacağımız anılarımızın yer aldığı bir depo) olarak isimlendirir (Plotnik, 2009; Smith vd., 2015). Bilinç, farkında olduğumuz düşüncelerken, bilinç öncesi hatırlama yoluyla ulaşabileceğimiz bilgilerdir. Psikanalitik kuramın kişiliği ve davranışlarını açıklamada daha çok kullandığı ve araştırdığı bölüm ise bilinçdışıdır (Özdemir vd., 2012).

Psikanalitik kuramı savunanlar diğer bilim insanları tarafından üzerinde fazla durulmayan bilinçdışının önemini anormal ve günlük davranışlarımıza yön veren bölüm olarak açıklarlar (Burger, 2006). Kişiliğin bu üç bölümlle açıklanamayacak kadar karmaşık bir yapıya sahip olduğunu fark eden Freud daha sonra yapısal bir model geliştirir. Bu modelde doğumla birlikte bebekler id (alt-benlik) yapısına sahip olur ve bu yapı kişinin bencil kısmını oluşturur, idin yönlendirdiği davranışlar cinsellik, saldırganlık, haz veya kişisel tatmin içerir, elde edilemeyen hazların ise hayal kurularak giderildiğini ifade etmektedir (Cüceloğlu, 2006). Bebeklerin çevre ile etkileşim yaşamaya başlamasıyla ego (benlik) gelişmeye başlar ve id'i kontrol etmeye çalışarak, içinde bulunulan duruma ve şartlara göre kişinin davranmasına olanak sağlar (Plotnik, 2009). Cüceloğlu'na (2006) göre ise ego ide hizmet eden araçtır, uygun zaman ve ortamda ide "haydi yap!" komutunu verir. Üçüncü kısımda süper ego (üst-benlik) vardır ve bu kısımda toplumsal değerler, vicdan ve ahlaki yargılara göre davranılmasını sağlamaktadır. Psikanalitik kuramın ortaya çıkardığı kuramı Freud'un yapısal zihin modelindeki gibi gösterebiliriz (Şekil 1.).

Şekil 1. Freud'un yapısal zihin modeli (Burger, 2006)

Zihin modelini daha anlaşılır hale getirebilmek için şu örneği verebiliriz; bir bebeğin doyurulmayı istemesi bilinçdışı aynı zamanda açlık duygusunun tatminidir, biraz büyüyen çocuk olmadık bir yerde yiyecek istese dahi ailesinden yiyecek vermeyeceğini öğrenmesi bilinçli bir hareket olmakla birlikte bu duruma sebep, id'i bastıran ego'nun devreye girmesi ile olur. Çocuk biraz daha büyüdüğünde otobüsle yaptığı bir yolculukta açlığını giderme isteğini dile getirmemesi gerektiğinin farkında olması ise süper egonun devreye girmesi ile olur. Kişiliğin üç bileşeni olan id, ego ve süper ego çoğu zaman birbirini ile çatışır, ego idin anlık istekleri ile çatışırken, süper ego her ikisi ile çatışma

yaşamaktadır, Freud'a göre buzdağının görünen kısmı aslında yaşanan çatışmaların çok küçük bir yansımasıdır (Plotnik, 2009).

Freud dışında psikanalitik yaklaşıma ve kişilik kuramına katkıları olan diğer psikologlar Freudian kuramlar olarak adlandırılırken, bu psikologlardan biri olan Adler kişiliğin oluşumunda erken yaşlardaki anne-baba etkisini ön plana çıkarırken, insan davranışlarının arkasındaki en büyük gücün kendisi veya insanlık için başarıya duygusunu tatmak olduğunu, ayrıca, fiziksel yetersizliklere rağmen başarıya duygusunun itici gücünün de kişiliğin oluşumunda pay sahibi olduğunu ifade etmektedir. (G. J. Feist vd., 2021; Gençtanırım-Kurt ve Çetinkaya-Yıldız, 2017).

Freudian psikanalitik kuramlarına katkıda bulunmuş olan diğer psikologlardan Carl Jung kişilik ile ilgili içe dönüklük-dışa dönüklük kavramının önemsemiştir, evrim etkisine ve kolektif bilinçaltına dikkat çekmiştir, Erik Erikson daha çok benlik ve yaşam döngüsü içindeki kişilik gelişimine vurgu yapmıştır, Karen Horney çocukluk dönemlerinden, çocuk ve anne ilişkisinin öneminden, kişilik gelişimindeki kültürel ve toplumsal etkilerden daha çok söz ederken, Harry Stack Sullivan ise kişiliği kişilerarası ilişkilerle bağdaştırmıştır (Burger, 2006).

2.2.2. Davranışçı Kuram

Davranışçı kurama katkıda bulunmuş başlıca isimler ve kuramlarının isimleri şu şekildedir; Skinner (Radikal Davranışçılık), Miller ve Dollard (Eklektik Davranışçı Yaklaşım). Davranışçı kuramın savunucuları psikanalitik kuramda kabul gören bilinç ve bilinçdışı güdülerini, ölçmenin veya bilimsel bir araştırma yapmanın mümkün olmadığını savunurlar, psikanalitik kuramın insan davranışlarını açıklamasını bilimsel bir temele dayanmadığını iddia ederler. Davranışçı kuramın savunucularından Watson'a (1913) göre psikoloji, kimya ve fizik bilimleri kadar az iç gözleme ihtiyaç duyan tamamen nesnel, deneysel bir doğa bilimi dalıdır. Bu kuramın savunucuları davranışta organizmanın etkisinden önce çevrenin etkisinin daha önemli olduğunu öne sürerler. Davranışçı kurama göre sadece ölçülüp kaydedilebilen davranışların incelenmesi gereklidir, bu görüşe göre bilinç veya zihin gibi gözlemlenemeyen yönlerin incelenmesine gerek yoktur. Öyle ki birey veya kişi yerine daha çok organizma kelimesini kullanmaktadırlar. Organizmanın anormal davranışlarının da diğer davranışlar gibi klasik koşullanma, edimsel koşullanma veya taklit yoluyla öğrenme kuramlarının açıkladığı gibi öğrenildiğini ifade etmektedirler (Cüceloğlu, 2006). Watson organizmanın davranışlarda

etkisinin olmadığı görüşünü bir adım daha ileriye götürerek, davranışta genetiğin de etkisinin olmadığını savunmaktadır, öyle ki insan davranışlarının hayvanlar ve makinelerden farksız olduğunu iddia etmektedir, aynı zamanda insan ve hayvan davranışlarının aynı düzlemde ele alınması düşüncesini benimsemiştir (G. J. Feist vd., 2021; Watson, 1913). Bu kuramın savunucuları organizmanın bir davranışı sergilemesi için uyarıcı-tepki kavramlarının önemine vurgu yaparlar ve kişiliği büyük ölçüde değiştirebileceklerine inanırlar. Watson'a (1913) göre iç gözlem, içgüdü, bilinç, hissiyat, algı, motivasyon, akli durum, akıl ve hayal gücü de psikoloji biliminin çalışma alanından çıkarılmalı ve alan uyarıcı-tepki bağlantısını açıklama üzerine daraltılmalıdır.

Pavlov'un klasik koşullanma ile fizyolojik altyapısını oluşturduğu, Watson'ın da önemli katkılarda bulunduğu davranışçı kuram, klasik koşullanma yoluyla insan davranışlarını açıklamaya çalışmasına rağmen karmaşık davranışların açıklamasında yetersiz kalmıştır. Davranışçı kuram savunucularından E. L. Thorndike ve Skinner tarafından psikolojik boyutta genişletilmiş ve kişiliğin yapısı davranışçı bir temelde açıklanmaya çalışılmıştır (Gençtanırım-Kurt ve Çetinkaya-Yıldız, 2017).

Yüzyıllardır bilinen şekliyle insanlar, sonucu kendilerini memnun eden davranışları yaparlar ve sonucu cezalandırıcı olan davranışlardan kaçınırlar. Bu durumu önce hayvanlar ile sonra insanlar ile sistemli bir şekilde çalışan ilk psikolog Thorndike olmuştur. Thorndike gözlemleri sonucunda bu duruma etki kanunu ismini koymuştur (G. J. Feist vd., 2021).

Skinner ise organizmanın davranışında özgür iradeyi reddetmektedir, bu açıdan davranışları gözlemlenebilir örüntüler olarak görmektedir ve çevrenin(ortamın) davranış için en uygun şekle getirildiğinde ortaya çıktığını ifade etmektedir. Thorndike'in etki yasasından etkilenen Skinner, ödülün cezadan daha kuvvetli olduğunu ve davranışın gerçekleşebilmesi için önemli olduğunu fark etmiştir. Skinner kendi kuramı olan edimsel koşullanmayı, olumlu pekiştirici bir davranışa bağlı olduğunda o davranışını güçlendirir şeklinde açıklamaktadır (Staats, 1996).

Feist ve diğerlerine (2021) göre bu kuramın savunucuları, insan kişiliğinin ve davranışlarının üç güç tarafından şekillendiğini düşünmektedirler; doğal seçim, kültürel uygulamalar ve bireyin pekiştirme geçmişi. Doğal seçim insanların yüzyıllardır genler yoluyla aktardığı doğada kalma çabası içinde edindikleri göz bebeği küçülmesi, beslenme, cinsellik gibi davranışlar olarak ifade edilmektedir. Doğal seçim insan

davranışlarının ufak bir kısmını açıklamaktadır. İnsan kişiliğinin büyük çoğunluğunu kültürel uygulamalar şekillendirmektedir. Kültürel uygulamalar bireyin yaşadığı toplumda üstlendiği roller olarak ifade edilmektedir ve yaşamlarını sürdürebilmek için topluma ihtiyaç duyduğundan görevlerini yerine getirmektedir, dolayısıyla doğal seçimle bağlantılıdır. Bireyin pekiştirme geçmişi ise davranışçı kuramın temelinde yer alan istendik davranış sonrasında edinilmiş olan pekiştirici ile kazanılan davranışlardır.

Skinner, kişilik teorisini, özellikle psikanalitik teoriyi, sosyoloji ve antropoloji gibi diğer davranış bilimleri arasına yerleştirir, çünkü beşeri bilimler gibi, onların ifadeleri ve açıklamaları kendi bilimsel dilinde yapılır ve içsel temellere dayanır. Favori içsel neden beyin aracılığıyla işleyen zihindir. Ancak Skinner zihni de vücuda dahil ederek, vücudun yaptığı bir şey olarak kabul eder ve kişi hangi bilişsel süreçleri işlerse koşarsa koşsun, bunu davranış olarak kabul eder (Malone, 1999). Skinner gözlemlenemeyen yapıları kabul etmemesine rağmen, inkarda etmemektedir. Öz farkındalık, dürtüler, duygular ve amaçların var olduğunu ancak bilimsel açıdan yaklaşılabilmesi için davranışlar sonucu gözlemlenebilmesi gerektiğini ifade etmektedir (G. J. Feist vd., 2021). Davranışçı kişilik teorileri, kendilerini gözlemlenebilir davranışla sınırlar ve davranışı açıklamak için durumsal belirleyicileri, beklentileri ve pekiştirme geçmişlerini kullanır.

2.2.3. Bilişsel ve Sosyal Bilişsel Kuram

Bilişsel ve sosyal bilişsel kurama katkıda bulunmuş başlıca isimler ve kuramlarının isimleri şu şekildedir; Bandura (Sosyal Bilişsel Kuram), Kelly (Kişisel Yapılar Kuramı). Bilişsel ve sosyal bilişsel kuram, davranışçı kuramın deneyselliğe çok bağlı kalması ve gözlemlenebilir davranış dışında diğer süreçleri açıklamayı bilimsel kabul etmediğinden insan davranışlarını tam olarak açıklayamadığı düşüncesiyle geliştirilmiş bir kuramdır (Bayrakçı, 2013). Kişiler arası farklılıkları kişilerin bilgiyi zihinsel olarak temsil etmelerindeki farklılıklardan kaynaklandığını savunurlar. Bilişsel süreçler algılama, bellek ve düşünmeden oluşan zihinsel işlemlerden oluşmaktadır, bu süreçler neticesinde birey kendisi ve çevresi hakkında yeni bilgiler edinirken, eski olayları hatırlar, ortaya çıkan sorunları çözer veya gelecek ile ilgili planlar yapar (Cüceloğlu, 2006). Bu kuramın savunucuları insan davranışlarını insanların çevresinde yaşanan olayları düşünmesi, yorumlaması ve değerlendirmesi ile şekillenmekte olduğunu ifade ederler (Gençtanırım-Kurt ve Çetinkaya-Yıldız, 2017). Bilişsel kuram algı, bellek ve bilginin işlenmesi, bunların gözlemlenebilir davranışlara dönüşmesini incelemektedir.

İnsan davranışlarını açıklamak için bireyin inançlarını, tutumlarını bilmek gerektiğini savunurlar. Bilişsel psikolojide zihinsel süreçler incelenirken deneysel yöntemler kullanılması ön plandadır ve bu yolla bireyin dış dünyayı nasıl algılayıp içselleştirdiği anlamaya çalışılır (Cüceloğlu, 2006). Bilişsel kuramın savunucularından George Kelly, olayları yorumlama ve yordama için kullanılan bilişsel yapıları kişisel yapılar olarak adlandırır. Kişiye özgü olan bu yapılar sürekli düzenlenerek değişiklik gösterirken, çevremizdeki olayları ve kişileri algılamamızı, anlamlandırmamızı ve tepkiler oluşturmamızı sağlar (Burger, 2006).

Sosyal bilişsel kuramın kurucularından Albert Bandura, davranışçı kuramın öne sürdüğü gibi her davranışların ödül, ceza, deneme-yanılma yoluyla açıklanamayacağını, karmaşık davranışlar için insanların olası sonuçları düşünerek, olasılıkları hesapladıktan sonra, hedefler belirlediğini ve stratejiler geliştirdiğini, bu durumun gerçekleşebilmesi ise bilişsel süreçleri işe koştüğünü ifade etmektedir (G. J. Feist vd., 2021; Gençtanırım-Kurt ve Çetinkaya-Yıldız, 2017). Mischel ve Shoda (1998) ise bilişsel değişkenlere yetenekleri, kodlama stratejilerini, beklentileri, öznel değerleri, özdenetimli sistemler ve planları kişisel farklılıkları da bilişsel sosyal öğrenme kuramı dahilinde görmektedirler. Bu kuramın savunucuları önceki pekiştirme ve ceza yaşantıları etkili olmakla birlikte her olayın bir yaşantı olmasına gerek olmadığı tezini savunmaktadır ve davranışın şekillenmesinde bilişsel süreçlerin önemine vurgu yapmaktadırlar.

2.2.4. İnsancıl ve Varoluşçu Kuram

İnsancıl ve varoluşçu kurama katkıda bulunmuş başlıca isimler ve kuramlarının isimleri şu şekildedir; Carl Rogers (Birey Merkezli Yaklaşım), Abraham Maslow (Kendini Gerçekleştirme Kuramı), Rollo May: (Varoluşçu Psikoloji). İnsancıl ve varoluşçu kuram, psikanalitik ve davranışsal kuramların irrasyonel ve mekanik önyargıları olarak algılanan yaklaşımlarına tepki olarak ortaya çıkmıştır (McCrae ve Costa, 2003). İnsancıl ve varoluşçu kuram salt ego merkezli bir kavramın ötesinde, 1940'lar ve 1960'lar arasında dinamik kişilik teorileri ile birleşerek insancıl-varoluşçu ve kişi ötesi psikolojiyi üretti (Taylor, 2009). Bu kuramın oluşumunda birden fazla psikoloğun görüşü var olmakla birlikte, tek bir tanımla açıklamak zordur, fakat bu kuramı savunan psikologların bazı ortak yönleri vardır. Bireyin öz olarak iyi olduğunu ve bireyin kendini gerçekleştirmesini, psikolojik gelişmenin temelinde görürler ve insanlığın düşünme, sevmeye ve büyüme kapasitesini vurgularlar. Bireyin şu andaki öznel yaşantısına ve bu yaşantının ne kadar farkında olduğuna önem verirler. Bireyin her zaman bir seçim

yaparak belirli bir duygu, düşünce, konuşma ve davranış gösterdiğine, bu nedenle, insanların duygu, düşünce, konuşma ve davranışlarından yalnız kendilerinin sorumlu olduğuna inanırlar (Cüceloğlu, 2006).

İnsancıl ve varoluşçu kurama göre gerçek potansiyellerimizi gerçekleştirmek için organizmaya ait değer verme sürecinin sağladığı içsel yönergeleri izlemeliyiz. Bununla birlikte, kendini gerçekleştirme farklı bir şekilde elde edilmektedir ve benlik kavramı, ebeveynler gibi önemli diğer kişilerin olumlu bakış açısıyla desteklenmelidir. Bu nedenle çocuk, ebeveyn istek ve taleplerine çok dikkat etmelidir. Değer vermek, empati göstermek, özgünlük, olumlu bakmak, deneyime karşı açıklık, danışan merkezli, koşulsuz benlik saygısı kuramın önemli kavramlarıdır (Ewen, 2014). Psikanalitik kuramda bulunan bireyin kötü oluşunun tersine insancıl varoluşçu kuramda birey iyiyi ve güzeli aramakta, çevresinin de bireyin bu yolculuğunda ona destek olması gerekmektedir.

2.2.5. Ayırıcı Özellik Kuram

Ayırıcı özellik kuramına katkıda bulunmuş başlıca isimler ve kuramlarının isimleri şu şekildedir; Allport (Ayırıcı Özellik Kuramı), Raymond Cattell (Faktör Analitik Ayırıcı Özellik Kuramı), Robert R. Mccrea ve Paul T. Costa (Beş Faktör Kuramı) Önceleri tip yaklaşımı olarak sınıflandırılmaya tabi tutulan insanlar buldukları tip özelliklerinin hepsine sahip olmadıkları bilim insanları tarafından fark edildikçe tip yaklaşımı yerine ayırıcı özellik yaklaşımına bırakmıştır (Burger, 2006). Birçok kişilik tanımında geçen özellik kelimesi ile kişiye özgü bir durum ifade edilmek istenmektedir. Bireyin benzersizliğine daha çok vurgu yapılan ayırıcı özellik kuramının kurucuları arasında bulunan Allport, insanların kendilerine özgü benzersiz özelliklerinin diğer kuramlarda olduğu gibi evrenselleştirilmesine veya yaygınlaştırılmasına karşı çıkarak, bireye özgü özellikleri ortaya çıkarmaya çalışmaktadır (Gençtanırım-Kurt ve Çetinkaya-Yıldız, 2017).

Allport (1937) “Resume of the Doctrine of Traits” adlı kitabına şu cümleyle başlamaktadır: “Günlük yaşamda, hiç kimse, hatta bir psikolog bile, olgun bir insanın davranışının altında karakteristik eğilimler veya özellikler olduğundan şüphe duymaz.” Allport birçok kuram ve kuramcının buluşlarını da ayırıcı özellik kuramının içinde kavramsallaştırabileceğini ifade etmektedir (Akt; Matthews vd., 2003). Ayırıcı özellik kuramına göre bir kişi sahip olduğu özelliğe göre iki uç noktada dahil olmak üzere arasında bir noktaya da konumlandırarak kişiyi sınıflandıran bir kuramdır.

Bu kuramın savunucuları, kişilik özelliklerinin kararlılık gösterdiği ve zamanla değişmeyeceği fikrine sahiptir, bu anlamda yapılan çalışmalarda bu görüşü desteklemektedir (Matthews vd., 2003). Ayırıcı özellik kuramı bir davranışın nedenleri ile psikanalitik kuramda olduğu kadar çok ilgilenmemektedir, onun yerine ayırıcı özellik kuramında kişiliği tanımlama ve davranışı kestirmek için çalışmalar yürütülmektedir. Kuramın savunucuları arasında bulunan Raymond Cattell, daha çok faktör analizi ile kişiliği oluşturan temel özelliklere erişmeyi planlayarak, “16 Faktörlü Kişilik Testi”ni geliştirirken, Paul Costa ve Robert McRae 16 faktörlü kişilik testini daha geniş kitlelere uyguladıktan sonra bilgisayar ve analiz programları yardımıyla bir çok araştırmacının araştırmalarında da ortaya çıkan “Büyük Beşli” kişilik faktörlerine ulaşırlar (Barrick ve Mount, 1991; Burger, 2006). Büyük Beşli nevrozizm, dışa dönüklük, açıklık, uyumluluk ve özdisiplinden oluşmaktadır (McCrae ve Costa Jr, 2003).

2.2.6. Biyolojik Kuram

Biyolojik kurama katkıda bulunmuş en önemli isimler ve kuramlarının isimleri şu şekildedir; Hans J. Eysenck (Biyoloji Temelli Faktör Analitik) ve Cloninger (Psikobiyolojik Model). Biyolojik kuramın oluşturulmasında büyük katkıları olan Eysenck, ayırıcı özellik kuramının savunucusu olan Cattell gibi faktör analizi ile kişilik özelliklerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır, fakat Eysenck, Cattell’in geliştirdiği 16 faktörlü kişilik testi sonucunda ortaya çıkan faktörlerin tekrarlanabilirliğinin ve nesnellüğünün olmadığı eleştirisini getirerek biyolojik kuramı oluşturmuştur (Plotnik, 2009).

Eysenck, gözlemleyerek psikolojinin iki ana yönelimi olduğunu ve bunların kişilik psikolojisi ve deneysel psikoloji olduğunu ifade etmektedir. Deneysel psikologlar bireysel farklılıklarla çok az ilgilenirken, kişilik teorisyenleri ampirik kanıt ihtiyacını görmezden gelmektedirler. Eysenck, iki yaklaşımı (1) kişiliğin ana boyutlarını tanımlayarak; (2) bunları ölçmek için araçlar tasarlamak; ve (3) bunları deneysel, nicel prosedürlerle ilişkilendirerek bu iki alanı birleştirmeye çalışmıştır (Ryckman, 2008). Eysenck kuramında bireyin çevresinden hemen hemen hiç etkilenmediğini, bireyin doğuştan getirdiği biyolojik özelliklerle kişiliğinin belirlendiğini savunmaktadır. Eysenck kuramını oluştururken her bir teorisini test edilebilir olmasına dikkat ederek ve insanların kişilik yapılarının biyokimyasal özelliklerin incelenmesi ile anlaşılabilirliğini ifade etmektedir (Burger, 2006).

Eysenck'in görüşüne göre, insanlar biyososyal yaratıklardır ve çevreye belirli şekillerde yanıt verebilmek için doğuştan gelen yatkınlıklarla doğarlar, ancak bu yatkınlıklar veya özellikler bir dereceye kadar sosyalleşme talepleri tarafından değiştirilebilmektedir. Böylece çevre ve genlerimiz davranış üretmek için birbirleriyle etkileşime girmektedir fakat, biyolojik faktörler tipik olarak daha güçlü bir rol oynamaktadır (Ryckman, 2008).

Psikobiolojik model ile ilgili olan Cloninger, geliştirmiş olduğu model ile kişiliği mizaç ve karakter yönünden incelemiştir (Corr ve Matthews, 2020). Psikobiolojik modelde; yenilik arayışı, ödül bağımlılığı ve zarardan kaçınma olmak üzere dört temel mizaç boyutu bulunmaktadır. Model vasıtasıyla, ödül bağımlılığı boyutunda elde ettiği bilinçdışı yanıtların, temel duyguların erken öğrenme özelliklerini biçimlendirmesinden kaynaklandığını tespit etmiş ve bellek sistemleri tarafından işlenen bilginin kalıtsal eğilimlerinin yansımaları olarak ifade etmektedir (Ashton, 2017). Modelde yer alan mizacı bu şekilde açıklarken karakteri ise kişiliğin soyutlama, simgeleştirme, yorumlama, çözümlenme, tüme varma gibi daha yüksek bilişsel işlevleri kapsadığı şeklinde açıklamaktadır. Cloninger bu bilişsel işlevlerin, dış dünya ile benlik hakkındaki kavramların gelişmesine yol açtığını ve sadece bir kısım olgun insanda iyi gelişmekte olduğunu ifade etmektedir (Güleç, 2009).

2.2.7. Nörobiyolojik Kuram

Nörobiyolojik kurama katkıda bulunmuş en önemli isimlerinden birisi Donald Olding Hebb'dir ve kuramının ismi ise Hebbian Teorisi'dir, nörobiyolojik kuram yeni teknolojik gelişmeler ışığında yapılan buluşlarla dinamik bir görüntü sergilemektedir. Nörobiyolojik kuram ile bireyin herhangi bir davranışını fizyolojik ve nörolojik süreçlerle açıklamak amaçlanmaktadır (Cüceloğlu, 2006). Bir kişinin aşırı duygusal olmasının, bedeninde de bir tepkimeye yol açacağı düşüncesiyle 19. yüzyıl sonlarında Galton, bazı insan tepkilerini fizyoloji ile bağdaştırarak aktarma çabasına girmiştir. Nörobiyolojik kuram teorisyenleri beyin aktivitelerini görüntüleyebilmek için başlarda elektroensefalografi (EEG) kullanarak beyindeki elektriksel aktiviteler öğrenmeye çalışmıştır, sonraki yıllarda ise İşlevsel Manyetik Rezonans Görüntüleme (fMRI) kullanılmaya başlanmıştır. Nettle (2007)'a göre günümüz teknolojisi kullanılarak bu ve buna benzer durumların ispatı yapılmaya çalışılmakla beraber, nörobiyolojik kuram ile kişilerin davranışlarını açıklamak henüz çok yeni bir fikir gibi görülmektedir. Nörobiyolojik kuram, savunanları tarafından ise modern psikoloji ve bilimin imkanları

kullanılarak her gün yeni bir keşif yapılmasının mümkün olduğu bir alan olarak görülmektedir.

Bireylerin davranışlarını, duygularını ve düşüncelerini şekillendiren, bugüne kadar yapılmış veya bugün de devam eden kapsamlı nörobiyolojik çalışmalarda önemli bulgular elde edilmektedir. Nörobiyolojik kurama önemli katkıları olan Allan Schore (2019)'a göre bebeğin anne ile ilk bakışması öylesine önemlidir ki, bu yüz yüze sağlanan ilk iletişikle açılan iletişim yoluyla bebeğin eşsiz bir kişilik oluşturmasından, tüm duygusal ilişkilerinde etkili olduğunu, yaşanan tecrübelerinde bebeğin yaşamı boyunca uyum sağlamasında olduğu kadar kırılganlıklarında ve psikopatolojik durumlara karşı direnç sağlamasında etkili olduğunu savunmaktadır.

Schore (2017) bebeklikte yaşanan kritik dönemde kurulan duygusal bağlar ile beyindeki sağ lobun gelişmekte ve orbital prefrontal korteksin oluşmasına ön ayak olmakta olduğunu belirterek, özellikle bebekliğin ilk 2-3 ayına dikkat çekmektedir. Sağ lob nörobiyolojik bir merkez olarak çalışmaktadır, olası uyumsuzluklar sonucu bebekler stres bozukluğu yaşamakta ve bunu düzeltmeye çalışmaktadır, iyi gelişmiş bir orbital prefrontal korteks sayesinde bu durumla başa çıkılır, yaşanan duygular kendilik ve nesne modelleri olarak bilinçaltına depolanır, bir sonraki duygu durum bozukluğunda verilecek tepkinin belirleyicisi olmaktadır. Orbital prefrontal korteks birden fazla beyin yapısı ile bağlantılı olan tek korteksel yapıdır. Dolayısıyla sağ lobumuzun vücudumuz üzerinde daha çok söz sahibi olduğu ve sağ lobun gelişmesinde yaşanabilecek problemlerin kişilik bozukluklarının kilit noktası olduğu düşünülmektedir (Ginot, 2015; Schore, 2017, 2019). Sağ prefrontal korteksin gelişmediği veya az geliştiği durumlarda bireylerde empati yoksunluğu veya başkalarını anlamada zorluklar çekmektedir (Masterson, 2007).

Son yıllarda borderline kişilik bozuklukları üzerine yapılan çalışmalarda da kullanılan nörogörüntüleme yöntemi sayesinde, beyin içi yapılarından olan rostral ve subgenual cingulate korteks görüntülemelerinde sağlıklı bireylerden farklı bulgular elde edilmiştir (Coşkun, 2020). Aynı şekilde kalıtsallık yönü kanıtlanmış olan şizofreni ile ilgili yapılan çalışmalarda elde edilen bulgulara bakıldığında da ailesinde hasta geçmişi olmayan bireylerle karşılaştırıldığında şizofreni hastalarının beyin yapılarında farklılıklar görülürken, aynı hastalarının beyin yapılarında akrabaları ile kıyaslandığında benzer yapılarla karşılaşılmaktadır (Özer, Kaz ve Yazıcı, 2010; Şener, Bora, Tekin ve Özaşkinlı, 2006).

Kişilik bozuklarını ve çocuk-anne bağlanma kuramını açıklamamanın dışında nörobiyolojik kuram tarafından öz düzenleme, duygu durumları ve ahlak alanında da araştırmalar yapılarak açıklamalar getirilmektedir. Öz düzenleme bireyin değişen dünyaya uyumunda önemli rol oynamaktadır, öz düzenlemeyi açıklamaya çalışan nörobiyoloji kuramının savunucularından olan Posner ve Rothbart (2000)'a göre bireyin duygu, biliş ve davranışın düzenlenmesi ve koordinasyonu beyindeki prefrontal korteks sayesinde gerçekleşmektedir. Prefrontal korteks aynı zamanda bireyin karşılıklı ilişkilerindeki duygu, düşünce ve davranışında da önemlilik arz etmektedir. Bireyin davranışlarını belirlemesinde önemli paya sahip olan, hata tespiti, dürtü kontrolü, motivasyon, empati aktivitelerini öz-düzenlemenin nöral temelindeki merkezi bir beyin yapısı ile, anterior singulat korteks (ACC) ile açıklamaktadırlar (Blair, Calkins ve Kopp, 2010).

Nörogörüntüleme araştırmalarının gelişmesi ile vücudumuzda bulunan kalp, akciğer, karaciğer, karın, cinsel organlar, böbrekler vb. iç organlarımızın nöronlar vasıtasıyla beyinde yer alan insula bölgesine mesaj göndermekte ve insula bölgesinden mesaj almaktadır. Aynı zamanda insula bölgesi bilişsel-duyuşsal korteks (somatosensory cortex)'e de mesaj göndermektedir, bilişsel duyuşsal korteks ise vücudumuzun yüzeyinde bulunan her bir noktadan mesajlar almaktadır. Dolayısıyla, yaşadığımız bir olay karşısında kalp ritmimizin artmasında veya yüzümüzün kızarması esnasında bilişsel-duyuşsal korteks ve insula bölgesi arasında nöronlar mesajlar taşıyarak tepkilerimizi açığa çıkarmaktadır. İnsula bölgesi gelişmiş insanların fiziksel durumlarının farkında oldukları gibi duygu durumlarını da farkında oldukları nörogörüntüleme yöntemiyle görülmektedir (R. J. Davidson ve Begley, 2012).

Lamm, Batson ve Decety (2007)'e göre ahlaki tutum, davranış, duygular ve karar verme de beynin belli özel bölümlerinin hareketlilik gösterdiğini, ufak nöronların hem davranış sergilendiğinde hem de izlendiğinde hareketli olduğunu ve küçük nöronların belki de tecrübeye dönüşerek gelecek davranışları da etkilediğini tanımlamaktadırlar. Mevcut teknoloji ile elde edilen bilgilere göre ahlak kültürden ve nörobiyolojik durumların etkili olduğuna dair kanıtlar sunmaktadır. Nörogörüntüleme teknolojilerinde yaşanması beklenen gelişmelerin olması halinde, nörobiyolojik kuramın da gelişerek bir çok bilinmeyen durumu açıklayabileceğini, beyinle ilgili bilinmeyeni açığa çıkaracağını düşünen kuramın savunucuları, geleceğe umutla bakmaktadırlar (Narvaez ve Lapsley, 2009).

Araştırmacılar fMRI ve EEG gibi görüntüleme yöntemleri dışında kan, hormon vb. tahlillerle elde edilebilecek bilgileri, psikofarmakolojik manipülasyonu (placebo etkisi) ve moleküler genetik çalışmaları da nörobiyolojik araştırmalarında veri toplamak için kullanmaktadır, fakat nörobiyolojik araştırmaların direk sonuç verememesi veya istatistiksel olarak zayıf olması gibi olumsuz ortak yönleri bulunmaktadır (DeYoung, Grazioplene ve Allen, 2021).

Bir çok nörobiyolojik kuramı savunan kişilik psikoloğuna göre kişilik özellikleri olarak farklı olan bireyler arasında nörobiyolojik ve hatta genetik anlamda farklılıklar bulunmaktadır ve modern psikoloji bu durumun ortaya çıkarılabilmesi için çabalamaktadır (Nettle, 2007). Kişiliğin nörobiyolojik yönü oldukça karmaşık görünmekle beraber, araştırmacılar bu alanda yoğunlaştıkça mevcut sorulara istatistiksel olarak güçlü yanıtlar bulacakları ve direk sonuçlar elde edebilecekleri düşünülmektedir.

Freud'un dürtülerinden Rogers'ın kendini gerçekleştirme eğilimlerine kadar, en etkili kişilik teorileri, insan davranışına enerji veren ve ona yön veren içsel faktörleri belirlemeye çalışmıştır (Robins, Fraley ve Krueger, 2007). Bu faktörlerin ve kişiliğin daha iyi anlaşılabilmesi için kişiliğin değerlendirilmesi önemlidir.

2.3. Kişiliğin Değerlendirilmesi (Ölçülmesi)

Doğumdan ölüme kadar her birey, ne tür bir kişiliğe sahip olduğu hakkında istikrarlı ve çeşitli bir bilgi akışı üretir. En genel anlamıyla kişiler hakkındaki bilgimiz; günlük davranışlarından, topluluklarındaki itibarlarından, başkaları üzerinde bıraktıkları izlenimlerden, kendilerini tanımlamalarından, standartlaştırılmış test durumlarındaki davranışlarından, üretkenlikleri ve yorumlamalarından oluşmaktadır (Craik, 2007). Kişiliğin değerlendirilmesi ile ilgili şimdiye kadar yapılan çalışmalara göz atıldığında; kişilik ile bilgilerin elde edilmesinde öz bildirim ölçekleri, projektif ölçümler, görüşme yöntemi, gözlemsel teknikler ve faktör yaklaşımının işe koşulduğu görülmektedir. Alanyazın çalışmasında karşılaşılan önemli kişilik değerlendirme ölçekleri şu şekildedir.

2.3.1. Özbildirim Ölçekleri

Özbildirim ölçekleri bu alanda en yaygın kullanılan ölçme aracı olarak karşımıza çıkmaktadır, yaygın kullanılmasına rağmen araştırmacılar tarafından özbildirim ölçekleri ile ilgili birçok olumsuz eleştiriye de rastlamak mümkündür. Özbildirim ölçekleri kullanılarak direk, dolaylı veya açık uçlu sorular sorulabilmekte ve katılımcılardan bilgiler toplanabilmektedir. Görünür geçerliliği diğer ölçeklere göre fazladır, bunun

sebebi olarak bir ölçeğin sorularına bakarak dahi neyi ölçtüğünün anlaşılabilmesi gösterilmektedir (Burger, 2006). Aynı anda çok sayıda kişiye ulaşılmaması, kişinin kendini gördüğü gibi aktarması gibi avantajlarına karşın, sosyal kabul için yanıtların farklı verilebilme ihtimali en büyük dezavantajı olarak görülmektedir (Paulhus ve Vazire, 2007).

2.3.1.1. Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri

Psikologlar tarafından ilk geliştirilen öz bildirim ölçeği olan Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri (Minnesota Multiphasic Personality Inventory-MMPI)'nin iki versiyonu bulunmaktadır, MMPI-1 1943 yılında yayınlanmış ve kullanılmaya başlanmıştır, MMPI-1 güncellenerek ortaya çıkarılan ve bugünde kullanılan MMPI-2 ise 1989 yılında yayınlanmıştır (Gençtanırım-Kurt ve Çetinkaya-Yıldız, 2017; Smith vd., 2015). MMPI-2'de çok sayıda soru sorulur ve birkaç ölçeğin sonucu birlikte hesaplanarak katılımcının genel karakter analizi gerçekleştirilmektedir (Burger, 2006). MMPI ile zihinsel rahatsızlığı olan kişileri belirlemek ve psikolojik rahatsızlıkları ölçmek amaçlanmıştır (Burger, 2006; Plotnik, 2009). Dolayısıyla MMPI1 ve MMPI2 klinik araştırmalarda çokça kullanılmaktadır (Taymur ve Türkcapar, 2012). Katılımcılar MMPI-2'de yer alan sorulara doğru, yanlış ve cevap yok/bilmiyorum şeklinde yanıt verebilmektedir, envanter hipokondriasis, depresyon, histeri, psikopatik sapma, şizofreni, hipomani, sosyal içedönüklük olmak üzere 10 alt klinik testten oluşmaktadır ve toplamda 567 soru içermektedir (Gençtanırım-Kurt ve Çetinkaya-Yıldız, 2017). Katılımcılar verdikleri cevaplara göre normal veya anormal alanda bir yere yerleştirilirler, envanterin içerisinde geçerlilik (katılımcının doğru veya yalan söylediğini belirleme), klinik (depresyon, paranoya vb.) ve kapsam ölçekleri (öfke ölçeği vb.) olmak üzere üç tür ölçek bulunmaktadır ve MMPI-2 danışmanlar, psikologlar ve doktorlar tarafından kullanılmaktadır (Plotnik, 2009). Alanyazın taraması ile elde edilen MMPI-2 soruları Tablo 2'deki gibidir;

Tablo 2. Alanyazın taraması ile elde edilen MMPI-2 soruları (Gençtanırım-Kurt ve Çetinkaya-Yıldız, 2017; Plotnik, 2009; Smith vd., 2015)

Soru	Evet	Hayır	Bilmiyorum
Çabuk yorulmam			
Cinsellik konusunda kaygılarım var			
Canım sıkıldığı zaman ortalığı biraz karıştırmayı severim			
Bana komplo kurulduğuna inanıyorum			
Sadece heyecan olsun diye tehlikeli bir şey yapmadım hiç			
Çok ender hayal kurarım			
Makul olmadığımı düşünsem de anneme ve babama genellikle itaat ederim			
Düşüncelerim zaman zaman konuşma hızımın önüne geçer			
Çoğu insanın mesleğinde yükselmek için yalan söylediğini düşünüyorum			
Kış mevsimini severim			
Bana parlak gelen bir fikre hemen kapılıp giderim			
Hastalandığım zaman doktora gitmekten korkmam			
Elimdeki işi en iyi şekilde yapmayı isterim			

Tablo 2’de görüldüğü üzere MMPI-2 soruları özbildirim ölçeği şeklinde tasarlanmış olup, sorulara verilecek cevaplar evet, hayır ve bilmiyorum şeklinde hazırlanmaktadır.

2.3.1.2. Ahlak Testleri

Minesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri’ne de benzeyen şekilde bir özbildirim ölçeği olan ahlak testleri veya diğer adıyla dürüstlük testleri katılımcıların yüksek seviyede ahlaklı olup olmadıklarını ölçmek için işyerleri, devletler ve kurumlar tarafından kullanılmaktadır (Plotnik, 2009).

2.3.1.3. Kişiliğin Üç Boyutlu Ölçümü

Cloninger’in psikobiyolojik modelinde kullandığı kişiliğin üç boyutlu ölçümü kişilik ve mizaç teorisinden türetilmiştir ancak ilk modelde toplamda 100 soru bulunmaktadır. Daha sonrasında mizaç boyutuna sabır gösterme, karakter boyutuna ise işbirliği yapma, kendini yönetme ve aşma boyutları eklenerek envanter yedi boyuta çıkarılmıştır (Taymur ve Türkcapar, 2012). TCI adı verilen bu yedi boyutlu mizaç ve karakter ölçeği doğru, yanlış ve bilmiyorum yanıtları verilebilen 240 sorudan oluşmaktadır. Yapılan çalışmalara rağmen henüz ortak bir mizaç ve karakter profiline ulaşılamamıştır (Güleç, 2009).

2.3.1.4. Q Yöntemi

Q yöntemi genellikle insancıl yaklaşıma sahip psikologlar tarafından kullanılmaktadır. İnsancıl kuramı destekleyen psikologlara göre bireylerin özünde iyilik vardır ve birey sorunlu bir durum olduğunun farkına varırsa bununla ilgili elinden geleni yaparak sorunu çözmeye çalışmaktadır (Burger, 2006; Smith vd., 2015).

Q yöntemi, kişileri tanımlayabilecek ve kendilerini tanımasına yardım edebilecek “Duygularıma güvenmiyorum”, “Başkaları tarafından onaylanmak ister”, “Kendisi için yüksek beklenti düzeyi vardır” veya “Kendimden hoşnutum” gibi yazılı 100 farklı karttan oluşmaktadır. Danışandan bu kartları okumasını ve kendisine en iyi uyan kartları en yüksek puan 9 olacak şekilde sağ taraftaki kutulara, kendisine uymadığını düşündüğü kartları en düşük puan 1 olacak şekilde sol taraftaki kutulara, kararsızlık durumlarında ise 5. ve 6. kutulara yerleştirmesi istenir. Böylelikle kişinin kendisini nasıl ifade ettiği ile ilgili psikologlar bir veri elde edebilmektedir. Q yöntemi bu şekilde kullanılabilir gibi, Rogers tarafından benlik kavramının incelenmesinde de kullanılmıştır. Rogers, gerçek ve ideal benlik arasındaki farkı anlayabilmek üzere danışanından ilk seferinde kartları kendi benliğini tanımlaması için, kartlar karıştırıldıktan sonra ikinci seferinde olmak istediği kişinin özelliklerine göre sıralamasını ister. Sonuçlara göre gerçek benlik ve ideal benlik arasındaki korelasyonu ortaya çıkaran psikolog danışanla bu durumu konuşur ve kendisine açıklar. Birkaç ay veya birkaç terapi uygulandıktan sonra kartlar tekrar aynı işlemin uygulanması için danışana verilir ve ardından tekrar sonuçlar arasındaki korelasyona bakılır. Eğer gerçek ve ideal benlik arasındaki korelasyon artmışsa terapinin işe yaradığı ile ilgili bir sonuç elde edilmiş olunur (Burger, 2006; Smith vd., 2015).

Q yöntemi farklı araştırmacılar ve psikologlar tarafından kendi yöntemlerine uygun şekilde ve farklı sorunların tanımlanmasında veya tanısında da kullanılmaktadır, Rogers Shedler-Westen Değerlendirme Prosedürü-200 (Shedler-Westen Assessment Procedure-200; SWAP-200) ile kişilik özellikleri ile ilgili 200 farklı durumdan oluşturulan kartlar en az sekiz kategori üzerinden değerlendirmeye alınmaktadır (Taymur ve Türkcapar, 2012). SWAP-200 dışında, Q yöntemi kendini tanıma, benlik kavramının incelenmesinde, savunma mekanizmaları (K. W. Davidson, MacGregor, Johnson Woody ve Chaplin, 2004), ebeveynler ve çocuk ilişkileri (DeMulder, Denham, Schmidt ve Mitchell, 2000) veya romantik ilişkiler için uygulanabilecek formları ile yararlı bir değerlendirme sistemi olarak kabul edilmektedir.

2.3.3.5. Uyumlu ve Uyumlu Olmayan Kişilik Yönleri Listesi

Uyumlu ve Uyumlu Olmayan Kişilik Yönleri Listesi (Schedule for Nonadaptive and Adaptive Personality-2; SNAP-2), sağlıklıdan patolojik aralığa kadar değişen kişilik özelliklerini değerlendirmek için analitik olarak türetilmiş bir öz bildirim faktörüdür. 390 ögesi, kişilik bozukluğunun merkezinde yer alan ve uyumsuz işlevsellik ile ilişkili olan özelliklerin uç noktalarını vurgular. SNAP-2, 15 özellik boyutunu üç geniş alanda değerlendirmektedir, bunlar; negatif duygulanım, pozitif duygulanım ve kısıtlamaya karşı olarak adlandırılmaktadır. Negatif duygulanım alanının çekirdek ölçeği olumsuz mizaçtır; bu alandaki diğer özellikler güvensizlik, manipülatiflik, saldırganlık, kendine zarar verme, eksantrik algılar ve bağımlılık olarak ifade edilmektedir (Vanderbleek ve Clark, 2020).

2.3.1.6. Kişilik Bozukluğunun Boyutsal Değerlendirmesi

Kişilik Bozukluğunun Boyutsal Değerlendirmesi (Dimensional Assessment of Personality Pathology-Basic Questionnaire; DAPP-BQ) Livesley ve Jackson tarafından 2009 yılında oluşturulmuş, karakteristik duygu ve davranışları değerlendiren 290 maddelik bir öz bildirim anketidir. Maddeler, “bana hiç benzemiyor” ile “bana çok benziyor” arasında değişen beşli likert tipi bir ölçekte derecelendirilir ve 18 alt boyut için puanlar üretmektedir (Kushner, Quilty, Tackett ve Bagby, 2011).

2.3.1.7. Diğer Öz Bildirim Ölçekleri

Daha çok klinik tanılarda kullanılmak için kişiliğin belirlenmesi amacıyla oluşturulan diğer öz bildirim ölçekleri ise Kernberg'e (2001) ait Kişilik Organizasyonu Envanteri (Inventory of Personality Organization; IPO) ile kişilik değerlendirmesi yaparak nörotik, borderline veya uç psikotik tanılarında kullanılmaktadır.

Millon'a (1997) ait Millon Çok Yönlü Klinik Envanteri (Millon Clinical Multiaxial Inventory; MCMI)'nin iki versiyonu bulunmaktadır. 175 sorudan oluşan ölçek, kişilik bozukluklarının teşhisi amacıyla kullanılmaktadır.

Hylers'a (1994) ait Kişilik Tanı Sorgulaması (Personality Diagnostic Questionnaire; PDQ-R) ise 189 sorudan oluşmaktadır, danışanların doğru-yanlış olarak işaretlemelerini yaparak doldurdukları ölçek, daha sonra psikologlar tarafından değerlendirilerek, varsa danışanların kişilik bozukluklarının ortaya çıkarılmasında yardımcı olduğu ifade edilmektedir.

Kişilik Patolojisinin Çok Kaynaklı Değerlendirilmesi (Multi-source Assessment of Personality Pathology; MAPP) DSM-IV'te listelenen 10 kişilik bozukluğunun özelliklerine dayalı 79 madde ve ek kişilik özelliklerine dayalı 24 ek madde (çoğunlukla) olmak üzere 103 maddeden oluşmaktadır (Oltmanns ve Turkheimer, 2006).

Gough (2012) tarafından tasarlanan Kaliforniya Psikolojik Envanteri (California Psychological Inventory; CPI)'nin amacı alanında uzman veya ölçeği yorumlamak için eğitilmiş araştırmacıların kullanması yoluyla bireyin gerçek kimliğini ortaya çıkarması olarak ifade edilmektedir. Genellikle orta ergenlikten yaşlılığa kadar olan bireyleri incelemek için kullanılır. 20 ölçeği, kişilerarası yeterlilik, dürtünün normatif kontrolü ve başarı potansiyeli temalarını içerir. CPI'nin son revizyonu aynı zamanda dışsallığa karşı içsellik, norm lehine olana karşı norm sorgulama ve sosyal ve entelektüel yeterlilik veya gerçekleştirme düzeyini ölçen üç yüksek dereceli vektör ölçeğini de içermektedir (Helson ve Wink, 1992).

2.3.2. Projektif Testler

Projektif testler, belirsiz uyarıcılara karşı insanların verdiği öznel cevapların yorumlanması şeklinde gerçekleştirilmektedir, bu testler aracılığıyla bireye hayal gücü kullanılarak kişilik özelliklerini ortaya çıkardığı varsayılmaktadır (Ö. Şimşek, 2006). Projektif testler, konusunda eğitim almış psikologlar tarafından aynı anda bir kişiye uygulanabilir ve yorumlanabilir (Burger, 2006). Projektif testlerin dezavantajları olarak, çok sayıda kişiye aynı anda uygulanamaması ve elde edilen verilerin çoğunlukla öznel bir biçimde yorumlanması gösterilmektedir (Bozkaya, 2013). Ancak, projektif testler, son 25 yılda psikanalitik araştırmalarda başlıca itici güç olarak hizmet etmektedir. İlk başta yansıtılabilir verilerle dayandırılan projektif testler, zamanla öz bildirimlerden elde edilen yanıtlayıcıların diğer önemli kişilerle ilgili tanımlamaları, kişilerarası önemli ilişki bölümlerinin anlatıları, psikoterapi saatleri gibi verileri içerecek şekilde genişletildi. Bu yöntemler, özellikle bir tür anlatı verisinin kodlanmasını içererek, büyük ölçüde yakınsak bulgular üretmektedir. Deneyim yoluyla geliştirilen ve erişilebilir kategoriler ile sosyal uyarıların işlenmesinde kullanılarak TAT ve Rorschach testinden elde edilen verileri kullanarak iyi yürütülen projektif testler ile sağlam bulgular elde edilebilmektedir (Westen, Gabbard ve Ortigo, 2008).

2.3.2.1 Rorschach testi

Rorschach Testi'nde (Mürekkep Lekesi Testi) 10 ayrı kart bulunmaktadır. Kartlar siyah, siyah kırmızı ve çeşitli renklerde mürekkeplerden oluşan lekeler bulunmaktadır. Her lekeli kart verilirken denekten bu lekelerde ne gördüğünü söylemesi istenir. On kart sona erdiğinde elde edilen sonuçlar tekrar edilir ve denekten bazı benzetimlere açıklama yapması istenir (Smith vd., 2015). Rorschach protokolü hazırlanarak, lekelerin benzetildiği nesnenin nerede olduğuna, nasıl benzetildiğine ve neye benzetildiğine bakılarak değerlendirme yapılır. Ayrıca benzetmelerin orijinal olup olmadığı da dikkate alınır (Köknel, 1985). Örneğin, bir leke görüntüsü için birden fazla kişi tarafından aynı yanıt veriliyorsa bu yanıt "popüler" olarak değerlendirilmektedir. Rorschach testinin güvenilir sonuçlar ortaya koyabilmesi için psikologlar puanlama sistemi geliştirerek bunu bir bilgisayar yazılı haline getirdiler (Smith vd., 2015).

2.3.2.2. Tematik Kavrama Testi

Tematik kavrama testi veya tematik algı Murray ve Morgan tarafından geliştirilmiş ve belirsiz resimler üzerinde öykü anlatmaya elverişli yirmi karttan oluşmaktadır. Kişi bu resimlerdeki kişilerden biriyle kendisi arasında özdeşleşme yapar, duygu ve düşüncelerini resimlere yansıtarak anlatmaktadır (Köknel, 1985). Tematik kavrama testlerinde kullanılan kartlarla psikologlar kişinin ihtiyaçlarını, güdülenmesini veya çevresiyle ilişkilerinde nasıl davrandığını ortaya çıkaran temaları aramaktadırlar (Smith vd., 2015).

2.3.3. Görüşme Yöntemi

Görüşme en az iki kişinin olduğu bir ortamda sözel olarak yapılmaktadır (Erden, 2011). Görüşme esnek bir veri toplama yöntemi olarak, hipotez üretmede veya hipotezin doğrulanmasında kullanılabileceği gibi, temel veri toplama aracı olarak da kullanılmaktadır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013). Görüşme yönteminde bireylerin tek tek görüşlerine yer verilerek derinlemesine bilgi edinilmesini sağladığı için anketlerin yapılma sürelerine göre daha uzun sürede gerçekleştirilmektedir. Yöntem görüşülen bireyin veri toplama aracındaki anlamadığı soruları sorabilmesine olanak sağlamaktadır.

Alanyazında, psikologlar tarafından kişiliğin belirlenmesinde ve klinik teşhislerin konulabilmesinde daha çok yapılandırılmış ve yarı-yapılandırılmış görüşme yöntemleri uygulanmaktadır. Yapılandırılmış görüşmede araştırmacı, daha önceden belirlenmiş olan

soruları sırasıyla bireye yönelmektedir. Yapılandırılmış görüşmelerde araştırmacı, daha hızlı şekilde verilere erişim sağlamakta, kodlamasını yapmakta ve verilerin analizini yapabilmektedir. Yarı-yapılandırılmış görüşmeler araştırmacıya, seçenekli sorular yöneltebilmesinin yanında, araştırdığı alanla ilgili açık uçlu sorular yönelterek daha derinlemesine analizler yapma imkanı sağlamaktadır (Büyüköztürk vd., 2013). Alanyazında kişiliğin belirlenmesinde uygulanan yapılandırılmış veya yarı-yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak tasarlanan önemli modeller ve görüşme yöntemleri ise şu şekildedir;

2.3.3.1. Tanıda Prototip Eşleme Yöntemi

Tanıda Prototip Eşleme Yöntemi, görüşme yöntemi kullanılarak danışanda varsa kişilik bozukluğunun tespiti için uygulanmakta olan bir yöntemdir. Tanıda prototip eşleşme yönteminde, psikolog tarafından danışana bir kişilik hastalığına ait prototip özellikleri barındıran kart okutulur ve 1'den 5'e kendisini bu tanıda konumlandırması istenir. Bu şekilde birçok kart okutulurken, danışan iyi gözlemlenmelidir, uzman kişilerce yapılması gereken bir yöntem olarak ön plana çıkmaktadır (Shedler, 2004).

2.3.3.2. Iowa Kişilik Bozukluğu Taraması

Iowa Kişilik Bozukluğu Taraması (The Iowa Personality Disorder Screen; IPDS) ise 5 dakikada tamamlanabilecek, yapılandırılmış çok kısa bir görüşme yöntemi ile uygulanmaktadır. Genel kişilik bozukluklarına ait spesifik kriterleri sorgulayan 11 sorudan oluşmaktadır. Buna rağmen, duyarlılık ve özgüllüğünün iyi olduğu bildirilmektedir (Taymur ve Türkcapar, 2012).

2.3.3.3. Uluslararası Kişilik Bozukluğu Değerlendirmesi

Armand ve diğerleri (1994) tarafından yapılan çalışmaya göre, Uluslararası Kişilik Bozukluğu Değerlendirmesi (International Personality Disorder Examination; IPDE) yarı yapılandırılmış klinik görüşme formudur ve dünyanın birçok farklı ülkesine veya kültürüne mensup danışanların, psikoz, duygudurum, kaygı ve madde kullanım bozuklukları teşhisinde kullanılabilir.

2.3.3.4. Standardize Kişilik Değerlendirmesi

Standardize Kişilik Değerlendirmesi (Standardized Assessment of Personality; SAP) Pilgrim ve Mann tarafından hazırlanmış, hastayı tanıyan bir kişi(muhbir) ile yapılan, 10-15 dakikada tamamlanabilecek kadar kısa, yarı yapılandırılmış görüşmedir.

Hastane ortamında veya dışında araştırma amacıyla kullanılmak üzere bir hastanın kişiliğini klinik terimlerle sınıflandırmak için bir muhbir ile görüşmeye dayalı standart bir kişilik değerlendirmesi (SAP) geliştirilmiştir. Kullanımına ilişkin yapılan araştırmalarda, bir muhbirin kişilik açıklamasının psikiyatristler tarafından güvenilir bir şekilde değerlendirilebileceğini ve zaman içinde tutarlı olduğunu göstermektedir. Tanımlayıcı tip, endişeli ve öz-bilinçli kişiliklerin eklenmesinin, SAP ile araştırılan iki hasta serisinde kişilik sınıflandırmasına faydalı bir şekilde katkıda bulunduğu bulunmuştur. Bu araçla yapılan epidemiyolojik çalışmalar dikkate alınmadan önce, bir muhbirin beyanının doğruluğunu belirlemek için daha ileri araştırmalara ihtiyaç vardır önerilerinde bulunmaktadır (Mann, Jemkins, Cutting ve Cowen, 1981).

2.3.3.5. DSM-III-R Kişilik Bozuklukları için Yapılandırılmış Klinik Görüşme

DSM-III-R Kişilik Bozuklukları için Yapılandırılmış Klinik Görüşme (Structured Interview for DSM-III-R Personality Disorders: SCID-II) ise özellikle küçük yaş grupları ve ergenlerde 12 kişilik bozukluğunun teşhisi için uygulanmakta olan, psikologlar tarafından yapılan değerlendirmeleri içeren yarı yapılandırılmış görüşme formudur (Coşgun ve Çakıroğlu, 2020).

2.3.3.6. Kişilik Değerlendirme Çizelgesi

Kişilik Değerlendirme Çizelgesi (Personality Assessment Schedule; PAS) ise psikolog hasta veya yakını fark etmeksizin bilgi veren ile görüşme yapılmaktadır ve 9 alt ölçek, 24 kişilik boyutu ile ilgili değerlendirmelerde bulunur. Bilgi veren ile görüşme yaklaşık olarak bir saat sürmektedir ve alanda büyük oranda kullanılmaktadır (Tyrrer ve Alexander, 1979).

2.3.4. Gözlemsel Teknikler

Nitel araştırmacılar verilerini toplamak ve analiz etmek için üç ana teknikten birisi olarak kullanılan, insanları günlük aktivitelerini yaparken gözlemlemek ve yaptıklarını kaydetmek olarak tanımlanan gözlemsel teknikler. Fraenkel, Wallen ve Hyun (2012) insanların gerçekte ne yaptıklarını bilebilmek için, onları izlemenin veya oluşturdukları belgeleri ve diğer iletişim biçimlerini incelemenin yerini hiçbir şey tutamayacağını iddia etmektedir. Belirli türdeki araştırma sorularına en iyi yanıt, insanların nasıl davrandığını veya nesnelere nasıl göründüğünü gözlemleyerek cevaplanabilmektedir. Gözlemsel

teknik içerisinde farklı yaklaşımları barındırmaktadır, bu yaklaşımlara Tablo 3'te yer verilmektedir.

Tablo 3. Gözlem yaklaşımındaki farklı yaklaşımlar (Fraenkel ve diğerleri, 2012)

Gözlemcinin rolü			
Katılımcı	Kısmen katılımcı	Dışarıdan gözleyen	
Gözlemin başkaları tarafından bilinmesi?			
Katılımcıların hepsi bilir	Bazı katılımcılar bilir	Katılımcılar bilmez	
Gözlemin amacının başkalarına açıklanması?			
Katılımcılara açıklanır	Bazı katılımcılara açıklanır	Kimseye açıklanmaz	Katılımcılara yanlış bilgiler verilir
Gözlemin süresi			
Tek gözlem süresi belirlenir (Örn. 30 dakika)		Çoklu gözlem, uzun süreli (aylar, yıllar vb.)	
Gözlemin odak noktası			
Tek bir özellik gözlemlenir		Birden çok özellik gözlemlenir, bütüncül gözlem	

Tablo 3'te görüldüğü üzere gözlemcinin rolüne, gözlemin başkaları tarafından bilinmesine, gözlemin amacının başkalarına açıklanmasına, gözlemin süresine ve gözlemin odak noktasına göre veri toplama şekli araştırmacının ve araştırmamanın gerektirdiği şekilde değişebilirken, araştırmacıya birçok kombinasyonu bir arada sunmaktadır. Büyüköztürk ve diğerlerine (2013) göre gözlem yöntemindeki avantajları; sözel olmayan davranışların doğal çevrede gözlemlenebilmesi, zaman olarak sınırının olmaması ve yanıltmanın (yapaylığın) diğer veri toplama araçlarına göre görece az olması olarak sıralanmaktadır.

Tan'a (2017) göre ise gözlem yoluyla, kişilerin davranış örüntüleri, amaçları, hareketleri, mutlu, üzgün, şok gibi duyguları hakkında gözlem yoluyla bilgi toplamak mümkündür. Gözlemsel tekniklerin kullanılması sırasında gözlemcinin önyargılı olması, gözlemcinin içeriği anlayamaması veya gözlemlenecek olaya fazla müdahil olması ihtimalleri ise tekniğin dezavantajları olarak ifade edilmektedir (Büyüköztürk vd., 2013; Erden, 2011; Fraenkel vd., 2012; Tan, 2017).

2.3.5. Özellik Yaklaşımı

Kişilik psikolojisi ile ilgili ilk bilimsel ders kitabının yazarı olan Allport (1937) 49 adet kişilik tanımı önerdikten sonra kişiliği, bireyin, çevresine benzersiz uyumlarını belirleyen psikofiziksel sistemlerin birey içindeki dinamik organizasyonu olarak tanımlamaktadır (Akt. Narvaez ve Lapsley, 2009). Bilimde kişiliğin bir çok araştırmacı tarafından araştırılmasına sebep olan Allport, tanımında belirttiği "bireyin içindeki

dinamik organizasyon” cümlesi ile döneminde yeterince anlaşılmasa da, modern kişilik teorisyenlerini etkilemektedir (Corr ve Matthews, 2020).

Allport, kişiliğin merkezinde “trait” özellik kavramının varlığını açıklamaktadır. Aynı dönemde Murray bilim dünyasına kişiliği ölçmek yerine, insan davranışının arkasındaki enerji verici ve yönlendirici motivasyonel güçleri vurgulamaktadır, fakat Allport’un özellik kavramı Murray tarafından belirtilen özellikleri de, farklı yaklaşımların özelliklerini de kapsayabilecek şekilde tasarlanabilmektedir (Matthews vd., 2003).

Kişilikle ilgili özellik kavramının kullanımının, dillerin ortaya çıkması kadar eski olabileceği düşünülmektedir. Günlük hayatta birisini tanımlamamız istendiğinde o kişiye ait belirgin özelliklerinden konuştuğumuz ana dildeki kelimelerle ifade ederiz, Allport ve Odbert bu düşünceden hareketle kişilikle ilgili ilk çalışmalarına İngilizce dilindeki kelimelerden başlamıştır (McCrae ve Costa, 2003). Norman (1967) yaptığı çalışmada, Allport ve Odbert’in yaklaşık 90 yıl önce İngilizce sözlük çalışmalarında kişiliği tarif eden 17954 kelimeyi listelediğini ifade etmektedir. Ayırıcı özellik bildiren bu kelimelerin yer aldığı liste, daha sonra yapılan çalışmalarla 8000 kelimeye ve son olarak 4500 kelimeye kadar düşürülmüştür. Kişilik araştırmacıları da dilin özellikleri tanımlayıcı kelimeleri üzerinden kavramlar üretmeye çalışmaktadır. Fakat bir kelimenin kişilik özelliğini tanımlayabilmesi için; özelliklerin, test-tekrar-test yöntemiyle de doğrulanabilmesi, güvenilir ve geçerli sonuçlar verebilmesi gereklidir. Bu perspektifte kişilik, daha az teorik terimlerle tanımlanmakta ve bu durum da bireylerin özelliklere dayalı olarak kategorize edilmesini sağlamaktadır. Özellik yaklaşımının önemli avantajlarından birisi, görüşme ve anketler yoluyla kişiliği incelemeyi mümkün kılması olarak ifade edilmektedir (Garcia ve Archer, 2019).

Allport bireyi grup normlarına göre değerlendirmenin kullanılarak, bireyi gruba karşılaştırabileceğimizi ve genel ayırıcı özelliklere ulaşabileceğimizi ifade etmektedir, diğer değerlendirme türlerinden farklı olarak bireyi kendi içinde inceleme yaklaşımını savunan Allport, araştırmacının değil bireyin kendisinin incelenecek özellikleri belirlemesinin bireyin kişiliğini anlamada daha faydalı olacağını düşünmektedir (Burger, 2006). Bu yaklaşıma göre önce bireye ait genel özellikler belirlenerek kişiliğe ait ayırıcı temel boyutlar belirlendikten sonra, birey kendi içinde değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

Allport kendi içinde değerlendirme süreciyle bireyde var olan kendiliği, bildiğim ben (proprium)’i ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Proprium, kişiliğin birleştirici özü,

“Ben” veya “ego” ya biraz benzer, ancak bedensel benlik duygusu, devam eden öz-kimlik duygusu, öz saygı, kendini genişletme, benlik imajı, rasyonel bir güç olarak benlik, özel çabalama dahil olmak üzere daha kapsamlıdır ve bilen olarak öz anlamlarına gelmektedir (Ewen, 2014).

Allport ve ortakları, iki kişilik envanteri tasarladı ve onayladı, bunlardan ilki A-S Tepki Çalışması ve daha iyi bilinen Değerler Çalışması. Allport, bir bireyin altı değer (teorik, ekonomik, estetik, sosyal, politik, dini) yönelimi tercihini ölçmek için geliştirdiği kişilik envanteri ile bireyselliğe önem vermekte ve kendisi içinde değişebilen bir kişilik çalışması yürütmektedir. Değerler çalışması ile bir bireyin altı değeri ne ölçüde tercih ettiğini şu şekilde ölçmektedir: 1. kısımda, katılımcı ifade çiftlerini 3-0 veya 2-1 olarak puanlar 2. Bölümde ise dört seçenek 4'ten (en çok tercih edilen) 1'e kadar sıralanmalıdır. Bir alternatifte yüksek puan verilmişse, diğer değerlere daha düşük puan verilmelidir. Dolayısıyla, dini değer konusunda yüksek bir toplam puanı alınırsa, bu sadece dinin birey için diğer bazı değerlerden daha önemli olduğu anlamına gelmektedir.

2.3.5.1. Cattell 16 Kişilik Faktörü Anketi (16PF Questionnaire)

Cattell, diğer yaklaşımlarda araştırmacının kişiliğin nasıl olması gerektiğine yönelik önyargılar olmadan, önceden belirlenmiş kişilik özellikleri üzerine çalışma yapılması üzerinde durmuştur. Allport ve Odbert tarafından hazırlanan ve uzunluğundan dolayı uygulanması zor ve maliyetli olan 4500 maddelik kişilik özellikleri listesinin organize edilerek kısaltılması gerekiyordu (Plotnik, 2009). Cattell, Allport ve Odbert'in çalışmasını 200 özelliğe kadar indirgeyerek topladığı verileri özellikler arasındaki korelasyonu açıklayabilecek faktörler altına toplayabilmek için faktör analizine tabi tutmuştur (Smith vd., 2015). İlk olarak 32 faktörde topladığı özellikleri daha sonra 16 faktörde toplayarak, eriştiği faktörlere “kaynak özellikler” adını vermiştir (Burger, 2006).

Cattell'in teorisi, karakteristik bireylerin davranışlarının kapsamını ve şeklini belirleme eğilimi olarak farklı kişilik özelliklerinin varlığına dikkat çekmektedir (Goran, Bacanac ve Jakovlevic, 2011). Günümüzde 5. versiyonu kullanılan Cattell 16 PF testinin ölçtüğü başlıca faktörler ve kişiliğin iki kutuplu boyutları kaynaklarda iki şekilde de gösterilmektedir ve şu şekildedir; A- yakınlık/sıcaklık (mesafeli-sıcakkanlı), B- akıl yürütme/mantıklı düşünme (düşük zeka-zeki olma), C- duygusal kararlılık (kırılgan-olgun), E- hakimiyet/üstünlük (çatışmadan kaçan-zor kullanan), F- canlılık/neşelilik (ciddi-enerjik), G- kural-bilinç/kural bilinci (uygun olmayan-kural bilincine sahip), H-

sosyal cesaret (utangaç-maceraperest), I- duyarlılık/hassaslık (sert-hassas), L- uyanıklık/tedbirlilik (itaatkar-şüpheli), M- soyutlanmışlık/dalgınlık (ayakları yere basan-hayalperest), N- kişiselilik/hususiyet (açık sözlü-sırları olan), O- kaygı/endişe duygusu (kendinden emin-endişeli), Q1 değişime açıklık (gelenekçi-yeniliklere açık), Q2 kendine güven/kendine yetme (grup odaklı-bireysel), Q3 mükemmeliyetçilik (esnek-mükemmeliyetçi), Q4 gerginlik (rahat-gergin) (Burger, 2006; H. E. P. Cattell ve Schuerger, 2003). Q harfi ile numaralanan boyutlar zaman içerisinde çıkarılan D, J, K ve P harfleri yerine dahil edilen boyutlardır (H. E. P. Cattell ve Schuerger, 2003).

Raymond Cattell'in Cattell 16PF envanteri öz bildirim, akran işaretlemesi veya gözleme dayalı şekilde yanıtlanabilmektedir, Cattell 16PF ölçeği, klinik vakalarda, psikolojik danışmanlıkta, eğitimde, araştırmada, iş başvuruları ve işe alımlarda sıklıkla kullanılmaktadır.

2.3.5.2. Eysenck Kişilik Anketi

Cattell'in kişilik özelliklerini bildiren terimleri seçerek oluşturduğuna benzer yapıda Hans Eysenck de Eysenck Kişilik Anketi (Eysenck Personality Questionnaire; EPQ)'ni iki faktör oluşturmak için kullanarak ölçeğini oluşturmuştur (Smith vd., 2015). Eysenck, Cattell'den farklı olarak ikincil bir faktör analizini de testlerinde uyguladı. Eysenck, elde ettiği ilk faktöre ek olarak daha sonra bir faktör daha buldu ve bu 2 faktöre süper faktör ismini verdi. Birinci faktörü içedönüklük-dışadönüklük ve ikinci faktörü ise nevrotiklik veya diğer adıyla nörotisizm olarak adlandırdı. Üst düzey dışadönüklük kavramı, sosyallik, aktivite, canlılık ve uyarılabilirlik gibi alt düzey özellikleri düzenlerken, nevrotizm endişeli, depresif, utangaç ve huysuz gibi alt özellikleri düzenlemektedir.

Eysenck, daha sonra araştırmalarında Eski Yunan'da da kişiliğin özellikler şeklinde açıklandığına ve bu özelliklerin değişmediği bulgularına rastladı ve kişiliğin biyolojik bir olgu olarak değişmediği kanısına vardı. Sonrasında çalışmasına aşırı derecede "anormal" kişilik özelliklerini düzenleyen: saldırganlık, empati eksikliği, kişiler arası soğukluk, anti sosyal davranış eğilimlerini içeren alt boyutu ekleyerek, psikotizm süper boyutu ile kişilik modeline son halini vermiş oldu (Cervone ve Pervin, 2019).

Kişilik modelini geliştiren Eysenck, madde sayısı 40 ila 100 arasında değişen, farklı isimlerde ölçekler geliştirmiştir, son olarak 1985 yılında doğru-yanlış biçiminde cevaplanan 100 maddelik Gözden Geçirilmiş Eysenck Kişilik Anketi'ni oluşturmuştur

(Karancı, Dirik ve Yorulmaz, 2007). 100 soruluk Eysenck Kişilik Anketi'nde yer alan psikotizm boyutunu ölçmeye çalışan fakat düşük güvenilirlik ve geçerlik puanlarına sahip sorulardan altısını çıkaran S. B. G. Eysenck, H. J. Eysenck ve Barrett (1985) 100 soruluk Gözden Geçirilmiş Eysenck Kişilik Anketi ve aynı anketin zaman kısıtlaması yaşanabilecek araştırmalar için 48 soruluk kısa formunu tasarlamışlardır. Gözden Geçirilmiş Eysenck Kişilik Anketi'nde yer alan rastgele seçilmiş 10 maddenin Türkçe'sine Tablo 4'te yer verilmiştir.

Tablo 4. Gözden Geçirilmiş Eysenck Kişilik Anketinde yer alan rastgele seçilmiş 10 madde (Eysenck vd., 1985)

Sorular	Evet	Hayır
Annen iyi bir kadın mı?		
Hiç kendi inisiyatifiyle birileriyle arkadaşlık başlattın mı?		
Okumayı insanlarla buluşmaya tercih eder misin?		
Sana zarar verecek düşmanların var mı?		
Uykusuzluktan şikayetçi misin?		
Hiçbir oyunda hile yaptın mı?		
Sık sık hayatın sıkıcı bir yer olduğunu hissedersin mi?		
Çevren tarafından tamamen dürüst birisi olarak mı bilinirsin?		
Hiç kimsenin zaafından faydalandın mı?		
Toplum kurallarına uymak kendi yoluna gitmekten kolay mı?		

Tablo 4'te görüldüğü üzere Eysenck ölçeğinde yer verdiği tüm sorular evet-hayır ile yanıt verilebilecek şekilde teyit sorularından oluşmaktadır, bu şekilde sorulan 100 madde ile kişiliğe ait içedönüklük-dışadönüklük, nevrozizm ve psikotizm boyutlarını ölçecek bir anket geliştiren Eysenck kişiliğin bu üç boyutla açıklanabileceğini savunmaktadır (Eysenck vd., 1985).

2.3.5.3. Büyük beşli/Beş faktörlü model (Big Five/Five Factor Model)

Büyük beşli veya diğer adıyla beş faktörlü model ölçeği kişiliğin değerlendirilmesinde araştırmacılar tarafından en çok kullanılan model olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayırıcı özellik kuramına göre İngilizce dilinde yer alan 17954 kelimenin özellik olarak belirlenerek 4500'e düşürülmesine rağmen, kişiliği belirlemek için ekonomik değildi, daha sonra Cattell tarafından 200 terimle 16 faktör altında toplanan, sonrasında Eysenck tarafından 100 madde ile 3 faktör altında toplanan ölçekler oluşturulmasına rağmen, özellik yaklaşımına göre tasarlanan ölçeklerin uygulanmasındaki zorluklar devam etmekteydi (Plotnik, 2009).

Cattell 16 faktörlü ölçeği ve Eysenck 3 faktörlü kişilik ölçeği özellik yaklaşımına göre kişiliği ölçmeye çalışarak kendi görüşlerine göre faktör yapılarını belirlemişlerdir. Smith ve diğerlerine (2015) göre araştırmacının farklı özellikleri analizine dahil etmesi, faktörler arasındaki sayıları araştırmacının görüşüne bağlı olarak değişebilmektedir. Kişiliği araştıran birçok araştırmacı tarafından kabul edilen özellikler yaklaşımındaki özellikler beş büyük faktör altında toplanarak Büyük Beşli ölçeği ortaya çıkmıştır. Kendinden önceki özellik yaklaşımına göre tasarlanan ölçeklerin çalışmalarından faydalanan Büyük Beşli Ölçeği'ni dahi iyi anlayabilmek için Cattell'in 16PF ölçeğinin Büyük Beşli ölçeğinde nerede yer aldığını bilmekte fayda görülmektedir. Cattell'in 16PF ölçeğinin Büyük Beşli ölçeğinde nerede yer aldığına dair bilgilere Tablo 5'te yer verilmiştir (H. E. P. Cattell ve Schuerger, 2003).

Tablo 5. Cattell 16 PF ölçeğinin boyutlarının Büyük Beşli ölçeğindeki yeri (H. E. P. Cattell ve Schuerger, 2003)

Dışadönüklük	Duygusal dengesizlik/ Nevrotiklik	Uyumluluk	Sorumluluk /Özdisiplin	Deneyime Açıklık
A+ (sıcakkanlı)	C- (kırılgan)	A- (mesafeli)	E+ (zor kullanan)	F- (ciddi)
F+ (enerjik)	L+ (itaatkar)	I- (sert)	H- (maceraperest)	G+ (kural bilincine sahip)
H+ (maceraperest)	O+ (endişeli)	M- (garantici)	L+ (şüpheli)	M- (garantici)
N- (açık sözlü)	Q4+ (gergin)	Q1- (gelenekçi)	Q3+	Q1+
Q2- (grup odaklı)	I- (Sert)	I+ (hassas)	(mükemmeliyetçi)	(yeniliklere açık)

Tablo 5'te görüldüğü üzere, 16 kişilik faktörü ölçeğinde yer alan A (yakınlık), C (duygusal kararlılık), E (hakimiyet), F (canlılık), G (kural-bilinç), H (sosyal cesaret), I (duyarlılık) L (uyanıklık), M (soyutlanmışlık), N (kişisel), O (kaygı), Q1 (değişime açıklık), Q2 (kendine güven), Q3 (mükemmeliyetçilik), Q4 (gerginlik) faktörleri yer alırken, B (akıl yürütme) faktörünün yer almaması dikkat çekmektedir. Çoğu kişilik anketi, kişiliğin tamamını ölçmek için tasarlanmıştır. Bununla birlikte, çeşitli anketlerdeki farklı sayıda ölçek olmasına rağmen, kişiliğin beş ana yönü veya boyutu olduğu genel olarak kabul edilmektedir ve psikologlar tarafından 'Büyük Beş' olarak bilinmektedir (Parkinson, 1997). Araştırmacı tarafından hangi amaçla tasarladığına bağlı olarak faktör sayılarının değişmesine rağmen, birçok araştırmacı tarafından desteklenen Beş Faktörlü ölçeğin faktörleri dışadönüklük, duygusal denge/nevrotizm, yumuşak başlılık,

sorumluluk ve deneyime açıklık/kültür olarak adlandırılmaktadır. Beş Faktörlü ölçeğin faktörleri ve faktörlerin tanımladığı özelliklere Tablo 6’da yer verilmiştir.

Tablo 6. Beş Faktörlü ölçeğin faktörleri ve faktörlerin tanımladığı özellikler (McCrae, 2009; Mccrae ve Allik, 2002; Mccrae ve Costa, 2003; Somer et al., 2002)

Faktör İsimleri	Özellikleri	Faktörler	Özellikleri
Dışadönüklük (E-Extraversion)	konuşkan, canlı, insanlarla kolay anlaşabilen, sosyalliği seven, işbirlikçi, sempatik	İçedönüklük	sosyalleşmeyi sevmeyen, çekingen, mesafeli, içine kapanık
Nevrotizm (N-Neuroticism)	alıngan, öfkeli, huzursuz, sabırsız, gergin, hüzünlü, depresif, kaygılı, tedirgin, iniş çıkışlar yaşayan, endişeli, güvensiz,	Duygusal denge	rahat, sakin, duygusal olarak dengeli, kolay kolay öfkelenmeyen, özgüvenli, pozitif
Yumuşak başlılık (A-Agreeableness)	bağışlayıcı, esnek, nazik, yardımsever, hoşgörülü, merhametli,	Sert	kindar, kibirli, inatçı, rekabetçi, uzlaşması zor geçimsiz
Sorumluluk (C-Conscientiousness)	disiplinli, sorumluluk sahibi, düzenli, özenli, dikkatli, başarılı olmaya eğilimli, azimli	Sorumsuzluk	tembelliğe meyilli, dağınık, görev bilincinden uzak, disiplinsiz
Deneyime açıklık (O-Openness to Experience)	sanata karşı ilgili, üretken, ilgili, meraklı, yeniliklere açık, yaratıcı, maceracı	Deneyime kapalılık	sabit fikirli, yeniliğe kapalı tutucu, geleneksel,

Beş faktörlü ölçeğin faktörlerine ve tanımladığı özelliklere Tablo 6’da bakıldığında her faktörde iki ayrı uç olduğu görülmektedir, sorulan sorulara verilen cevaplara göre birey bu iki uç nokta arasında bir konuma sahip olarak araştırmacıya kişilik özellikleri hakkında veriler sunmaktadır.

2.4. Kişiliğin Boyutları

Çalışmamızda ele aldığımız şekliyle kişilik; karakter, iletişim, yetenek ve zeka olmak üzere 4 bileşenden oluşmaktadır (Özdel, 2015).

2.4.1. Karakter ve Mizaç

Karakter ve mizaç, kişiliği oluşturan boyutlardan olup, kişilikle aynı anlama gelmemektedir. Mizaç genellikle, doğumda veya çocuk gelişiminin erken döneminde mevcut olan, duygusal ifadeyle ilgili olan ve biyolojik bir temele sahip olduğu varsayılan psikolojik bireysellik yönlerine atıfta bulunmaktadır (Haslam, 2007). Mizaç özelliklerinin bedensel süreçlerde temellendiği düşünülmektedir. Karakter ise daha çok

toplumsal değerler, aile, okul, örf, adet gibi ahlaki kurallardan etkilenmektedir, bireyin çevresini algılama ve yaşamla başa çıkma yöntemini ifade etmektedir. Karakter, bireyin çevresinde olan olaylardan etkilenmektedir ve gelişiminde çevre büyük paya sahiptir (Narvaez ve Lapsley, 2009). Birey kişilik özelliklerini karakter üzerine inşa etmektedir, başka bir ifadeyle bireyin kişilik özellikleri karakterin bir görünümüdür. Allport, karakteri bireyin çevresi ile yaşadığı tecrübeleri özümsemesi, toplumun değer yargılarını ve ahlak kurallarını davranışa dökmesi olarak ifade etmektedir (Nicholson, 2003). Çocukluktan itibaren gelişmeye başlayan karakter bireyin ödül, ceza veya sosyal öğrenmelerinden aile ve okul ortamlarında etkilenmektedir (Dilci, 2014). Alanyazında karakter ile ilgili yapılan araştırmada Cloninger karaktere ait üç boyutu; kendini yönetme, işbirliği eğilimi, kendini aşma olarak açıklamaktadır (Köse vd., 2004).

2.4.2. İletişim

Duygusal zeka bireylerin sosyal hayata adapte olmasında, sorunlarına çözüm getirmesinde, empati kurmasında ve duyguları sağlıklı davranışlara dönüştürebilmesini düzenleyen, bireyin yaşama ait boyutlarını kapsayan zeka düzeyini ifade etmektedir (Avcı, 2019). Duygusal zekanın davranışa yansıyan yönü olarak iletişim ön plana çıkmaktadır ve kişiliğin değerlendirilmesine yönelik uygulanan Eysenck kişilik anketinde yer alan dışadönüklük boyutu ve beş faktörlü modelde yer alan dışadönüklük, deneyime açıklık, yumuşak başlılık ve sorumluluk boyutları ile pozitif yönlü anlamlı ilişkiye sahip olduğu görülmektedir (Costa ve Widiger, 2002; Eysenck vd., 1985; Hazar, 2006; McCrae ve Allik, 2002; Yiğit ve Deniz, 2012). Kişiliğin oluşumunda çevrenin önemli bir etkisi olmakla beraber, aile ve çevre tarafından iletişim doğru bir şekilde kullanıldığında aydın kişilikler yetişmesine yol açmaktadır (Tutar ve Yılmaz, 2005). Caputo, Hazel ve McMahon'a (1994) göre ise iletişim sayesinde kişilerarası sağlıklı ilişkiler kurulur, bu durum ise bireyin özsaygısını arttırmaktadır. Bu anlamda iletişimin sadece çevrede bir alıcı olduğunda değil, bireyin kendi kendine de gerçekleştirdiği bir olgu olduğunu vurgulamakta fayda görülmektedir. Dilci'ye (2014) göre ise iletişim yollarını öğrenmesi ve deneyimlemesi sayesinde çocuklar, hayatlarında ses tonu ve vurguyu yerinde kullanarak sabırsızlık veya isyan duygularının önüne geçerek iyi bir kişilik geliştirebilmektedir. Dolayısıyla, iletişim kanallarının doğru kullanımı sayesinde bireylerin duygusal zekası gelişmekte olduğu ifade edilmektedir.

2.4.3. Yetenek/Beceri

Yetenek, bireyin sahip olduğu bedensel ve zihinsel özellikleri olup, kişiliğın biçimlenmesinde önemli paya sahiptir. Barab ve Plucker (2002) yeteneğın aranacağı yerin kafada ya da çevrede değil, "akışın kendisinin" değişkenlerinde olduğunu söylemektedir. Bu nedenle, yetenek veya bilgili becerikli olmanın kanıtı, sıklıkla birden fazla kaynak kullanan ve sosyokültürel dünyanın bir parçası olarak her zaman etkileşimde bulunan bireylerin belirli ilişkiler kurma eğilimlerini gösterdiğinde ortaya çıktığı kabul edilmektedir.

Bir kısmı doğuştan kalıtsal ve potansiyel olarak gelen bedensel yetenekler, zamanla kullanılabilir becerilere dönüşmektedir. Zihinsel yetenekler ise bireyin çevresiyle ve diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurabilmesi, analiz ve sentez yapabilmesi özelliklerini kapsamaktadır ve zeka, bellek, dikkat, soyut düşünebilme, öğeler arasında ilişki kurma, karşılaştırma ve yorum yapabilme, öğrenme ve kavrama gibi özellikler içermektedir. Bireylerin yaşam koşullarına ve çevrelerine uyum sağlayabilmelerinde bedensel ve zihinsel yeteneklerin önemli payı bulunmaktadır.

Yapılan araştırmalarda, zihinsel ve bedensel yetenekler ile zeka arasında önemli ilişki bulunmuştur; bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik yeteneği (Lubinski, 2010), dil yeteneği (Lewandowski ve Jilka, 2019), dinleyici öğrenci yeteneği (Mannan vd., 2020), matematik yeteneği (Mills, 1993) veya spor yeteneği (Spies, Schauer, Bindel ve Pfeiffer, 2022) bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir.

Kerr, Huffman, Birdnow ve Reder (2021) tarafından gerçekleştirilmiş olan araştırmanın bulgularında, öğrenciler yeteneklerine ve özellik yaklaşımına göre tasarlanmış olan beş faktörlü modelde yer alan boyutlara göre profesyoneller, yetiştiriciler, bilginler, çalışanlar, yenilikçiler ve vizyonerler olmak üzere 6 gruba ayrılmaktadır, ayrılan gruplara ait bilgilere Tablo 7'de yer verilmiştir.

Tablo 7. Kerr ve diğ erleri tarafından yeteneklerine ve beş faktörlü modele göre özellikleri belirlenmiş kişilik grupları

Grup İsimleri	Grubun Özellikleri
Profesyoneller	Yetenekli bireylerdir, sınav sonuçları yüksektir, kişilik olarak sorumluluk boyutundan yüksek puan alırlarken, aynı zamanda nevrozizm boyutundan düşük puan almaktadırlar,
Yetiştiriciler	Ortalamanın biraz üstünde yeteneğe sahiptirler, sözel becerileri diğ er becerilerine üstün gelmektedir, kişilik olarak uyumluluk boyutu puanları diğ er boyutlara göre yüksektir, dışadönüklük boyutu puanları ise bazılarında yüksektir,
Çalışkanlar	Mesleki yetenekleri yüksektir, iyi birer konuşmacı ve girişimcilerdir, liderlik özellikleri ön plandadır, kişilik olarak dışadönüklük boyutu puanları en yüksektir,
Bilginler	Genel yetenekleri oldukça yüksektir, kişilik boyutu olarak içedönüktürler, kişiliğ in sorumluluk boyutundaki özelliklerinin geliştirilmesi gerekmektedir,
Yenilikçiler	Genel yüksek başarı sonuçlarından çok bir alana eğ ilimlidirler, kişilik özelliğ i olarak deneyime açıklık boyutunda yüksek puan almaktadırlar,
Vizyonerler	Küçük ve ileri zekalı bir grup olarak kabul edilmektedirler, topluma yön verirler, bir dizi alanda yetenekli olabilirler, kişiliğ in deneyime açıklık, sorumluluk ve uyum boyutlarından yüksek puanlar alabilirler, mesleki yetenekleri yüksek olduğ u için toplumu anlayabilirler, sosyal adalet, özgürlük ve insani hareketlerin liderliğ inin yanı sıra dini ve manevi mesleklere yönelirler.

Tablo 7 incelendiğ inde, Kerr ve diğ erleri (2021) tarafından yapılan araştırmanın bulguları, yeteneklerin kişilik boyutları ile ilgisinin olduğ unu ve bireylerin hayat standartlarının belirlenmesinde önemli olan meslek seçimlerinde etkili olabileceğ i görülmektedir. Özellikle deneyime açıklık ve dışadönüklük boyutları başarı faktörünü arttırırken, sorumluluk ve uyum boyutlarının ise bireylerin düzenli bir hayat kurmalarına yardımcı olmakta olduğ u görülmektedir. Nevrotiklik boyutu ise hem başarısızlığ ı hem de topluma uyum sorunları yaşamayı yordamakta olduğ u düşünölmektedir.

Bu bağ lamda okullarda verilen eğitimde yer alan içeriklerin özenle seçilerek, öğrencilerin yeteneklerini geliştirici alış tirmaların yapılması, onlara uygun ortamların sağ lanması gerekmektedir (Barab ve Plucker, 2002). Renzulli'ye (1996) göre okullarda zenginleştirilmiş materyallerle uygulanacak olan ailenin de dahil olduğ u sistemli bir model ile okul ortamındaki tüm öğrencilerin yeteneklerini kendilerinde var olandan daha ileriye taşımanın mümkün olduğ unu ifade etmektedir. Bu anlamda öğrencilerde var olan yeteneklerin belirlenmesi önemli görölmektedir.

2.4.4. Zeka

Zeka, yetenek kapsamında da ele alınabileceği gibi ayrı olarak da kişiliğin bir boyutu olarak ele alınabilmektedir. Yapılan alanyazın taramasında Cattell 16 PF ve Büyük Beşli ölçeklerinin faktörlerini bir arada gösteren Tablo 5 incelendiğinde, Cattell tarafından oluşturulan 16 kişilik faktörü içerisinde yer alan B akıl yürütme/mantıklı düşünme (düşük zeka-zeki olma) faktörünün büyük beşlide yer almadığı görülmektedir. B faktörü Cattell 16 PF ölçeğinin sonundaki 15 sorudan oluşmaktadır, zeka ile ilgilidir ve bu boyut bazı araştırmacılar tarafından büyük beşlide yer alan Açıklık (O) boyutuna dahil edilmektedir (Burger, 2006). H. E. P. Cattell ve Schuerger (2003) B faktörünü, kişiliğin genel yorumlanmasında ve faktörler arasındaki bağıntıyı kurabilmesi adına araştırmacıya yol gösterebileceğini düşünerek ölçekten ayrı olarak dahil ettiklerini açıklamaktadır. Chamorro-Premuzic ve Furnham (2005)'e göre B faktörü kişiliğin önemli açıklayıcısı ve bireysel farklılıklar alanında kişiliğin yorumlanmasına faydası olduğu için ölçek içerisinde önemli bir yere sahiptir. B faktörü ölçeğin sonunda yer almaktadır R. B. Cattell ve Cattell'e (1995) göre, bu şekilde ölçeğin sonunda yerleştirilmesindeki amaç B faktörünü çıkarmak isteyen araştırmacılar tarafından çıkarılmasının kolay olması gösterilmektedir fakat, faktörün çıkarılması sonucunda ölçekten elde edilen verinin yorumlanmasının zor ve tutarsız olabileceği yüzünden önerilmemektedir. B faktöründen elde edilen puanların yüksek olması bireyin soyut düşünebildiğini, problem çözme yeteneğinin geliştiğini, çabuk öğrenebildiğini ve zeki olduğunu açıklarken, okul veya iş yerinde de başarıyı yordamakta olduğu konusunda önemli korelasyona sahiptir (H. E. P. Cattell ve Schuerger, 2003).

Alanyazında zeka ve kişilik arasındaki bağıntıyı açıklayabilmek için zaman içerisinde iki farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır, ilk yaklaşım genel olarak kişilik ve zeka arasındaki bağıntıyı açıklamaya çalışırken, ikinci yaklaşımda özel olarak kişiliğin bir veya birden fazla yönünün (deneyime açıklık, dışadönüklük vb.) zeka ile bağıntısını açıklamaya çalışmaktadır.

Ackerman ve Heggestad (1997) tarafından yapılan meta analiz araştırmasının sonuçlarına göre kişilik özellikleri ve zeka arasında birçok bağıntı bulunmaktadır, Furnham, Dissou, Sloan ve Chamorro-Premuzic (2007) tarafından yapılan çalışmada bu sonucu desteklemektedir. Araştırmalarda zeka ile sırasıyla en çok deneyime açıklık, dışadönüklük, uyumluluk faktörleri arasındaki ilişki pozitifken (Ackerman ve Heggestad, 1997; Ali, Ullah Shah Bukhari ve Muhammed, 2021; Furnham, Moutafi ve Plariel, 2005;

Moutafi, Furnham ve Plariel, 2005; Shaykh, 2021), özellikle duygusal zeka ve nevroitiklik arasındaki ilişki negatiftir (Ali vd., 2021; Amrai, Farahani, Ebrahimi ve Bagherian, 2011; Furnham ve Buchanan, 2005; Pishghadam ve Sahebjam, 2012).

Araştırmacılara göre kişilik ve zeka akademik başarının önemli bir yordayıcısıdır (Barrick ve Mount, 1991; Barron ve Harrington, 1981; Chamorro-Premuzic ve Furnham, 2004; Furnham ve Buchanan, 2005; Goff ve Ackerman, 1992; Paulhus, Lysy ve Yik, 1998; Rammstedt, Lechner ve Danner, 2018). Kişilik aynı zamanda zeka ile birlikte bireylerin işyeri performanslarında gösterdikleri başarıda da önemli paya sahiptir (Dhliwayo ve Coetzee, 2020; Murtza, Gill, Aslam ve Noor, 2021; Pishghadam ve Sahebjam, 2012).

Alanyazında farklı zeka türlerinin kişilik ile ilgisini açıklayan birçok çalışmaya ek olarak, Wirdianti, Komala ve Miarsyah (2019) dünyamızda yaşanan çevre sorunlarına dikkat çekerek, öğrencileri çevreye daha duyarlı yetiştirmenin yollarını araştırdıkları çalışmalarında; öğrencilerin kişiliğini ve doğasal zekalarını geliştirerek çevrelerine daha duyarlı hale getirebilecekleri bulgusuna ulaşmışlardır.

2.5. Alanyazına Dair

“Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi; Bir Ölçek Geliştirme Çalışması” için yapılan alanyazın taramasında kişilikle ilgili yerli ve yabancı kaynaklardan toplamda 362 adet kitap, kitap bölümü, makale, kongre bildirisi, yayınlanmış yüksek lisans tezi, yayınlanmış doktora tezi, raporlara ve araştırmaya erişilmiş ve incelenmiştir. Buna ek olarak, ölçeği tasarlamadan önce Türkiye Ölçme Araçları Dizini [TOAD] (2022) internet sitesinde “kişilik” terimi kullanılarak tarama yapılmıştır. TOAD (2022)’dan elde edilen verilere göre 1978 yılından günümüze kadar Türkiye’de kişilik ile ilgili hazırlanmış ve yayınlanmış olan 222 adet ölçeğin kişilik terimi ile ilgili olduğu görülmektedir. Bu ölçeklerin kategorilerine Tablo 8’de yer verilmiştir.

Tablo 8. TOAD'a (2022) göre kişilik ile ilgili hazırlanmış ölçekler (*Erişim Tarihi 4/7/2022*)

Kategori	Adet
Kişilik ve benlik	39
Kişilik bozuklukları	11
Duygu durumu, duygusal tepkiler ve motivasyon	10
Pozitif psikoloji	10
Bilişsel süreçler bellek karar verme	9
Sağlık Psikolojisi	8
Mesleki gelişim ve meslek/kariyer	7
Örgütsel/Endüstriyel psikoloji	7
Eğitim psikolojisi	7
Dini inançlar ve manevi gelişim/Danışmanlık	6
Genel öğretmen yeterlilikleri	6
Spor bilimleri eğlence ve boş zaman	6
Dahili tıp bilimleri	6
Diğer kategoriler	90
Toplam	222

Tablo 8’de görüldüğü üzere kişilik ile ilgili hazırlanmış olan ölçek sayısı 222’dir, ölçekler incelendikten sonra ise kişilik ölçeği geliştirme çalışmamızda araştırma kapsamımıza girebilecek 62 adet ölçek geliştirme çalışması alanyazın çalışmamıza dahil edilerek, araştırmamızın alanyazın kapsamı belirlenmiştir.

Kişilikle ilgili alanyazın dikkate alındığında kişiliğin değerlendirilmesi ile ilgili çalışmalara yöneltilen önemli eleştirilere de rastlamak mümkündür.

Kişiliği açıklamaya çalışan ilk yaklaşım olan psikanalitik yaklaşıma yapılan eleştiriler şu şekildedir; G. J. Feist ve diğerlerinin (2021) psikanalitik yaklaşımla ilgili Freud’un kişiliği açıklarken daha çok erkeği merkeze alan açıklamalarda bulunmasını, kadınları anlayamadığı ve cinsiyet eşitliğinden yoksun olduğu yönünde eleştirilerde bulunmaktadır. Buna ek olarak psikanalitik yaklaşımda gerçek ve teori arasındaki karışıklık (libido miktarı her zaman sabittir) bulunmaktadır, Freud psikolojisi gövde ile sınırlı kalmaktadır, yetenekler ve engeller, zevkler, duygular ve sosyal tutumlar, arkadaşlıklar ve bağlılıklar, bilinçli çıkarlar ve dini amaçlar ihmal edilmektedir (Murray, 2008). Psikanalitik yaklaşıma yöneltilen eleştirilere ek olarak, Freudien yaklaşıma göre düzenlenmiş olan Adler’in teorisi için yapılan eleştirilere bakıldığında, teoriye göre bireyin günümüzde yaptığı herhangi bir hareketi açıklamaya çalışırken, bireyin geçmiş yaşantıları ile açıklanmasının doğrulanmasının yapılamaması olduğu görülmektedir. Erikson’un kişilik teorisi ile ilgili ise; teoride bilimsellikten daha çok öznelğin ön plana çıktığına dair eleştiriler yer almaktadır (G. J. Feist vd., 2021).

Kişiliğin açıklanmasında kullanılan bir başka yaklaşım olan davranışçı yaklaşımla ilgili kişiliğin içsel süreçlerini açıklamaktan yoksun olduğu vurgusu yapılmaktadır. Her yaşanan duygunun davranışa dönüşmeyeceği veya harekete dönüşen davranışın arkasında yatan sebepleri açıklayamaması davranışçı yaklaşıma bağlı olarak geliştirilen kişilik teorilerine yöneltilen eleştiriler arasındadır. Bilişsel ve sosyal bilişsel, insancıl ve varoluşçu kuramın kişiliği açıklaması ile ilgili alanyazında fazla eleştiriye rastlanılmamıştır, bu nedenle bu bölümde yer verilmemektedir.

Özellik yaklaşımının oluşmasında büyük katkılarda bulunan ve ilk çalışmaları gerçekleştiren Allport'un kişilik teorisi ile ilgili yapılan eleştirin büyük çoğunluğunu teorinin çocukları ve dezavantajlı bireyleri kapsamadığı yönünde olduğu görülmektedir (G. J. Feist vd., 2021). Özellik yaklaşımına göre tasarlanmış olan Cattell 16 PF ölçeği ile ilgili, H. E. P. Cattell ve Schuerger (2003) Cattell 16 PF ölçeğinde yer alan B akıl yürütme/mantıklı düşünme faktörünün zekayı açıkladığı, bu sebeple kişiliğin boyutlarının daha iyi yorumlanmasında ve başarıyı yordamada daha detaylı bilgi verebilmesi için B faktörünün daha fazla soru ile oluşturulması gerektiği şeklinde özeleştiride bulunmuşlardır. Alanyazında Allport'un teorisi ile ilgili yapılan başka bir eleştiride ise Alport'un teorisinin gözlemden noksan olduğu görülmektedir (G. J. Feist vd., 2021).

Özellik yaklaşımına göre düzenlenen ölçekler tipik olarak, ilgilenilen dilde doğal olarak oluşan özellik terimlerinin toplanmasıyla başlar ve genellikle kültürel olarak en belirgin özelliklerin ayrıntılı bir "etnografik" analizini takip eder. Katılımcılar daha sonra kendilerini veya başkalarını elde edilen terimlere göre değerlendirir ve bunlar arasındaki korelasyonlar, diğer kültürlerde elde edilenlere benzerliği değerlendirilebilecek daha geniş boyutların kanıtları için incelenir. Bu açıdan özellikle batılı araştırmacılar tarafından dilimize uyarlanmış olan kişilik ölçeklerinde boyutlar ya tam karşılanmamakta ya da benzer şekilde sonuçlar vermektedir; Çin'de beş faktörlü kişilik ölçeğine göre yapılan araştırmalarda deneyime açıklık boyutu iyimserlik veya özbilinç olarak adlandırılmaktadır, aynı zamanda ölçeğin boyutlarından farklı uyum, ilişki yönelimi veya tasarruf boyutları, Filipin'de aynı ölçeği kullanarak yapılan çalışmalarda ise saygı, kısıtlama, sebat, sorumluluk ve alçakgönüllülük boyutları ortaya çıkmaktadır (Haslam, 2007).

Alanyazın incelendiğinde kişiliğin değerlendirilmesinde başvurulan öz bildirim ölçeklerinin çokluğu görülmektedir, öz bildirim ölçekleri ile ilgili yaptığı araştırmada Dunning (2005) özellikle uzmanlık, karakter, kişilik, yetenek ölçeklerinde öz bildirim

ölçeğinin kullanılması durumunda verilerin doğruluğunun yanıltıcı olabileceği bulgularına erişmiştir. Aynı araştırmada, bireylerin gerçek kişilikleri ile hayal ettikleri kişilik özellikleri arasındaki farkın yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumun sonucu olarak, öz bildirim ölçeği kullanılarak tasarlanan kişilik ölçekleri ile elde edilen verilerden çıkarılan sonuçların araştırmacılar, veri analizciler ve ölçeği kullanacak olan bireyler tarafından yanlış yorumlanmasına yol açabileceğini düşündürmektedir. Kişilik ile ilgili yapılan tanımların birçoğunda yer alan tutarlı davranış vurgusundan yola çıkarak, alanyazında davranışların ölçülebilmesinin gözlem yolu ile yapılması önerilmektedir. Fraenkel ve diğerlerine (2012) göre gözlem yoluyla yapılacak olan değerlendirmelerdeki tutarlılığın yüksek olabilmesi için, gözlem yapılacak bireyin doğal ortamına müdahale edilmemesi, gözlem süresinin mümkün olduğunca uzun tutulması ve gözlem yapan kişinin varlığından dahi haberi olmadan yapılması önerilmektedir.

Kültürel olarak evrensel bir 'kişilik' kavramı bulunmadığından araştırmacının kendi dilinde kişilik özelliği için kullandığı terimler, farklı bir kültürde kişiliğin meşru yönlerini kapsamayabilmektedir.

Zekanın araştırmacılar tarafından kişiliği etkilediğine dair birçok bulguya rastlanmıştır, bu sebeple öğrenci davranışlarının kişiliğe yansıyan yönlerinin tespiti için kişilik ölçeği geliştirmesi için yaptığımız çalışmamızda zekanın kişilik ölçeğimizde de önemli bir yeri bulunmaktadır.

Araştırmanın veri kaynağı olarak ebeveynler seçilmiştir, bu durum bir problem olarak ele alınmasına rağmen, 6-18 yaş arası öğrencilerin kendileri ile ilgili bilgileri gerek sosyal kabul gerekse kendileriyle ilgili farklı algıları nedeniyle verecekleri cevaplar ile yanılsamalara yol açacakları düşünülmektedir. Dolayısıyla ölçek soruları öğrencilerin dünyaya gelişinden, yaşadığı çevreye, hangi durumlarda ne tepkiler vermekte olduklarına kadar tüm bilgilerin var olabileceği düşünülerek ölçek geliştirme çalışmamızda veri toplama kaynağı olarak ebeveynler belirlenmiştir.

Alanyazında görülen eleştirileri tamamlayıcı olarak tasarlanan ölçeğin nasıl oluşturulduğuna dair araştırmanın, yöntemi, deseni, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama araçlarının uygulanması ve verilerin analizi ile ilgili bilgilere araştırmamızın 3. bölümünde yer verilmektedir.

III. BÖLÜM

3.GEREÇ VE YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemi, deseni, evreni, örnekleme, veri toplama araçları, uygulanması, verilerin toplanması ve analizine dair bilgililere yer verilmektedir.

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Ebeveyn görüşlerine başvurularak öğrenci kişilik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla ölçek geliştirmek için yapılan bu çalışmada yöntem olarak nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

3.1.1. Araştırmanın Deseni

Ölçek geliştirmek için yapılan bu çalışmada, incelenecek değişkenler olarak geliştirilecek olan ölçeğin maddeleri seçilmiştir, araştırma deseni olarak nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır.

3.1.2. Araştırmanın Evreni

Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2020) tarafından sunulan rapora göre; Türkiye’de 6-18 yaşlarında, ilkokul, ortaokul ve lisede öğrenci olmak üzere toplam 16 milyon 505 bin 271 öğrenci bulunmaktadır. Sosyal kabul edilme ve beğenilme isteği yüksek olan, 6-18 yaş arası öğrencilerden toplanan verilerin yanıltıcı olma ihtimalinin yüksek olması nedeniyle, çocukları en iyi bilen ve tanıyan kişilerin ebeveynler olacağı göz önüne alınarak ölçek soruları ebeveynlere yöneltilmiştir. Bu sebeple, ebeveyn görüşlerine göre öğrenci özelliklerinin kişiliğe yansıyan yönlerinin tespit edilmesi adına yaptığımız ölçek geliştirme çalışmamızın evrenini 16 milyon 505 bin 271 öğrencinin ebeveynleri oluşturmaktadır.

3.1.2. Araştırmanın Örnekleme

Bu araştırmanın örnekleme belirlenirken uygun örneklem yöntemi tercih edilmiştir. Yöntemin tercih edilme sebebi olarak, uygun örneklem yönteminin avantajı olarak gösterilen zaman ve işgücü kaybının önlenmesi amaçlanmıştır (Büyüköztürk vd., 2013). Ayrıca, uygun örneklem yöntemi belirlenirken insanlarda Covid-19 pandemi endişesinin devam etmesi de dikkate alınmıştır. Tavşancıl (2010) tarafından ölçek geliştirme çalışmalarında örneklem belirlenirken ölçekte yer alan maddelerin beş katı kadar olması kabul edilebilirken, ideal olanın ölçek maddelerinin on katı kadar olması

ifade edilmektedir. Çalışmamızda kullandığımız ölçeğin maddelerinin 185 olduğu düşünüldüğünde en az 1850 kişiye ulaşılması gerektiği görülmektedir, bu hedef ile öncelikle Sivas ilinde bulunan 2 ilkokul, 1 ortaokul ve 1 lisede öğrencisi olan ebeveynlere ulaştırılan ölçek daha sonra, Tutar ve Erdem (2020)'e göre nicel araştırmalardaki örneklem sayısının artmasının güvenilirliği arttıracığı bilgisi dikkate alınarak, çalışmamızda ölçekten elde edilecek verilerin güvenilirliğini ve örneklemin kapsam geçerliğini arttıracığı düşüncesiyle, çalışma grubunu oluşturacak kişi sayısının veri toplama sürecinde olabildiğince çok olması hedeflenmiştir ve Whatsapp'ta dahil olunan öğretmen grupları yoluyla olabildiğince çok ebeveyne ulaştırılmaya çalışılmıştır. Çalışma grubuna seçilme ölçütü olarak ise 6-18 yaş ve arası çocuğa sahip ebeveyn olunması belirlenmiştir.

3.1.3. Veri Toplama Araçları

3.1.3.1. Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi Taslak Ölçeği

Bu araştırmada veriler araştırmacı tarafından hazırlanan “Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi Ölçeği” ile toplanmıştır. Ölçeğe ilişkin maddeler yazılırken öncelikle kişilik kavramı ve kişiliğin ölçülmesine ilişkin alanyazın taraması yapılmıştır. Alanyazın taraması esnasında aranan özellikler olan öğrenci kişilikleri veya kişiliğin bütüncül bir şekilde ele alınarak ölçülmesine yönelik daha önce Türkiye’de geliştirilmiş, geçerliği ve güvenilirliği ispatlanmış bir ölçeğe rastlanmadığından böyle bir ölçeğin geliştirilmesine çalışılmıştır.

Alanyazın taraması ile kişiliğe ilişkin yönler dikkate alınmıştır. Kişilik kelimesi ile ilgili hazırlanmış olan 222 adet ölçeğin kategorilerine ve içeriklerine göre ayırarak toplamda 62 adet ölçek araştırmanın alanyazın taramasına dahil edilerek, alanyazın taramasına devam edilmiştir. Yapılan araştırma esnasında Demirutku ve Orta (2018) tarafından yapılmış olan “359 Türkçe Kişilik Sıfatının Beğenirlik Değerlendirmeleri” adlı çalışmaya erişilmiştir, elde edilen kişilik ile ilgili sıfatlara eklemelerde bulunulmuş ve olası kategorilere ayrılarak uzman görüşüne başvurulmak üzere dil alanında uzman 3 kişiye gösterilmiştir, 3 dil uzmanının da önerileri dikkate alınarak, araştırmacı tarafından kategorilerdeki sıfatlar tekrar düzenlenmiştir. Elde edilen sıfatlara ek olarak çalışmalarda (Argyle ve Lu, 1990; Hooda, Sharma ve Yadava, 2009; Yıldız, 2018) rastlanılan zeka türleri ve kişiliğin boyutları arasındaki korelasyon dikkate alınarak; duygusal (Mayer ve

Salovey, 1993), sözel/dilsel, mantıksal/matematiksel, müziksel/ritmik, bedensel/kinestetik, görsel/uzamsal, kişilerarası/sosyal, kişisel/içsel, doğa/varoluşçu (Gardner, 1999) olmak üzere 9 zeka türü de araştırmaya dahil edilerek, uzman görüşlerine göre düzenlenmiş sıfatların olası kategorileri ile ilgili davranış veya bilgiyi sağlayabilecek 356 maddelik soru havuzu oluşturulmuştur.

Alanlarında uzman 3 üniversite öğretim üyesine “Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi Ölçeği” ile ilgili bir sunum yapılmış ve 356 maddeden oluşan soru havuzu ile ilgili görüşlerine başvurulmuştur, uzman görüşleri dikkate alınarak madde adedi 185’e düşürülmüştür, böylelikle ölçeğin ilk versiyonu ortaya çıkmıştır. Ölçek sorularının dil alanında uzman 3 öğretmen tarafından dilbilgisi ve yazım kuralları açısından denetlemeleri talep edilerek, uzmanların önerileri dahilinde gerekli düzenlemeler yapılmıştır. “Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi Ölçeği”nde yer alan maddelere ebeveynlerin (1) kesinlikle katılmıyorum (5) kesinlikle katılıyorum olmak üzere 5’li likert tipi derecelendirme ölçeğine göre tepkide bulunacakları şekilde uygulama aşamasına geçilmiştir. Deneklerin verdikleri cevapların aritmetik ortalamaların değerlendirme aşamasında ise, değerlendirme kesinlikle katılmıyorum = 1.00-1.79, Az Katılıyorum = 1.80-2.59, Katılıyorum = 2.60-3.39, Çoğunlukla Katılıyorum = 3.40-4.19, Tamamen Katılıyorum = 4.20-5.00 olarak belirlenmiştir.

3.1.3.2. Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi Ölçeği

Ölçek geliştirme çalışmasının ilk aşamasında 185 maddeden oluşan taslak ölçeğe yapılan açımlayıcı faktör analizi (AFA) sonucu elde edilen, 61 maddelik “Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi Ölçeği” araştırmanın ikinci aşaması olan doğrulayıcı faktör analizi (DFA) öncesinde kullanılmak üzere ikinci veri toplama aracı olarak belirlenmiştir.

3.1.4. Veri Toplama Araçlarının Uygulanması ve Toplanması

Veri toplama sürecinin ilk aşamasında, hazırlanmış olan 185 maddeden oluşan “Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi Ölçeği” adlı taslak ölçek, örneklem ölçütü olarak belirlenen çocuğu ilkökul, ortaokul veya lisede eğitim gören ebeveynlerden bazılarının internet okur yazarlığı veya internet erişimi konusunda sorun yaşayabilecekleri düşünülerek soru formları oluşturulmuştur. Sivas

ilinde bulunan 2 ilkokul, 1 ortaokul ve 1 lisedeki ebeveynlere taslak ölçek elden dağıtılmıştır. Örneklem sayısının olabildiğince arttırılabilmesi için uzaktaki ebeveynlere ve internet erişimi noktasında sorun yaşamayacak olan ebeveynlere ulaştırılması için, Google Forms ile hazırlanmış olan ölçek sorularını içeren ölçeğin internet bağlantısı Whatsapp uygulamasında dahil olunan öğretmen gruplarında paylaşılması sağlanmış ve işaretlemeleri için 2 Mayıs tarihi itibari ile ebeveynlere ulaştırılmıştır. Toplamda 2750 ebeveyne ulaştırılan taslak ölçeğin 521 adedi boş veya yarısı cevaplandırılmış şekilde araştırmacıya iade edilmiştir, gönüllülük esasına dayalı olarak 2229 ebeveynin ölçeği tam olarak doldurdukları tespit edilmiştir, böylelikle örneklem sayısı için araştırmacı tarafından belirlenen hedefe ulaşılmıştır. Veri toplama sürecinin ilk aşaması olan 2-30 Mayıs tarihleri arasında “Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişiliklerinin Belirlenmesi Taslak Ölçeği”ni gönüllü şekilde tam olarak yanıtlayan 2229 ebeveynin demografik özellik bilgilerine Tablo 9’da yer verilmiştir.

Tablo 9. 2-30 Mayıs tarihleri arasında taslak ölçek sorularını yanıtlayan 2229 kişiye ait demografik özellik bilgileri

Demografik Özellikler	N	%
Cinsiyet		
Kız	1137	51
Erkek	1092	49
Toplam	2229	100
Yaş		
6-9	1131	50.8
10-12	468	21
13-15	315	14.1
16-18	315	14.1
Medeni Durum		
Evli	1974	88.6
Bekar	255	11.4
Ekonomik Durum		
Çok Kötü	9	0.4
Kötü	99	4.4
Orta	1254	56.3
İyi	759	34.1
Çok İyi	108	4.8

Tablo 9’da görüldüğü üzere araştırmanın birinci veri toplama sürecine toplam 2229 kişi katılmıştır. Araştırmaya katılan 2229 ebeveynin %51’i kız çocuğuna, %49’u erkek çocuğuna sahip olduğu görülmektedir. Buradan, ölçek geliştirme çalışması için toplanan verilerle ilgili cinsiyet açısından eşite yakın bir katılımın olduğu sonucuna varabiliriz.

Yaş ile ilgili demografik özelliklere bakıldığında; 6-9 yaşlarında çocuğa sahip ebeveynlerin bütün deneklerin %50.8'ini, diğer yaş gruplarında ise sırasıyla 10-12 yaş grubunda %21, 13-15 ve 16-18 yaş gruplarında ise katılımın %14.1 oranında olduğu görülmektedir, buradan küçük yaşlarda çocuğa sahip olan ebeveynlerin ölçeğe daha ilgili oldukları sonucunu çıkarabiliriz.

Medeni durum ile ilgili demografik özelliklere bakıldığında; araştırmaya katılan deneklerin %88.6'sının medeni durumunun evli, %11.4'ünün bekar olduğu görülmektedir. Bu açıdan araştırmanın örnekleminin Türkiye'deki evli ve ayrı yaşayan çocuklu ailelerin evrenini temsil ettiği düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan deneklerin ekonomik durumları ile ilgili demografik özelliklerine bakıldığında yüzde çokluğuna göre sırasıyla; orta %56.3, iyi %34.1, çok iyi %4.8, kötü %4.4 ve çok kötü %0.4 olarak görülmektedir. Bu oranlara göre araştırmaya katılan deneklerin %95'den fazlasının ekonomik durumunun orta ve üzeri olduğu görülmektedir.

Veri toplama sürecinin ikinci aşamasında AFA analizi sonrası elde edilen 61 maddelik "Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi Ölçeği" adlı ölçek, birinci aşamada örneklem olarak belirlenen ölçütlere uyacak şekilde fakat, birinci aşamada veri toplanan ebeveynlerden farklı kişilere ulaştırılması hedeflenmiştir. Ebeveynlerden bazılarının internet okur yazarlığı veya internet erişimi konusunda sorun yaşayabilecekleri düşünülerek soru formları oluşturularak Sivas ilinde bulunan birinci aşamadan farklı 1 ilkokul, 1 ortaokul ve 1 lisedeki ebeveynlere elden dağıtılmıştır. Hedeflenen örneklem sayısının olabildiğince üzerine çıkılması için, uzaktaki ebeveynlere ve internet erişimi noktasında sorun yaşamayacak olan ebeveynlere Google Forms ile hazırlanmış olan ölçek sorularını içeren ölçeğin internet bağlantısı, Whatsapp uygulamasında dahil olunan birinci aşamadan farklı gruplarda paylaşılmasıyla ebeveynlere işaretlemeleri için 5 Temmuz tarihi itibari ile ulaştırılmıştır. Toplamda 1000 ebeveyne ulaştırılan 61 maddelik ölçeğin 84 adedi boş veya yarısı cevaplandırılmış şekilde araştırmacıya iade edilmiştir, gönüllülük esasına dayalı olarak 916 ebeveynin ölçeği tam olarak doldurdıkları tespit edilmiştir. Veri toplama sürecinin ikinci aşaması da birinci aşamadaki gibi Tavşancıl (2010) tarafından belirtilmiş olan hedefe ulaşmıştır. Veri toplama sürecinin ikinci aşaması olan 5-30 Temmuz tarihleri arasında "Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişiliklerinin Belirlenmesi Ölçeği"ni yanıtlayan 916 ebeveyne ait demografik özellik bilgilerine Tablo 10'da yer verilmiştir.

Tablo 10. 5-30 Temmuz tarihleri arasında DFA öncesi ölçeği yanıtlayan 916 katılımcıya ait demografik özellik bilgileri

Demografik Özellikler	N	%
Cinsiyet		
Kız	479	52.3
Erkek	437	47.7
Toplam	916	100
Yaş		
6-9	487	53.2
10-12	186	20.3
13-15	104	11.3
16-18	139	15.2
Medeni Durum		
Evli	827	90,3
Bekar	89	9,7
Ekonomik Durum		
Çok Kötü	17	1.9
Kötü	60	6.6
Orta	492	53.7
İyi	304	33.1
Çok İyi	43	4.7

Tablo 10'a bakıldığında ölçek geliştirme analiz yöntemlerinden olan DFA öncesi yapılan ikinci veri toplama sürecinde araştırmaya, 6-18 yaş arasında çocuğa sahip 916 ebeveyn katılmıştır. Araştırmaya katılan ebeveynlerin %52.3'ü kız çocuğuna, %47.7'si erkek çocuğuna sahiptir. Buradan, ölçekle ilgili cinsiyet açısından eşite yakın katılımın olduğu sonucuna varabiliriz.

Yaş ile ilgili demografik özelliklere bakıldığında; 6-9 yaş grubunda çocuğa sahip ebeveynlerin bütün deneklerin %53.2'sini, diğer yaş gruplarında ise sırasıyla 10-12 yaş grubunda %20.3, 13-15 yaş grubunda katılımın %11.3 ve 16-18 yaş grubunda ise %15.2 oranında olduğu görülmektedir, buradan küçük yaşlarda çocuğa sahip olan ebeveynlerin ölçeğe daha ilgili oldukları sonucunu çıkarabiliriz.

Medeni durum ile ilgili demografik özelliklere bakıldığında; araştırmaya katılan deneklerin %90.3'ünün medeni durumunun evli, %9.7'sinin bekar olduğu görülmektedir. Bu açıdan araştırmanın örnekleminin Türkiye'deki evli ve ayrı yaşayan çocuklu ailelerin evrenini temsil ettiği düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan deneklerin ekonomik durumları ile ilgili demografik özelliklerine bakıldığında yüzde çokluğuna göre sırasıyla; %53.7 orta, %33.1 iyi, %6.6 kötü, %4.7 çok iyi ve %1.9 çok kötü olduğu görülmektedir. Bu oranlara göre araştırmaya katılan deneklerin %91'den fazlasının ekonomik durumunun orta ve üzeri olduğu görülmektedir.

3.1.5. Verilerin Analizi

Veri toplama sürecinin ilk aşamasının sona ermesi ile 5-30 Mayıs tarihleri arasında toplanan veriler SPSS 26 programına aktarılmıştır. Analiz sürecinde toplanan veriler AFA yöntemine tabi tutulmuştur, madde yükleri en az 0.30 olarak belirlenen maddeler analize dahil edilmiştir (Yaşlıoğlu, 2017), ardından binişik maddeler en az 0.10 olacak şekilde madde yükü düşük olanın analizden çıkarılarak, analiz sonlandırılmış ve güvenilirliği (.942), Cronbach Alfa (.948), 16 alt boyutlu, en düşük madde yükü 0.49'dan büyük olan 61 maddelik “Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi Ölçeği” elde edilmiştir.

Veri toplama sürecinin ikinci aşamasında 5-30 Temmuz tarihleri arasında “Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi Ölçeği” adlı 61 maddelik ölçek ile ilgili verilerin toplanması neticesinde 916 ebeveynden elde edilen veriler Amos 24 paket programına aktarılarak DFA'ya tabi tutulmuştur. Amos 24 programında uygulanan DFA sürecinde, veri setinde yer alan 122 ebeveyne ait verinin normallikten saptığı tespit edilerek analize dahil edilmemiştir, erişilen örneklem grubunun sayısı böylelikle 794'e düşürülmüştür. DFA öncesi normallikten saptığı tespit edilen 122 katılımcıdan arındırılmış 794 ebeveyne ait demografik özelliklere Tablo 11'de yer verilmiştir.

Tablo 11. DFA sürecinde normallikten saptığı tespit edilen 122 katılımcıdan arındırılmış 794 ebeveyne ait demografik özellikleri

Demografik Özellikler	N	%
Cinsiyet		
Kız	416	52.4
Erkek	378	47.6
Toplam	794	100
Yaş		
6-9	424	53.4
10-12	162	20.4
13-15	84	10.6
16-18	124	15.6
Medeni Durum		
Evli	726	91.4
Bekar	68	8.6
Ekonomik Durum		
Çok Kötü	2	0.3
Kötü	33	4.2
Orta	452	56.9
İyi	274	34.5
Çok İyi	33	4.2

Tablo 11 incelendiğinde araştırmaya katılan 794 ebeveynin %52.4'ü kız çocuğuna, %47.6'sı erkek çocuğuna sahiptirler. Buradan, ölçekle ilgili cinsiyet açısından eşite yakın katılımın olduğu sonucuna varabiliriz.

Yaş ile ilgili demografik özelliklere bakıldığında; 6-9 yaş grubunda çocuğa sahip ebeveynlerin bütün deneklerin %53.4'ünü, diğer yaş gruplarında ise sırasıyla 10-12 yaş grubunda %20.4, 13-15 yaş grubunda ise katılımın %10.6, 16-18 yaş grubunda %15.6, oranında olduğu görölmektedir, buradan küçük yaşlarda çocuğa sahip olan ebeveynlerin ölçeğe daha ilgili olduklarını sonucunu çıkarabiliriz.

Medeni durum ile ilgili demografik özelliklere bakıldığında; araştırmaya katılan deneklerin %91.4'ünün medeni durumunun evli, %8.6'sının bekar olduğu görölmektedir. Bu açıdan araştırmanın örnekleminin Türkiye'deki evli ve ayrı yaşayan çocuklu ailelerin evrenini temsil ettiği düşünölmektedir.

Araştırmaya katılan deneklerin ekonomik durumları ile ilgili demografik özelliklerine bakıldığında oranlarına göre sırasıyla; orta %56.9, iyi %34.5, çok iyi ve kötü %4.4 ve çok kötü %0.3 olarak görölmektedir. Bu oranlara göre araştırmaya katılan deneklerin %95'den fazlasının ekonomik durumunun orta ve üzeri olduğu görölmektedir.

Oluşan örneklem büyüklüğu 794 ebeveyne ait verilerle modelin uyum indekslerine bakmak üzere, DFA analizine devam edilmiştir.

IV. BÖLÜM

4.BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgulara ve yorumlara ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

4.1. Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi; Bir Ölçek Geliştirme Çalışması Süreci ve Geçerlik Güvenirlik Çalışmasına Yönelik Bulgular

Öğrencilerin kişiliklerinin ölçülmesine yönelik ölçek, araştırımcı tarafından ilgili süreçler izlenerek oluşturulmuştur. Ölçek geliştirmek için izlenen bu süreçler aşağda belirtilmiştir.

4.1.1. Ölçek Maddelerini Oluşturma (Madde Havuzunu Oluşturulması)

Bu aşamada öncelikle kişilik ile ilgili alanyazın, bu konu veya benzer konulardaki hazırlanmış olan ölçekler incelenmiş ve bu doğrultuda 356 maddelik soru havuzu oluşturulmuştur.

4.1.2. Yüzey ve Kapsam Geçerliğı

Araştırmada kullanılan ölçeğın ölçülmesi istenilen özelliğe uygun olup olmadığını, ölçümün kurallarına uygun şekilde doğru biçimde yapılıp yapılmadığına ve ölçümlerin gerçekten ölçülmek istenen özelliğı yansıtıp yansıtmadığına yönelik kavrama geçerlik denmektedir (Büyüköztürk vd, 2013). Yüzey geçerliğı ise bir ölçeğın araştırılacak olan konuyu doğru olarak ölçüp ölçemeyeceğini belirlemek üzere, araştırmacının uzman görüşüne başvurması olarak ifade edilmektedir (Tavşancıl, 2010).

Yaptığımız araştırmada 356 maddelik soru havuzu ile ilgili uzman görüşleri alınarak madde sayısına karar verildikten sonra dil uzmanlarının da görüşleri alınarak maddelerin anlaşılır olması sağlanılarak, ölçeğın yüzey, kapsam geçerliliğini sağladığı ve anlaşılır olduğu kanaatine varılmıştır.

4.1.3. Yapı Geçerliğı

Doğrudan ölçülemeyecek olan bir özelliğı ölçen bir testin ölçme derecesi olarak tanımlanan yapı geçerliğini incelemek amacıyla bu araştırmada faktör analizi yöntemi tercih edilmiştir. Faktör analizi yöntemi kullanılarak ölçeğın faktör yapısını ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2013). Faktör analizi yönteminde iki

yöntem mevcuttur, bunlardan ilki AFA, diğeri ise DFA olarak adlandırılmaktadır. Bir ölçek geliştirme çalışması yapılıyor ise ilk kullanılması gereken analizin AFA olması gerekirken, AFA sonrasında çıkan faktörlerin yapısının onaylanması için ise DFA'nın yapılması gerekmektedir (Yaşlıoğlu, 2017). Bu noktada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus ise AFA ile kullanılan veri setinin DFA'da kullanılmaması, DFA için yeni verilerin toplanması olarak ifade edilmektedir (Suhr, 2006).

4.1.3.1. Açımlayıcı Faktör Analizi

Araştırmamızda kullandığımız açımlayıcı faktör analizi bulguları şu şekildedir.

Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi; Bir Ölçek Geliştirme Çalışması ölçeğinin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett örneklem yeterlilik testinin bulgularına Tablo 12'de yer verilmiştir.

Tablo 12. KMO örneklem yeterlik ve Bartlett küresellik testi bulguları

KMO ve Bartlett Testi		
Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliği Ölçüsü		.94
Bartlett'in Küresellik Testi	Ki-Kare(χ^2)	74299.641
	Serbestlik derecesi (sd)	1830
	P değeri	.000

Tablo 12'de KMO örneklem yeterlik ölçüsü 0.94 olarak bulunmuştur. Bu oran literatürde kabul gören 0.80'den büyüktür (Alpar, 2020) ve Büyüköztürk ve diğerleri (2013) tarafından 0.80 üzeri KMO değeri mükemmel olarak kabul edilmektedir. Bu sonuca göre, çalışmadaki örneklem büyüklüğünün faktör analizinin yapılabilmesi için yeterli olduğu görülmektedir. Bartlett'in küresellik testine ait P değeri (İstatiksel Anlamlılık Düzeyi) 0.000 olarak tespit edilmiş ve korelasyon matrisinin faktör analizine uygun olduğu görülmektedir ($p < 0.05$).

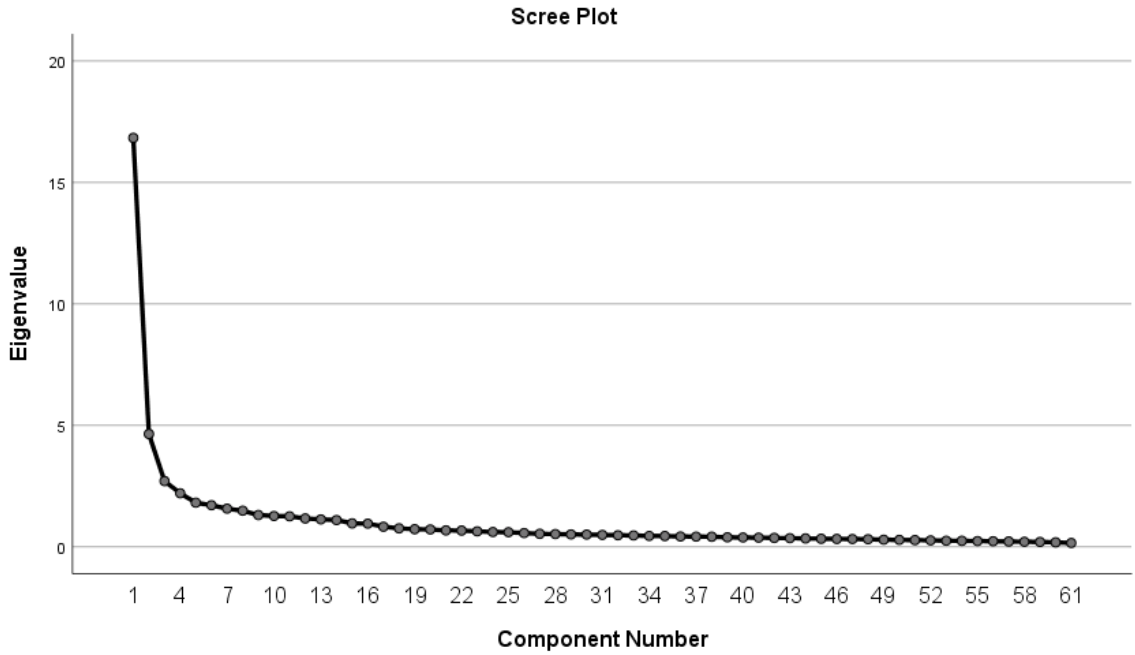
AFA'da en fazla çıkabilecek alt boyut sayısı madde sayısına eşit olabilir, böyle bir sonucun çıkması ise AFA'nın uygulanma amacına ters düşmektedir, bu noktada yaygın olarak özdeğer ölçütü, açıklanan varyans ölçütü ve yamaç grafiği yaklaşımı uygulanmaktadır (Alpar, 2017). Ölçeğe ait özdeğer ve açıklanan varyanslara Tablo 13'te yer verilmiştir.

Tablo 13. Ölçeğe ait özdeğer ve açıkladığı varyans oranı

Faktör	Başlangıç Özdeğerler			Yüklenilen Faktörlerin Karelerinin Toplamı			Döndürülen Faktörlerin Karelerinin Toplamı		
	Özdeğer	Oransal Varyans (%)	Birikimli Varyans (%)	Özdeğer	Oransal Varyans (%)	Birikimli Varyans (%)	Özdeğer	Oransal Varyans (%)	Birikimli Varyans (%)
1	16.712	27.594	27.594	16.712	27.594	27.594	3.796	6.223	6.223
2	4.643	7.612	35.206	4.643	7.612	35.206	3.540	5.803	12.026
3	2.703	4.431	39.637	2.703	4.431	39.637	3.239	5.310	17.336
4	2.202	3.609	43.246	2.202	3.609	43.246	2.903	4.759	22.096
5	1.813	2.973	46.219	1.813	2.973	46.219	2.845	4.664	26.760
6	1.710	2.804	49.023	1.710	2.804	49.023	2.670	4.378	31.138
7	1.567	2.569	51.592	1.567	2.569	51.592	2.635	4.319	35.457
8	1.484	2.432	54.024	1.484	2.432	54.024	2.605	4.271	39.728
9	1.307	2.142	56.166	1.307	2.142	56.166	2.475	4.057	43.785
10	1.268	2.078	58.245	1.268	2.078	58.245	2.411	3.952	47.737
11	1.253	2.054	60.299	1.253	2.054	60.299	2.246	3.682	51.419
12	1.165	1.910	62.209	1.165	1.910	62.209	2.244	3.679	55.098
13	1.128	1.850	64.059	1.128	1.850	64.059	2.224	3.646	58.744
14	1.101	1.804	65.863	1.101	1.804	65.863	2.134	3.498	62.242
15	1.022	1.577	67.440	1.022	1.577	67.440	2.106	3.452	65.694
16	1.012	1.560	69.000	1.012	1.560	69.000	2.017	3.306	69.000
17	0.825	1.353	70.353						
18	0.758	1.243	71.596						
19	0.722	1.184	72.780						
20	0.713	1.168	73.948						
21	0.673	1.104	75.052						
22	0.666	1.093	76.145						
23	0.634	1.039	77.184						
24	0.606	0.994	78.178						
25	0.598	0.980	79.159						
26	0.563	0.922	80.081						
27	0.533	0.874	80.955						
28	0.524	0.859	81.814						
29	0.510	0.836	82.650						
30	0.503	0.824	83.474						
31	0.489	0.802	84.276						
32	0.471	0.773	85.049						
33	0.465	0.763	85.812						
34	0.446	0.731	86.543						
35	0.441	0.724	87.267						
36	0.423	0.693	87.960						
37	0.419	0.687	88.647						
38	0.414	0.679	89.325						
39	0.387	0.635	89.960						
40	0.380	0.623	90.583						
41	0.376	0.617	91.199						
42	0.365	0.598	91.798						
43	0.355	0.583	92.380						
44	0.344	0.564	92.945						
45	0.328	0.539	93.483						
46	0.321	0.527	94.010						
47	0.317	0.520	94.530						
48	0.310	0.508	95.038						
49	0.289	0.474	95.512						
50	0.284	0.465	95.978						
51	0.273	0.448	96.426						
52	0.265	0.434	96.860						

53	0.247	0.405	97.265
54	0.245	0.402	97.667
55	0.236	0.388	98.055
56	0.228	0.373	98.428
57	0.218	0.357	98.784
58	0.206	0.338	99.122
59	0.199	0.326	99.448
60	0.181	0.297	99.744
61	0.156	0.256	100.000

Tablo 13 incelendiğinde, 16 alt faktörün özdeğerinin 1'den büyük olduğu tespit edilmiştir. Özdeğer ölçütüne göre ölçekte en fazla 16 alt boyut bulunmaktadır. Açıklanan varyansa bakıldığında bilginin az kesinlik gösterdiği sosyal bilimler alanında en az %50 olması gerektiği savunulmaktadır (Tavşancıl, 2010). Ölçeğin birikimli varyansına bakıldığında 7. alt boyuttan itibaren %51.6'nın üzerinde olduğu görülmektedir. Tablo 13'e bakıldığında 61 maddeden oluşan ölçeğin 16 alt boyutunun toplam varyansın %69'luk kısmını açıkladığı görülmektedir. Ölçek ile ilgili yamaç grafiğine Şekil 2'de yer verilmektedir.

Şekil 2. Ölçeğe ait yamaç grafiği

Şekil 2'ye bakıldığında, alt boyutlara ait özdeğer yamaç grafiği ile ilgili 5. alt boyuttan sonra bir kırılma noktası olduğu görülmektedir. Velicer'e (1976) göre araştırmacının kendi karar verebileceği bir alan olarak görülen faktör sayısının belirlenmesinde, özdeğeri 1'in üzerindeki alt boyutlar faktör olarak belirlenebilmektedir (Zwick ve Velicer, 1986).

AFA ile elde edilen ilk faktör çözümü sonuçlarının daha kolay yorumlanabilmesi için faktörler döndürülerek daha yorumlanabilir hale getirilmektedir. AFA’da en sık kullanılan döndürme yöntemlerinden olan varimax bu araştırma için uygun görülmüştür (Alpar, 2017). Faktör yükü değerleri belirlenirken örneklem büyüklüğüne bakılmaktadır. Alpar'a (2020) göre en az 350 örneklem büyüklüğüne sahip bir çalışmada kabul edilebilir faktör yükü (.30) ve fazlası olarak belirtilirken, en az 200 örneklem büyüklüğü olan çalışma için kabul edilebilir faktör yükü (.40) ve fazlası, en az 120 örneklem büyüklüğü olan çalışma için kabul edilebilir faktör yükü (.50) ve fazlası, en az 85 örneklem büyüklüğü olan çalışma için kabul edilebilir faktör yükü (.60) ve fazlası, en az 60 örneklem büyüklüğüne sahip bir çalışmada kabul edilebilir faktör yükü (.70) ve fazlası olması gerektiği ifade edilmiştir. Buna göre örneklem sayısı düştükçe ölçüt olarak belirlenecek faktör yükünün arttığı gözlemlenmektedir.

Çalışmamızdaki örneklem sayısı 2229’dur ve bu bilgiler ışığında faktör yükü (.30) olarak belirlenmiştir. AFA esnasında belirlenen eşik değerin (.30) altında kalan maddeler sırasıyla çıkarılarak analiz her seferinde denenmiştir. Faktör döndürme işlemi gerçekleştirildikten sonra ölçekteki maddelerin faktörlerdeki yüklerine Tablo 14’te yer verilmiştir.

Tablo 14. Döndürülmüş Faktör Yükleri

	Boyutlar															
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
M1	0.75															
M2	0.68															
M3	0.65															
M4	0.60															
M5	0.51															
M6	0.49															
M7		0.81														
M8		0.81														
M9		0.79														
M10		0.75														
M11		0.75														
M12			0.77													
M13			0.75													
M14			0.72													
M15			0.62													
M16				0.82												
M17				0.81												
M18				0.81												
M19					0.75											
M20					0.73											
M21					0.72											
M22					0.53											
M23					0.51											

M24	0.77			
M25	0.77			
M26	0.66			
M27	0.78			
M28	0.76			
M29	0.72			
M30	0.75			
M31	0.69			
M32	0.69			
M33	0.68			
M34	0.63			
M35	0.79			
M36	0.77			
M37	0.72			
M38	0.76			
M39	0.74			
M40	0.71			
M41	0.76			
M42	0.67			
M43	0.57			
M44	0.38			
M45	0.37			
M46	0.79			
M47	0.68			
M48	0.67			
M49	0.49			
M50	0.78			
M51	0.75			
M52	0.73			
M53	0.73			
M54	0.70			
M55	0.62			
M56	0.76			
M57	0.74			
M58	0.66			
M59	0.67			
M60	0.58			
M61	0.56			

Tablo 14'e bakıldığında, 61 maddeye ait faktör yükü değerleri görülmektedir. Faktör döndürme sonucu elde edilen ölçeğin birinci alt boyutunun 6 maddeden, ikinci alt boyutunun 5 maddeden, üçüncü alt boyutunun 4 maddeden, dördüncü alt boyutunun 3 maddeden, beşinci alt boyutunun 5 maddeden, altıncı alt boyutunun 3 maddeden, yedinci alt boyutunun 3 maddeden, sekizinci alt boyutunun 5 maddeden, dokuzuncu alt boyutunun 3 maddeden, onuncu alt boyutunun 3 maddeden, on birinci alt boyutunun 5 maddeden, on ikinci alt boyutunun 4 maddeden, on üçüncü alt boyutunun 3 maddeden, on dördüncü alt boyutunun 3 maddeden, on beşinci alt boyutunun 3 maddeden ve on altıncı alt boyutunun 3 maddeden oluştuğu belirlenmiştir. AFA sonucunda 16 alt boyuttan ve 61 maddeden oluşan Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi Ölçeği ortaya çıkmıştır. Buna göre taslak ölçeğin alt boyutları 16 olarak belirlenmiş olup, alt boyutlar sırasıyla madde içeriğine göre; vizyoner, ahlak, özgüven,

mantıksal/matematiksel zeka, bedensel/kinestetik zeka, düşünce, egosantrik, adalet, iletişim, özbilinç, duygusal zeka, görsel/uzamsal zeka, doğa/varoluşçu zeka, müziksel/ritmik zeka, sorumluluk ve sosyal/ kişilerarası zeka olarak adlandırılmıştır.

DFA'ya geçmeden önce Suhr (2006) tarafından yapılan uyarılar dikkate alınarak AFA ile kullanılan veri setinin DFA'da kullanılmaması için DFA için yeni verilerin toplanması işlemine geçilmiştir. DFA'ya geçmeden önce veri toplama sürecinin ikinci aşaması başlatılmış olup, ikinci dağıtım sonucunda 916 kişilik bir örneklem grubuna ulaşılmıştır. Elde edilen veriler, Amos 24 programına aktarılarak DFA'ya tabi tutulmuştur. Amos 24 programına aktarılan veri setinde yer alan 122 kişiye ait verinin normallikten saptığından dolayı DFA analizinden çıkarılarak erişilen örneklem grubunun sayısı 794'e düşürülmüştür. Oluşan örneklem büyüklüğü ile analize geçilmiştir.

4.1.3.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Doğrulayıcı faktör analizi (DFA), gözlemlenen değişkenler kümesinin faktör yapısını doğrulamak için kullanılan istatistiksel bir tekniktir. DFA, araştırmacının gözlemlenen değişkenler ile bunların altında yatan gizli yapılar arasında bir ilişki olduğu hipotezini test etmesine izin vermektedir. Araştırmacı teori, ampirik araştırma veya her ikisi hakkında bilgi kullanır, ilişki modelini önceden varsayar ve daha sonra hipotezi istatistiksel olarak test edebilmektedir (Suhr, 2006).

AFA kuramının uygulanması sonucu ortaya çıkan alt boyutlar, DFA yapılması ve modelin birden fazla uyum indeksi kullanılarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Tay ve Jebb, 2017). DFA ile AFA'da yer almayan bir çok analitik olasılığı incelemek mümkündür (Brown, 2015). Alanyazın incelendiğinde bir ölçek geliştirme çalışması için yapılması gerekli olan DFA analizlerine, analizlerin kabul edilebilir uyum ve iyi uyum ölçümleri şu şekilde açıklanmaktadır;

χ^2/sd (Chi-Square/Degree of Freedom) (Ki Kare/Serbestlik Derecesi) iyi uyum için 2'den küçük, kabul edilebilir uyum için ise 5'den küçük olması gereklidir (Kline, 2005).

CFI (Comparative Fit Index) (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi) iyi uyum derecesi için 0.95'e eşit veya daha yüksek, kabul edilebilir uyum için 0.90'a eşit ve 0.95'e eşit ufak olması gereklidir (Ö. F. Şimşek, 2007).

NFI (Normed Fit Index) (Normlaştırılmış Uyum İndeksi) iyi uyum derecesi için 0.95'e eşit veya daha yüksek, kabul edilebilir uyum için 0.90'a eşit ve 0.95'e eşit ufak olması gereklidir (Suhr, 2006).

NNFI (Non-Normed Fit Index) veya TLI (Tucker-Lewis Index) (Tucker-Lewis İndeksi) iyi uyum derecesi için 0.95'e eşit veya daha yüksek, kabul edilebilir uyum için 0.90'a eşit ve 0.95'e eşit ufak olması gereklidir, madde sayısı 30'un üstünde olan ölçekler için ise 0.80 eşik değer olarak belirlenerek daha yüksek sonuçların daha anlamlı olacağı sonucuna yer verilmektedir (Tay ve Jebb, 2017; Yaşlıoğlu, 2017).

AGFI (Adjusted Goodness of Fit Index) (Düzeltilmiş Uyum İndeksi) iyi uyum derecesi için 0.90'a eşit veya daha yüksek, kabul edilebilir uyum için 0.80'e eşit ve 0.90'e eşit ufak olması gereklidir (Segars ve Grover, 1993).

RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation) (Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü) kabul edilebilir uyum için 0.08'e eşit veya daha düşük, mükemmel uyum değeri olarak 0.05'e eşit veya daha düşük değerler kabul edilmektedir (Steiger, 2007; Tay ve Jebb, 2017).

RMR (Root Mean Square Residuals) (Ortalama Hataların Karekökü) için ise 0.080 kabul edilebilir uyum ve 0.05 mükemmel uyum değeri olarak kabul edilmektedir (Ö. F. Şimşek, 2007).

Alanyazın incelendiğinde uyum indeksleri ve indekslere ait iyi uyum ve kabul edilebilir uyum değerlerine, ayrıca ölçekten elde edilen uyum değerlerine (χ^2/sd , CFI, NFI, NNFI/TLI, AGFI, RMSEA ve RMR) ve elde edilen değerlerin belirli bir ölçüte göre yorumlanmasına Tablo 15'te yer verilmiştir.

Tablo 15. Ölçüm modeli uyum ölçüleri

Uyum İndeksleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Ölçekten Elde Edilen Değer	Uyum
χ^2/sd	$0 \leq \chi^2/sd < 2$	$2 \leq \chi^2/sd < 5$	4.615	Kabul edilebilir
CFI	$0.95 \leq CFI < 1.00$	$0.90 \leq CFI < 0.95$	0.937	Kabul edilebilir
NFI	$0.95 \leq NFI \leq 1.00$	$0.90 \leq NFI \leq 0.95$	0.921	Kabul edilebilir
NNFI/TLI	$0.95 \leq TLI < 1.00$	$0.90 \leq TLI < 0.95$	0.925	Kabul edilebilir
AGFI	$0.90 \leq AGFI < 1.00$	$0.85 \leq AGFI < 0.90$	0.86	Kabul edilebilir
RMSEA	$0 \leq RMSEA < 0.05$	$0.05 \leq RMSEA < 0.08$	0.052	Kabul edilebilir
RMR	$0 \leq RMR < 0.05$	$0.05 \leq RMR < 0.08$	0.043	İyi uyum

Tablo 15'e göre Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi Ölçeği'nin DFA sonucunda; χ^2/sd (4.615), CFI (0.937), NFI (0.921), NNFI/TLI (0.925), AGFI (0.86) ve RMSEA (0.052) değerleri ile kabul edilebilir, RMR (0.043) değeri ile de iyi uyum değerleri arasında olduğu görülmektedir.

BÖLÜM V

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde ölçeğe yönelik sonuçlara ve önerilere yer verilmektedir.

5.1. Sonuç

Bu çalışma, ebeveyn görüşlerine göre öğrencilerin kişilik özelliklerini tespit etmeye yönelik bir ölçüm aracı geliştirmek amacıyla metodolojik olarak gerçekleştirilmiştir. Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi Ölçeği; 16 alt faktör (vizyoner, ahlak, özgüven, mantıksal/matematikselsel zeka, bedensel/kinestetik zeka, düşünce, egosantrik, adalet, iletişim, özbilinç, duygusal zeka, görsel/uzamsal zeka, doğa/varoluşçu zeka, müziksel/ritmik zeka, sorumluluk ve sosyal/ kişilerarası zeka) ve 46 maddeden oluşmaktadır (EK-2).

Alt boyutlar; “Vizyoner” 4, “Ahlak” 4, “Özgüven” 4, “Mantıksal/ Matematikselsel zeka” 3, “Bedensel/Kinestetik Zeka” 3, “Düşünce” 3, “Egosantrik” 2, “Adalet” 3, “İletişim” 3, “Özbilinç” 3, “Duygusal Zeka” 3, “Görsel/Uzamsal Zeka” 2, “Doğa/ Varoluşçu Zeka” 2, “Müziksel/Ritmik Zeka” 2, “Sorumluluk” 3 ve “Sosyal/ Kişilerarası Zeka” 2 madde ile ölçülmüştür.

Ölçek geniş zaman kipinde yazılmış olup, ölçekte 5’li likert tipi ölçek puanlama sistemi kullanılmıştır. Ölçek puanlaması 1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Az Katılıyorum, 3=Katılıyorum, 4=Çoğunlukla Katılıyorum ve 5=Tamamen Katılıyorum şeklindedir. Ölçekte özgüven alt boyutu ters, diğer alt boyutlar normal şekilde puanlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 46’dır, en yüksek puan ise 230’dur.

Güvenirlilik analizi sonucunda Cronbach Alfa değeri 0.948 olarak hesaplanmıştır. Ölçek maddelerinin faktör yükleri 0.37-0.82 arasındadır. Ölçeğe ait DFA sonuçlarının ise; χ^2/sd (4.615), CFI (0.937), NFI (0.921), NNFI/TLI (0.925), AGFI (0.86) ve RMSEA (0.052) değerleri ile kabul edilebilir, RMR (0.043) değeri ile de iyi uyum değerleri arasında olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi Ölçeği geçerli ve güvenilir bir ölçektir. Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi Ölçeği’nin ülkemizdeki araştırmalarda öğrenci kişilik

özelliklerini bütünüyle değerlendiren güncel, güvenilir ve geçerli bir ölçüm aracı eksikliğini giderilmesine katkı sağlayabileceğini göstermektedir.

5.2. Öneriler

Ölçeğin kullanım alanı olarak öğrenci özelliklerini belirlemesinin yanında, ölçeğin kullanılmasıyla elde edilecek veriler sonucunda, öğretmenlere ve program yapıcılara öğrenciler ile ilgili bilgiler sağlayarak; öğrencilere uygulanması düşünülen model ve yöntemin seçilmesinde, öğrencilere uygunluk açısından kullanılacak olan ders araç-gereçlerinin belirlenmesinde, derslerin işlenişi ile ilgili seçimler yapmalarında ölçekten elde edilecek sonuçları dikkate almaları önerilmektedir.

Çalışmanın test-tekrar test güvenilirliğinin farklı bir örnekleme sınanması faydalı olacağı düşünülmektedir. Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi Ölçeği'ni uygulayacak olan araştırmacıların örneklem belirlerken dolaylı olarak değil de ölçek maddelerini direkt olarak öğrenciler ile de uygulaması önerilmektedir.

Ayrıca, araştırmamızda örneklem sayısı çok olduğundan dolayı güvenilirlik yöntemi olarak Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır, örneklem sayısının az olduğu durumlarda Cronbach Alfa'ya ek olarak 2 hafta sonra ölçek tekrar aynı kişilere dağıtılıp test-tekrar-test güvenilirliğinin hesaplanmasının da uygun olacağı düşünülmektedir.

Araştırmacıların, 16 alt boyut ve 46 maddeden oluşan bu ölçekle ilgili yapacakları veri analizlerinde madde yükünü 0.60 ve üzeri belirlemeleri halinde daha kararlı, geçerli ve güvenilir sonuçlar alacakları düşünülmektedir.

Burada sunulan Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi Ölçeği Türkiye dikkate alınarak hazırlanmıştır. Söz konusu ölçeğin Türkiye dışındaki ülkelerde de test edilmesi uluslararası geçerliliğinin düzeyini göstermesi açısından yurtdışında da uygulanması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ackerman, P. L., & Heggestad, E. D. (1997). Intelligence, personality, and interests: Evidence for overlapping traits. *Psychological Bulletin*, *121*(2), 219–245. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.121.2.219>
- Ali, R., Ullah Shah Bukhari, S. K., & Muhammed, S. (2021). The importance of IPIP five factor personality traits in prediction of university students' emotional intelligence. *Pakistan Social Sciences Review*, *5*(II), 556–569. [https://doi.org/10.35484/psr.2021\(5-ii\)44](https://doi.org/10.35484/psr.2021(5-ii)44)
- Alpar, R. (2017). *Uygulamalı çok değişkenli istatistiksel yöntemler*. Ankara: Detay.
- Alpar, R. (2020). *Spor, sağlık ve eğitim bilimlerinden örneklerle uygulamalı istatistik ve geçerlik—güvenirlilik* (6. basım). Ankara: Detay.
- Amrai, K., Farahani, A., Ebrahimi, M., & Bagherian, V. (2011). Relationship between personality traits and spiritual intelligence among university students. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, *15*, 609–612. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.03.149>
- APA. (2021). *Personality*. American Psychological Association. <https://dictionary.apa.org/personality>
- Argyle, M., & Lu, L. (1990). Happiness and social skills. *Personality and Individual Differences*, *11*(12), 1255–1261. [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(90\)90152-H](https://doi.org/10.1016/0191-8869(90)90152-H)
- Armand, W., Sartorius, N., Andreoli, A., Berger, P., Buchheim, P., Jacobsberg, L. B., Mombour, W., Pull, C., Ono, Y., & Regier, D. A. (1994). The international personality disorder examination. *Arch Gen Psychiatry*, *51*, 215–224.
- Ashton, M. C. (2017). *Individual differences and personality*. Elsevier Science. <https://doi.org/10.1079/9780851993973.0333>
- Atak, H. (2013). On-maddeli kişilik ölçeği'nin Türk kültürü'ne uyarlanması. *Noropsikiyatri Arsivi*, *50*(4), 312–319. <https://doi.org/10.4274/npa.y6128>
- Avcı, Ö. (2019). *Duygusal zeka ve iletişim* (2. basım). İstanbul: Beta.
- Barab, S. A., & Plucker, J. A. (2002). Smart people or smart contexts? Cognition, ability, and talent development in an age of situated approaches to knowing and learning. *Educational Psychologist*, *37*(3), 165–182.

https://doi.org/10.1207/S15326985EP3703_3

- Barrick, M. R., & Mount, M. K. (1991). The big five personality dimensions and job performance: A meta-analysis. *Personnel Psychology*, 44(1), 1–26. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.1991.tb00688.x>
- Barron, F., & Harrington, D. M. (1981). Creativity, intelligence and personality. *Annual Review of Psychology*, 32, 439–476. <https://doi.org/10.4324/9780203814840>
- Bayrakcı, M. (2013). Sosyal öğrenme kuramı ve eğitimde uygulanması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(14), 198–210. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sakaefd/issue/11210/133874>
- Blair, C., Calkins, S., & Kopp, L. (2010). Self-regulation as the interface of emotional and cognitive development: implications for education and academic achievement. In R. Hoyle (Ed.), *Handbook of personality and self-regulation* (pp. 64–91). London: Wiley-Blackwell.
- Bozkaya, E. (2013). *Örgüt çalışanlarının kişilik özellikleri ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi: Hiyerarşik yapısı yüksek bir kurumda uygulama*. Balıkesir Üniversitesi.
- Brown, T. A. (2015). *Confirmatory factor analysis for applied research* (2. edition). New York: Guilford Press.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. Ankara: Kaknüs Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (14. basım). Ankara: Pegem Akademi.
- Cambridge Dictionary, (2021). Meaning of *parent* in *English*. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/parent>
- Caputo, J. S., Hazel, H., & McMahon, C. (1994). *Interpersonal communication*. California: Ally and Bacon.
- Cattell, H. E. P., & Schuerger, J. M. (2003). *Essentials of 16PF assessment*. Toronto: John Wiley & Sons, Inc.
- Cattell, R. B., & Cattell, H. E. P. (1995). Personality structure and the new fifth edition of the 16PF. *Educational and Psychological Measurement*, 55(6), 926–937. <https://doi.org/10.1177/0013164495055006002>

- Cervone, D., & Mischel, W. (2002). *Advances in personality science*. New York: The Guilford Press.
- Cervone, D., & Pervin, L. A. (2019). *Personality theory and research* (14. edition). Toronto: John Wiley & Sons, Inc.
- Chamorro-Premuzic, T., & Furnham, A. (2004). A possible model for understanding the personality-intelligence interface. *British Journal of Psychology*, 95, 249–264.
- Chamorro-Premuzic, T., & Furnham, A. (2005). *Personality and intellectual competence*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Corr, P., & Matthews, G. (2020). *The Cambridge handbook of personality psychology*. New York: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108264822>
- Coşgun, S., & Çakıroğlu, S. (2020). Borderline personality features scale-children: Adaptation to Turkish, validity and reliability study. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 21(Ek sayı:2), 1–10. <https://doi.org/10.5455/apd.130373>
- Coşkun, F. (2020). *Borderline kişilik özellikleri çocuk ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması*. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Costa, P. T., & Widiger, T. A. (2002). *Personality disorders and the five-factor model of personality* (2. edition). Washington: American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10423-000>
- Craik, K. H. (2007). Taxonomies, trends and integrations. In R. F. K. Richard W Robins, Chris R. Fraley (Ed.), *Handbook of Research Methods in Personality Psychology* (pp. 209–233). New York: The Guilford Press.
- Cüceloğlu, D. (2006). *İnsan ve davranışı psikolojinin temel kavramları*. (25. basım). İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Davidson, K. W., MacGregor, M. W., Johnson, E. A., Woody, E. Z., & Chaplin, W. F. (2004). The relation between defense use and adaptive behavior. *Journal of Research in Personality*, 38(2), 105–129. [https://doi.org/10.1016/S0092-6566\(03\)00054-0](https://doi.org/10.1016/S0092-6566(03)00054-0)
- Davidson, R. J., & Begley, S. (2012). *The emotional life of your brain*. London: Hudson Street Press.
- Demirutku, K., & Orta, I. M. (2018). 359 Türkçe kişilik sıfatının beğenirlik

- değerlendirmeleri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 21(42), 89–104.
<https://doi.org/10.31828/tpy.13019961.2018.42.02.06>
- DeMulder, E. K., Denham, S., Schmidt, M., & Mitchell, J. (2000). Q-sort assessment of attachment security during the preschool years: links from home to school. *Developmental Psychology*, 36(2), 274–282.
- DeYoung, C. G., Grazioplene, R. G., & Allen, T. A. (2021). Neurobiological personality. In O. P. John & R. W. Robins (Eds.), *Handbook of personality theory and research* (pp. 193–216). New York: Guilford Press
- Dhliwayo, P., & Coetzee, M. (2020). Cognitive intelligence, emotional intelligence and personality types as predictors of job performance: exploring a model for personnel selection. *SA Journal of Human Resource Management*, 18, 1–13.
<https://doi.org/10.4102/sajhrm.v18i0.1348>
- Dilci, T. (2014). *Çocuklarımızın karakterini inşa ederken*. Bursa: Sertan.
- Dunning, D. (2005). Picture imperfect. *Scientific American*, 16(4), 20–27.
<https://www.jstor.org/stable/24997711>
- Emmerich, W., Rock, D. A., & Trapani, C. S. (2004). Multiple personality domains in relation to occupational choice and performance among established teachers. *ETS Research Report Series*, 2004(2), 1–61. <https://doi.org/10.1002/j.2333-8504.2004.tb01968.x>
- Engler, B. (2014). *Personality theories* (9. edition). Boston: Wadsworth Cengage Learning.
- Erden, M. (2011). *Eğitim bilimlerine giriş* (6. basım). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Eryılmaz, A., & Öğülmüş, S. (2015). Ergenlikte öznel iyi oluş ve beş faktörlü kişilik modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 189–203.
- Ewen, R. B. (2014). *An introduction to theories of personality* (7. edition). New York: Psychology Press.
- Eysenck, S. B. G., Eysenck, H. J., & Barrett, P. (1985). A revised version of the psychoticism scale. *Personality and Individual Differences*, 6(1), 21–29.
[https://doi.org/10.1016/0191-8869\(85\)90026-1](https://doi.org/10.1016/0191-8869(85)90026-1)

- Feist, G. J., Roberts, T.-A., & Feist, J. (2021). *Theories of personality* (10. edition). New York: Mc Graw Hill.
- Feist, J., & Feist, G. J. (2006). *Theories of personality* (6. edition). New York: Mc Graw Hill.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2012). *How to design research in education and evaluate*. Mc Graw Hill.
- Furnham, A., & Buchanan, T. (2005). Personality, gender and self-perceived intelligence. *Personality and Individual Differences*, 39(3), 543–555. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2005.02.011>
- Furnham, A., Dissou, G., Sloan, P., & Chamorro-Premuzic, T. (2007). Personality and intelligence in business people: A study of two personality and two intelligence measures. *Journal of Business and Psychology*, 22(1), 99–109. <https://doi.org/10.1007/s10869-007-9051-z>
- Furnham, A., Moutafi, J., & Paltiel, L. (2005). Intelligence in relation to Jung's personality types. *Individual Differences Research*, 3(1), 2–13.
- Garcia, D., & Archer, T. (2019). *Personality and brain disorders*. Cham: Springer Nature Switzerland
- Gardner, H. (1999). *Intelligence reframed: Multiple intelligences for the 21st century*. New York: Basic Books.
- Gençtanırım-Kurt, D., & Çetinkaya-Yıldız, E. (2017). *Kişilik kuramları* (2. basım). Ankara: Pegem Akademi.
- Ginot, E. (2015). *The Neuropsychology of the unconscious*. New York: W. W. Norton.
- Goff, M., & Ackerman, P. (1992). Personality-intelligence relations: Assessment of typical intellectual engagement. *Journal of Educational Psychology*, 84(4), 537–552.
- Goran, K., Bacanac, L., & Jakovljevic, S. (2011). Characteristics of personality profiles of elite wrestlers and basketball players. *Acta Kinesiologica*, 1, 16–20.
- Gough, H. G. (2012). The California psychological inventory. In E. C. Watkins & V. L. Campbell (Eds.), *Testing and assessment in counseling practice* (pp. 1–592). New York: Routledge.

- Güleç, M. Y. (2009). Psikosomatik hastalıklarda mizaç ve karakter. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1(3), 201–214.
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/pskguncel/article/view/5000076413>
- Haslam, N. (2007). *Introduction to personality and intelligence*. London: SAGE Foundation of Psychology Series.
- Hazar, Ç. M. (2006). Kişilik ve iletişim tipleri. *Selçuk İletişim*, 4(2), 125–140.
- Helson, R., & Wink, P. (1992). Transition from the Early 40s to the Early 50s in Self-Directed Women. *Psychology and Aging*, 7(1), 46–55.
<https://doi.org/10.1037//0882-7974.7.1.46>
- Hogan, R., Johnson, J., & Briggs, S. (1997). *Handbook of personality psychology*. California: Academic Press.
- Hooda, D., Sharma, N. R., & Yadava, A. (2009). Social intelligence as a predictor of positive psychological health. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 35(1), 143–150.
- Karaman, N. G., Dogan, T., & Coban, A. E. (2010). A study to adapt the big five inventory to Turkish. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 2357–2359. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.336>
- Karancı, N., Dirik, G., & Yorulmaz, O. (2007). Eysenck kişilik anketi-Gözden geçirilmiş kısaltılmış formu'nun (EKA-GGK) Türkiye'de geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 18(3), 1–8.
- Kazaz, N., Dilci, T., & Ağlar, C. (2022). Examining 8th graders' use of technology in the pandemic period. *Cypriot Journal of Education*, 17(1), 268–283.
<https://doi.org/10.18844/cjes.v17i1.6707> Received
- Kerr, B., Huffman, J., Birdnow, M., & Reder, M. (2021). Cognitive ability, personality, and privilege: A trait-complex approach to talent development. In *Conceptions of giftedness and talent* (pp. 1–30). <https://doi.org/10.1007/978-3-030-56869-6>
- Kline, R. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling* (2. edition). New York: Guilford Press.
- Köknel, Ö. (1985). *Kaygıdan mutluluğa kişilik* (12. basım). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

- Köksal, O., & Atalay, B. (2016). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Köse, S., Sayar, K., Ak, I., Aydın, N., Kalelioğlu, Ü., Kirpınar, I., Reeves, R. A., Przybeck, T. R., & Cloninger, C. R. (2004). Mizaç ve karakter envanteri (Türkçe TCI): Geçerlik, güvenilirliği ve faktör yapısı. *Klinik Psikofarmakoloji Bulteni*, *14*(3), 107–131.
- Kushner, S. C., Quilty, L. C., Tackett, J. L., & Bagby, R. M. (2011). The hierarchical structure of the dimensional assessment of personality pathology (DAPP-BQ). *Journal of Personality Disorders*, *25*(4), 504–516. <https://doi.org/10.1521/pedi.2011.25.4.504>
- Lamm, C., Batson, C. D., & Decety, J. (2007). The neural substrate of human empathy: Effects of perspective-taking and cognitive appraisal. *Journal of Cognitive Neuroscience*, *19*(1), 42–58. <https://doi.org/10.1162/jocn.2007.19.1.42>
- Lenzenweger, M. F., Clarkin, J. F., Kernberg, O. F., & Foelsch, P. A. (2001). The inventory of personality organization: Psychometric properties, factorial composition, and criterion relations with affect, aggressive dyscontrol, psychosis proneness, and self-domains in a nonclinical sample. *Psychological Assessment*, *13*(4), 577–591. <https://doi.org/10.1037/1040-3590.13.4.577>
- Lewandowski, N., & Jilka, M. (2019). Phonetic convergence, language talent, personality and attention. *Frontiers in Communication*, *4*, 1–19. <https://doi.org/10.3389/fcomm.2019.00018>
- Lubinski, D. (2010). Spatial ability and STEM: A sleeping giant for talent identification and development. *Personality and Individual Differences*, *49*(4), 344–351. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.03.022>
- Malone, J. C. (1999). Operants were never “Emitted,” feeling is doing, and learning takes only one trial: a review of B. F. Skinner’s recent issues in the analysis of behavior. *Journal of the Experimental Analysis of Behavior*, *71*(1), 115–120. <https://doi.org/10.1901/jeab.1999.71-115>
- Mann, A. H., Jenkins, R., Cutting, J. C., & Cowen, P. J. (1981). The development and use of a standardized assessment of abnormal personality. *Psychological Medicine*, *11*(4), 839–847.
- Mannan, A., Hasanuddin, U., Rahmawati, R. H., Hasanuddin, U., Indrijawati, A., &

- Hasanuddin, U. (2020). Auditor experience, work load, personality type, and professional auditor skepticism against auditors ability in detecting fraud. *Talent Development & Excellence*, 12(2), 1878–1890. <http://www.ijmsbr.com>
- Masterson, J. F. (2007). *Bağlanma kuramı ve nörobiyolojik kendilik gelişimi*. İstanbul: Litera.
- Matthews, G., Deary, I. J., & Whiteman, M. C. (2003). *Personality traits* (2. edition). New York: Cambridge University.
- Mayer, J. D. (1998). A Systems framework for the field of personality. *Psychological Inquiry*, 9(2), 118–144. https://doi.org/10.1207/s15327965pli0902_10
- Mayer, J. D., & Salovey, P. (1993). The Science of Emotional Intelligence. *The Science of Emotional Intelligence*, 17, 433–442. <https://doi.org/10.5772/intechopen.90978>
- McCrae, R. R. (2009). The five-factor model of personality traits: Consensus and controversy. In P. J. Corr & G. Matthews (Eds.), *The Cambridge handbook of personality psychology* (p. 148). New York: Cambridge University.
- McCrae, R. R., & Allik, J. (2002). *The five-factor model of personality across cultures*. New York: Springer US. <https://doi.org/10.1007/978-1-4615-0763-5>
- McCrae, R. R., & Costa Jr, P. T. (2003). *Personality in Adulthood: A Five-Factor Theory Perspective* (2nd ed.). The Guilford Press.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (2003). *Personality in adulthood a five-factor theory in practice*. New York: The Guilford Press.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2020). *Milli eğitim istatistikleri örgün eğitim*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı. <http://www.meb.gov.tr>
- Millon, T., Roger, D., & Millon, C. (1997). Millon clinical multiaxial inventory-III. *Icassp*, 21(3), 295–316.
- Mills, C. J. (1993). Personality, learning style and cognitive style profiles of mathematically talented students. *European Journal of High Ability*, 4(1), 70–85. <https://doi.org/10.1080/0937445930040108>
- Mischel, W., & Shoda, Y. (1998). Reconciling processing dynamics and personality dispositions. *Annual Review of Psychology*, 49, 229–258. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.49.1.229>

- Moutafi, J., Furnham, A., & Paltiel, L. (2005). Can personality factors predict intelligence? *Personality and Individual Differences*, 38(5), 1021–1033. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2004.06.023>
- Murray, H. A. (2008). *Explorations in personality*. New York: Oxford University Press
- Murtza, M. H., Gill, S. A., Aslam, H. D., & Noor, A. (2021). Intelligence quotient, job satisfaction, and job performance: The moderating role of personality type. *Journal of Public Affairs*, 21(3). <https://doi.org/10.1002/pa.2318>
- Narvaez, D., & Lapsley, D. K. (2009). *Personality, idendity, and character*. New York: Cambridge University Press.
- Nettle, D. (2007). *Personality*. New York: Oxford University.
- Nicholson, I. A. M. (2003). *Inventing personality: Gordon Allport and the science of selfhood* (1. edition). New York: American Psychological Association.
- Norman, W. T. (1967). 2800 personality trait descriptors: Normative operating characteristics for a university population. In *Michigan University* (Vol. 3). <https://eric.ed.gov/?id=ed014738>
- Oltmanns, T. F., & Turkheimer, E. (2006). Perceptions of self and others regarding pathological personality traits. In R. F. Krueger & J. Tackett (Eds.), *Personality and psychopathology* (pp. 71–111). New York: Guilford Press.
- Özdel, K. (2015). Dünden bugüne bilişsel davranışçı terapiler: Teori ve uygulama. *Türkiye Klinikleri*, 8(2), 10–20.
- Özdemir, O., Özdemir, P., Kadak, M., & Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik gelişimi. *Psikiyatride Guncel Yaklasimler*, 4(4), 566–589. <https://doi.org/10.5455/cap.20120433>
- Özer, S., Kaz, M., & Yazıcı, M. K. (2010). Şizotipal kişilik çizelgesi: Türkçe formunun güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11, 313–320.
- Özsoy, E., & Yıldız, G. (2013). Kişilik kavramının örgütler açısından önemi: Bir literatür taraması. *İşletme Bilimi Dergisi*, 1(2), 1–12.
- Parkinson, M. (1997). *How to master the personality questionnaires*. London: Kogan Page.
- Paulhus, D. L., Lysy, D. C., & Yik, M. S. M. (1998). Self-report measures of intelligence:

- Are they useful as proxy IQ tests? *Journal of Personality*, 66(4), 525–554.
<https://doi.org/10.1111/1467-6494.00023>
- Paulhus, D. L., & Vazire, S. (2007). Self-report methods. In R. F. K. Robins, Richard W., Chris R. Fraley (Ed.), *Handbook of research methods in personality psychology* (pp. 224–239). New York: The Guilford Press.
- Pishghadam, R., & Sahebjam, S. (2012). Personality and emotional intelligence in teacher burnout. *The Spanish Journal of Psychology*, 15(1), 227–236.
https://doi.org/10.5209/rev_sjop.2012.v15.n1.37314
- Plotnik, R. (2009). *Psikolojiye giriş*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Posner, M. I., & Rothbart, M. K. (2000). Developing mechanisms of self-regulation. *Development and Psychopathology*, 12(3), 427–441.
<https://doi.org/10.1017/S0954579400003096>
- Rammstedt, B., Lechner, C. M., & Danner, D. (2018). Relationships between personality and cognitive ability: A facet-level analysis. *Journal of Intelligence*, 6(2), 1–13.
<https://doi.org/10.3390/jintelligence6020028>
- Renzulli, J. S. (1996). Schools for talent development. *The School Administrator*, 53(1), 20–22.
https://gifted.uconn.edu/wp-content/uploads/sites/961/2022/04/Schools_for_Talent_Development.pdf
- Robins, R. W., Fraley, C. R., & Krueger, R. F. (2007). *Handbook of research methods in personality psychology*. New York: The Guilford Press.
- Rusten, J. (2005). *Theophrastus characters*. New York: Cambridge University Press.
- Ryckman, R. M. (2008). *Theories of personality*. California: Thomson Wasworth.
<https://doi.org/10.4324/9781315008219-12>
- Schore, A. N. (2017). *The development of the unconscious mind*. W. W. Norton.
<http://ovidsp.ovid.com/ovidweb.cgi?T=JS&PAGE=reference&D=psyc16&NEWS=N&AN=2019-12808-000>
- Schore, A. N. (2019). *Right brain psychotherapy*. New York: W.W. Norton
- Segars, A. H., & Grover, V. (1993). Re-examining perceived ease of use and usefulness: A confirmatory factor analysis. *MIS Quarterly: Management Information Systems*, 17(4), 517–525. <https://doi.org/10.2307/249590>

- Şener, A., Bora, E., Tekin, I., & Özaşkın, S. (2006). Şizotipal kişilik ölçeğinin üniversite öğrencilerindeki geçerlik ve güvenilirliği. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 16, 84–92.
- Shaykh, H. M. (2021). Relationship between personality types and emotional intelligence with students ' mental health. *Journal of New Approaches in Educational Sciences(JNAES)*, 3(1), 1–6. <https://doi.org/10.22034/NAES.2020.252576.1059>
- Shedler, J. (2004). Refining personality disorder diagnosis: Integrating science and practice. *The American Journal of Psychiatry*, 161(8), 1350–1365.
- Şimşek, Ö. (2006). *İnsan dinamiği kişilik özelliklerinin incelenmesine yönelik ölçek geliştirme çalışması*. Sakarya Üniversitesi.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş-temel ilkeler ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Ekinoks Yayınevi.
- Smith, E. E., Nolen-Hoeksema, S., Fredrickson, B., & Loftus, G. R. (2015). *Psikolojiye Giriş* (14. basım). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Somer, O., Korkmaz, M., & Tatar, A. (2002). Beş faktör kişilik envanteri'nin geliştirilmesi-I: Ölçek ve alt ölçeklerin oluşturulması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(50), 21–36.
- Spies, F., Schauer, L., Bindel, T., & Pfeiffer, M. (2022). Talent detection—importance of the will and the ability when starting a sport activity. *German Journal of Exercise and Sport Research*, March 2021. <https://doi.org/10.1007/s12662-022-00796-0>
- Staats, A. W. (1996). *Behavior and personality*. New York: Springer.
- Steiger, J. H. (2007). Understanding the limitations of global fit assessment in structural equation modeling. *Personality and Individual Differences*, 42(5), 893–898. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2006.09.017>
- Suhr, D. D. (2006). Exploratory and confirmatory factor analysis. *31st Annual SAS? Users Group International Conference*, 200–231. <https://doi.org/10.1055/s-2006-940029>
- Tan, W. (2017). *Research methods a practical guide for students and researchers*. Singapore: World Scientific Publishing.
- Tavşancıl, E. (2010). *Tutumların ölçülmesi ve Spss ile veri analizi*. Ankara: Nobel.

- Tay, L., & Jebb, A. (2017). Scale development. In S. Rogelberg (Ed.), *The Sage encyclopedia of industrial and organizational psychology* (2nd ed., pp. 1384–1385). Sage. <https://doi.org/10.1037/10522-060>
- Taylor, E. (2009). *The mystery of personality*. New York: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-0-387-98104-8>
- Taymur, İ., & Türkcapar, M. (2012). Kişilik: Tanımı, sınıflaması ve değerlendirmesi. *Psikiyatride Guncel Yaklasimler*, 4(2), 154–177. <https://doi.org/10.5455/cap.20120410>
- Türk Dil Kurumu. (2021). *Kişilik nedir*. Türk Dil Kurumu Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk Dil Kurumu. (2021). *Ebeveyn nedir*. Türk Dil Kurumu Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>
- Türkiye Ölçme Araçları Dizini. (2022). *Kişilik ölçekleri*. <https://toad.halileksi.net/>
- Tutar, H., & Erdem, A. (2020). *Örnekleriyle bilimsel araştırma yöntemleri ve Spss uygulamaları*. Ankara: Seçkin.
- Tutar, H., & Yılmaz, M. (2005). *Genel iletişim kavramları ve modelleri*. Seçkin.
- Tyrer, P., & Alexander, J. (1979). Classification of personality disorder. *British Journal of Psychiatry*, 135(2), 163–167. <https://doi.org/10.1192/bjp.135.2.163>
- Vanderbleek, E., & Clark, L. A. (2020). Schedule for nonadaptive and adaptive personality (2. edition). In S. T.K (Ed.), *Encyclopedia of Personality and Individual Differences*. New York: Springer.
- Velicer, W. F. (1976). Determining the number of components from the matrix of partial correlations. *Psychometrika*, 41(3), 321–327. <https://doi.org/10.1007/BF02293557>
- Watson, J. B. (1913). Psychology as the behaviorist views it. *Psychological Review*, 20(2), 158–177. <https://doi.org/10.1037/h0074428>
- Westen, D., Gabbard, G. O., & Ortigo, K. M. (2008). Psychoanalytic approaches to personality. In O. P. John, R. W. Robins, & L. A. Pervin (Eds.), *Handbook of personality psychology* (pp. 61–113). New York: The Guilford Press.
- Wirdianti, N., Komala, R., & Miarsyah, M. (2019). Naturalist intelligence and personality: An understanding students' responsible environmental behavior. *Jurnal Pendidikan Biologi Indonesia*, 5(2), 229–236.

<https://doi.org/10.22219/jpbi.v5i2.7193>

- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *Istanbul University Journal of the School of Business*, 46, 74–85.
- Yazar, T., & Karataş, K. (2019). Öğrenme ve öğretim yaklaşımları ile ilgili temel kavramlar. In B. Oral (Ed.), *Öğrenme Öğretim Kuram ve Yaklaşımları* (pp. 3–40). Ankara: Pegem Akademi.
- Yiğit, R., & Deniz, M. E. (2012). Polislerin iletişim becerilerinin beş faktör kişilik özellikleri ve empatik eğilimlerine göre incelenmesi. *Polis Bilimleri Dergisi*, 14(3), 67–84.
- Yıldız, E. (2018). *Rehberlik ve psikolojik danışmanlık programı öğrencilerindeki empati, kişilik tipleri ve çoklu zeka türlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa.
- Zwick, W. R., & Velicer, W. F. (1986). Comparison of five rules for determining the number of components to retain. *Psychological Bulletin*, 99(3), 432–442. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.99.3.432>

EKLER

Ek-1: Etik Kurul Onay Belgesi

Ek-2: Ebeveyn Görüşlerine Göre Öğrenci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi Ölçeği

	T. S A Y I	S A Y I	ANKET SORUSU	TAMAMEN KATILYORUM	ÇOĞUNLUKLA KATILYORUM	KATILYORUM	AZ KATILYORUM	KESİNLİKLE KATILMIYORUM
<i>Vizyoner</i>								
	1	1	Gelecekte ihtiyaç duyulabilecek özellikleri kazanmaya çalışır.					
	2	2	Taklit değil, orijinal ürün ortaya koymaya çalışır.					
	3	3	Yapılanlar sonuca götürmüyorsa, çözüm yollarını değiştirir.					
	4	4	Herhangi bir durumda aklını ve mantığını kullanır.					
<i>Ahlak</i>								
	5	1	Her mekânda terbiyeli ve uyumlu davranır.					
	6	2	Büyüklerle karşı saygılıdır.					
	7	3	İyilik yaptıkça mutlu olur.					
	8	4	Kendisine yapılmasını istemediği bir şeyi başkasına yapmaz.					
<i>Özgüven</i>								
	9	1	Kendini beceriksiz olarak görür. (-)					
	10	2	Başka birisi olmayı ister. (-)					
	11	3	Evde ve okulda pek çok konuda dışlandığını hisseder. (-)					
	12	4	Onu çok az insanın sevdiğine inanır.-					
<i>Mantıksal Matematiksel Zeka</i>								
	13	1	Sayılarla arası iyidir.					
	14	2	Basit para hesaplarını aklından yapar.					
	15	3	Etraftaki nesnelere geometrik şekillerle benzeştirir.					
<i>Bedensel Kinestetik Zeka</i>								
	16	1	Serbest zamanı dışarıda oyun oynayarak geçirmeyi tercih eder.					

	17	2	İçinde hareket olan oyunları tercih eder.					
	18	3	Uzun süre oturarak, sabit duramaz.					
Düşünce								
	19	1	Bir işe başlamadan önce düşünür ve detaylarına kadar plan yapar.					
	20	2	Bir işi ters giderse yedek planı vardır.					
	21	3	Bir işe başlamadan bütün önlemleri almaya çalışır.					
Egoantrik								
	22	1	Sürekli takdir beklentisi içerisindedir.					
	23	2	Sohbetlerde hep kendi hakkında konuşulmasını ister.					
Adalet								
	24	1	Birilerini üzecek olsa da doğruları söyler.					
	25	2	Zor duruma düşecek olsa da doğruyu söyler.					
	26	3	Bir tartışmada kim haksızsa bunu ona söyler.					
İletişim								
	27	1	Yeni bir mekânda birçok insanla tanışabilir.					
	28	2	Çabuk iletişim kurabilen birisidir.					
	29	3	Sosyal ve aktif birisidir.					
Özbilinç								
	30	1	Sorunlarını kendisi çözer.					
	31	2	Bir yere gidildiğinde neşe getirdiği söylenir.					
	32	3	Olumlu veya olumsuz eleştirilere açıktır.					
Duygusal Zeka								
	33	1	Duygularına söz geçirebilir.					
	34	2	Sinirlendiğinde nasıl sakinleşeceğini bilir.					
	35	3	Duruma göre duygularına yön verebilir.					
Görsel Uzamsal Zeka								

	36	1	Sanata ve sanatsal ürünlere ilgi duyar.					
	37	2	Resim yapma, heykel yapma veya el becerisi işlerinde yeteneklidir.					
Doğasal Zeka/Doğa Zekası								
	38	1	Evdeki çiçeklerle yakından ilgilidir.					
	39	2	Farklı hayvanlar ve bitkiler hakkında bilgiler okur.					
Müziksel/Ritmik Zeka								
	40	1	Güzel şarkı söyleyebilir.					
	41	2	Bir şarkının melodisinden onun hangi şarkı olduğunu anlayabilir.					
Sorumluluk								
	42	1	Bir yere gidilecekse, ihtiyaç duyulabilecek şeyleri önceden hazırlar.					
	43	2	Her yere zamanında gider.					
	44	3	Her zaman sorumluluk sahibidir.					
Sosyal Kişilerarası Zeka								
	45	1	Serbest zamanları arkadaşlarıyla sohbet ederek geçirmeyi tercih eder.					
	46	2	Grupla birlikte çalıştığında daha başarılı olur.					